

T.C.
AMASYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
İSLAM FELSEFESİ BİLİM DALI

TEDBİRÜ'L-MENZİL METİNLERİNDE KADIN ALGISI

Yüksek Lisans Tezi

KÜBRA CEYLAN

AMASYA
Ekim – 2025

T.C.
AMASYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
İSLAM FELSEFESİ BİLİM DALI

TEDBİRÜ'L-MENZİL METİNLERİNDE KADIN ALGISI

Hazırlayan
Kübra CEYLAN

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Ahmet PİRİNÇ

AMASYA – 2025

TEZ ONAY SAYFASI

Kübra CEYLAN tarafından hazırlanan “TEDBİRÜ’L-MENZİL METİNLERİNDE KADIN ALGISI” başlıklı çalışma aşağıdaki jüri tarafından 16/09/2025 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği/oyçokluğu ile Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri

İmza

Danışman : Doç. Dr. Ahmet PİRİNÇ

.....

Üye : Prof. Dr. Enver DEMİRPOLAT

.....

Üye : Doç. Dr. Mehmet Akif ALTUNIŞIK

.....

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım. .../.../...

.....

Doç. Dr. Hadi BELGE

Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN SAYFASI

Tezimin içerdiki yenilik ve sonuçları başka bir yerden almadığımı ve bu tezi Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünden başka bir bilim kuruluşuna akademik gaye ve unvan almak amacıyla vermediğimi; tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada kullanılan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksinin ortaya çıkması durumunda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

16/09/2025

Kübra CEYLAN

İmza

ÖZET

TEDBİRÜ'L-MENZİL METİNLERİNDE KADIN ALGISI

Kübra CEYLAN

Amasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Eylül 2025

Danışman: Doç. Dr. Ahmet PİRİNÇ

Bu tez, İslam düşünce geleneğinde ele alınan Tedbirü'l-menzil metnindeki kadın algısı incelenmiştir. Tedbirü'l-menzil, birey, aile ve ev yönetimine ilişkin ahlak ve felsefi prensipleri içeren bir kavramsal taslak sunar. Antik Çağdaki oikonomia kavramı üzerinden şekillenen ev idaresi anlayışı, İslam dünyasında tedbirü'l-menzil adıyla felsefi ve ahlaki eserlerde yer bulmuştur. Bu çalışma, farklı dönemlerde kaleme alınan tedbirü'l-menzil metnlerinde kadının toplumsal rolünü, aile içindeki konumunu ve ahlaki görevlerini analiz etmeyi amaçlamıştır.

Araştırma kapsamında, tedbirü'l-menzilin felsefi temelini, Antik Çağ ve İslam düşüncesi arasındaki karşılıklı etki bağlamında değerlendirmiş, özellikle Ksenophon'un *Oikonomikos* ve Aristoteles'in *Politika* adlı eserleriyle mukayeseli tahliller gerçekleştirilmiştir. Çalışmada klasik İslam filozoflarının kadın algısını nasıl biçimlendirdiğini ve bu algının değişim sürecinin nasıl ilerlediğini ele alınmıştır. Belirtmek gerekirse İslam filozofları tarafından ev idaresi ve kadın rolü üzerine paylaşılan görüşler, kadının toplum içindeki yerini belirleyen dini ve kültürel argümanlar ile ilişkilendirilmiştir. Araştırma yöntemi olarak klasik metinler, içerik analizi yöntemiyle incelenmiş, filozofların kadına dair anlayışları kategorize edilerek detaylandırılmıştır. Ayrıca bu görüşlerin tarihsel değişimini göstermek adına çeşitli dönemlerde yazılmış eserler arasında mukayese edilmiştir. Çalışma, kadının ev yönetimindeki rolü, ahlaki ve sosyal bağlamda nasıl ele alındığını ve bu kavramın İslam düşünce sisteminde nasıl bir dönüşüm geçirdiğini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, İslam düşüncesinde tedbirü'l-menzil çerçevesinde kadın, yalnızca ev idaresinin bir unsuru olarak değil, aynı zamanda toplumdaki ahlaki yapının bir parçası olmuştur. Bu bağlamda, kadın sadece aile kurumu içinde değil, toplumsal düzenin sürdürülebilirliği açısından önemli yere sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Tedbirü'l-menzil, İslam filozofları, kadın algısı, oikonomia, ev idaresi

ABSTRACT

THE PERCEPTION OF WOMEN IN TEDBİR AL-MANZİL TEXTS

Kübra CEYLAN

Amasya University, Institute of Social Science

Department of Philosophy and Religious Sciences, M.A., September/2025

Assoc. Prof. Dr. Ahmet PİRİNÇ

This thesis aims to examine the perception of women in the texts of tedbir al-menzil in the Islamic intellectual tradition. Tedbir al-menzil presents a conceptual framework that ethical and philosophical principles fort he management of the individual, family and society. The idea of household managmentmen, which was shaped through the concep of oikonomia in antiquity, was transformed in the Islamic world under the name of Tedbir al-menzil and found its place in philosophical and moral text. This study analyzes the social role of women, their position in the family their moral duties in the text of Tedbir al menzil written in different periods. Within the scope of the study, the philosophical origins of tedbir al menzil are evaluated in the context of the interaction between ancitent and Islamic thought, and comparative analyses are made especially with Xenophon's *Oikonomikos* and Aristotle's *Politics*. The study examines how classical Islamic philosophers shaped the perception of women and how this perception changed in the historical process. In particular, the comments made by Islamic philosophers on housekeeping and the role of women are related to the religious and cultural factors that determine the palce of women in society. As a methodology, the classical texts of interest are analyzed through content analysis and the philosophers views on womwn are categorized and elaborated. In addition, comparisons were made between Works written in different periods tos how the historical evolution of these views. The study reveals how the role of women in domectic management is defined in the moral and social context and how this concept has undergone a transformation in Islamic thought. As a result, in Islamic thought, the women in the context of tedbiral menzil was not an elemen of domestic order but also a part of the moral structure of society. In this context, women have an important position not only within the family but also in term of the sustainability of the social structure.

Keywords: Tedbir al-manzil, Islamic philosophers, preception of women, oikonomia, household management

ÖNSÖZ

İslam düşünce geleneğinde metinlerinde kadına yönelik algının incelendiği bu tez, uzun bir araştırma sürecinin ve akademik yolculuğumun sonucunda ortaya çıkmıştır. Çalışmam boyunca tarihsel kaynakları ve felsefi metinleri bir araya getirerek, bu metinlerde kadının nasıl konumlandırıldığını anlamaya çalıştım.

Araştırma sürecimde, kadına dair algıların felsefi açıdan nasıl şekillendiğini sorgulamak, farklı zaman dilimlerindeki değişimleri ve devamlılıkları görmek adına oldukça değerliydi. Tedbiru'l-menзил metinleri geçmişten günümüze ev yönetimi ve aile düzeni üzerine önemli fikirler sunarken, kadın algısı bağlamında birçok tartışmanın da merkezinde yer almıştır.

Bu çalışmanın hazırlanması sürecinde bana rehberlik eden, akademik gelişime katkı sağlayan değerli danışmanım sayın Doç. Dr. Ahmet Pirinç'e ve akademik desteği için sayın Dr. Öğr. Üyesi Harun Tunç'a teşekkürü bir borç bilirim. Bu süreçte beni destekleyen maddi ve manevi katkılarını esirgemeyen aileme minnettarlığımı ifade etmek istiyorum.

Bu çalışmanın, İslam düşünce geleneğinde kadın algısına dair akademik literatüre katkı sağlamasını temenni ediyorum.

Kübra CEYLAN

16/09/2025

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN SAYFASI	i
ÖZET	ii
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR DİZİNİ.....	vii
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Amacı ve Önemi	4
2. Araştırmanın Yöntemi ve Sınırlılığı.....	5
3. Tedbirü'l-Menzil Metinlerinin Tarihsel Arkaplanı	6
3.1. Ksenophon <i>Oikonomikos</i>	8
3.2. Pseudo Aristoteles <i>Oikonomika</i> ve Aristoteles <i>Politika</i>	12
3.3. Bryson <i>Oikonomikos Logos</i>	17

I. BÖLÜM

1. TEDBİRÜ'L-MENZİL METİNLERİ.....	24
1.1. Tedbirü'l-Menzil (Aile Ahlakı) Tanımı ve Kapsamı	25
1.2. Nasiruddin Tusi	26
1.2.1. <i>Ahlak-ı Nasiri</i> 'den Ev İdaresi Anlayışı.....	27
1.3. Aduddin el-İci.....	36
1.3.1. <i>Ahlu Adudüddin</i> Ev İdaresi Anlayışı.....	37
1.4. Celaleddin Devvani	39
1.4.1. <i>Ahlak-ı Celali</i> 'de Ev İdaresi Anlayışı	40
1.5. Kınalızade Ali Çelebi	46
1.5.1. <i>Ahlak-ı Alai</i> Ev İdaresi Anlayışı	47
1.6. Taşköprülü Ahmed Efendi	55
1.6.1. <i>Şerhu'l-Ahlaki'l-Adudiyye</i> 'de Ev idaresi Anlayışı	55
1.7. Sadreddinzade Mehmed Emin Şirvani	63
1.7.1. <i>Fevaidü'l-Hakaniyye</i> 'de Ev İdaresi Anlayışı.....	64
1.8. Osmanzade Ahmed Taib	65
1.8.1. <i>Hulasatu'l-Ahlak</i> 'da Ev İdaresi Anlayışı.....	65
1.9. İbn Ebü'r-Rebi ve <i>Sülukü'l-malik fi Tedbiri'l-memalik Tercümeleri</i>	70
1.9.1. <i>Nusretü'l-Hamid</i> 'de Ev İdaresi Anlayışı	70
1.9.2. <i>Mikyasü'l-Ahlak</i> 'da Ev İdaresi Anlayışı.....	73
1.10. Hüseyin Hüsnü Efendi.....	75

1.10.1. <i>Fihrist-i Ahlak</i> 'da Ev İdaresi Anlayışı.....	76
---	----

II. BÖLÜM

2. TEDBİRÜ'L-MENZİL METİNLERİNDE KADIN ALGISI	80
2.1. Filozofların bakış açılarına göre evliliğin gayesi	80
2.2. Kadının Evlilikte Tercih Edilme Kriterleri.....	87
2.3. Evlilikte Tercih Edilmeyen Kadın Profilleri	92
2.4. Ev İdaresinde Kadının Sorumluluğu ve Kocasına Karşı Tutumu	94
2.5. Evlilik İdaresi ve Erkeğin Rolü	96
SONUÇ	101
KAYNAKÇA.....	105
ÖZ GEÇMİŞ	112

KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar	Açıklama
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
b. y.	: Basım Yeri
Bk.	: Bakınız
c.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
Hız.	: Hazreti
MÖ.	: Milattan Önce
MS.	: Milattan Sonra
S.	: Sayfa
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Vb.	: Ve Benzeri

GİRİŞ

Ahlak kavramı, Arapça’da “tabiat” ve “huy” anlamlarına gelen *hulk* kelimesinin çoğul formundan türetilmiştir. İslam düşünce geleneğinde hulk veya ondan türeyen ahlak, iyi-kötü, doğru-yanlış, erdemli-erdemsiz gibi niteliklerle değerlendirilen ve iradeye dayalı davranışların insana nispet edilen yönünü ifade etmektedir.¹ Bu bağlamda ahlak hem bireyin içsel yapısını hem de toplumsal ilişkilerdeki tutamlarını belirleyen bir hüviyet olarak ele alınır. Antik Yunan felsefesinde ise ahlak “ethos” kavramıyla ifade edilmiştir. Özellikle Aristoteles, ahlakı insan ruhunda oluşan huyların ve tekrarlanan eylemler yoluyla kazanılan alışkanlıkların bir sonucu olarak tanımlar. Ona göre erdem, doğuştan gelen bir özellik değil, pratik aklın rehberliğinde geliştirilen ve karaktere yerleşen bir davranış biçimidir.² Yahya b. Adi (ö. 364/975) ahlakı kişinin düşünüp taşınmaksızın veya bilinçli tercih süreçlerine ihtiyaç duymaksızın fiillerini ortaya koyabildiği nefsin bir hali olarak tanımlar.³ Bu yaklaşımda ahlak, bireyin içsel yapısında yerleşik ve süreklilik arz eden bir eğilim olarak değerlendirilir. Dolayısıyla eylem bilinçli bir muhakemeden ziyade nefsin doğal bir tezahürü olarak görülür. İbni Miskeveyh’in (ö.421/1030) ise ahlakı, nefsin fikir yürütme veya muhakeme süreçlerine başvurmaksızın eylemde bulunma hali olarak tanımlar.⁴

Ahlak terimi, literatürde üç temel bağlamda ele alınmaktadır. İlk olarak ahlak genel bir hayat tarzı olarak bireyin tüm yaşam biçimini, alışkanlıklarını ve değerlerini kapsayan bir alanı ifade eder. Bu bağlamda ahlak, bireyin gündelik yaşamına yön veren normatif bir çerçeve olarak değerlendirilir.

İkinci olarak ahlak bireyin yaşamı içerisinde belirli alanlara özgü kurallar bütünü olarak ortaya çıkar. İş hayatına özgü meslek etiği, kültürel aktarım yoluyla şekillenen aile ahlakı gibi örnekler bu bağlamda değerlendirilebilecek özel alanlara özgü ahlaki normlardır. Bu tür normlar bireyin toplumsal rollerine ve ilişkilerine göre farklılaşan etik düzenlemeleri içerir.

Üçüncü bağlam ise yukarıda belirtilen ahlaki normların geçerliliği, evrenselliği ve

¹ Zeki Salih Zengin, "İslam, Ahlâk ve Etik": *Kavramsal ve Kurumsal Tartışmalar Semineri-2* (Ankara: YBÜ ULUSA Bülten, 2016), 5.

² Merve Nur Yaman, "İslam Düşüncesinde Ahlâkî Önergelerin Kaynağı," *İslam Düşüncesinde Ahlâkî Önergelerin Kaynağı*, ed. Eşref Altaş ve Merve nur Yılmaz (İstanbul: Nobel, 2016), 236.

³ Yahya İbn Adî, *Tezhibü'l Ahlâk, Ahlâk Eğitimi*, çev. Harun Kuşlu (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2013), 13-20.

⁴ Hümeysra Özturan, *Ethostan Ahlaka 'Antik Yunan Ahlak Literatürünün İslam Dünyasına İntikali ve Alımlanışı* (İstanbul: Klasik, 2020), 122-123. Bu alıntı Yahya bin Adi'nin *Tehzibü'l Ahlak* eserinden alıntılanmıştır.

temellendirilmesi üzerine yürütülen teorik çalışmaları kapsayan ahlak felsefesidir. Ahlak felsefesi hem bireysel hem de toplumsal düzeyde ortaya çıkan ahlaki ilkelerin sorgulandığı kavramsal olarak analiz edildiği ve sistematik biçimde temellendirilmeye çalışıldığı düşünsel bir disiplindir.⁵

Ahlak felsefesi, bireyin eylemlerini değer yargıları çerçevesinde değerlendiren ve bu yargıların ontolojik, epistemolojik ve normatif temellerini sorgulayan bir disiplindir. İyi, doğru adalet, erdem gibi kavramlar etrafında şekillenen bu alan yalnızca bireysel davranışları değil, aynı zamanda toplumsal düzenin ve kurumların ahlaki temellini de inceler. Bu bağlamda, bireyin ahlaki tutumları yalnızca kendi iç dünyasında değil, toplumla kurduğu ilişkilerde ve özellikle aile yapısı içinde somutlaşarak, ahlakın en temel ve gündelik tezahürlerinden birini oluşturur. Bu bireysel ve toplumsal düzeyde şekillenen ahlak anlayışı tarihsel süreçte farklı düşünce gelenekleriyle zenginleşmiştir. Bu geleneklerden biri de İslam düşüncesi olmuştur.⁶

İslam düşünce geleneği Abbasîler döneminde Arapçaya aktarılan klasik bilim mirası ile canlanmıştır. Tercümeler yoluyla İslam’a aktarımı sağlanan akıl, varlık ve bilgi kavramları felsefe geleneğinin oluşumunu sağlamıştır. Bu oluşumlardan biri de ahlak felsefesi olmuştur.⁷ İnsanın eylemlerini iyi ve kötü, doğru ve yanlış, erdemli ya da erdemsiz kavramları bağlamında inceleyen felsefe disiplini meydana gelmiştir. Bu disiplin bağlamında ahlak eserleri telif edilmiştir.

Ahlak eserlerinde genellikle bireysel ahlak, aile ahlakı ve toplumsal ahlak gibi konular kaleme alınmıştır. Bunlardan aile ahlakı, ev idaresi bölümü ise tedbiru’l-men zil olarak İslam ahlak felsefesi literatüründe yerini almıştır. Bu metinlerin hayat bulması Antik Çağda ev idaresi eserlerinin oluşum süreciyle başlamıştır.⁸ Ksenophon, Pseudo Aristoteles, Aristoteles ve Bryson tarafından ev idaresi üzerine yazılan eserler bu ilmin temel yapısını oluşturmuştur. Tedbiru’l-men zil metinleri, İslam düşünce geleneğine aktarım sürecinde hem isim hem de yapı olarak birtakım değişimlere uğramıştır. İbni Sina (ö.428/1037), Nasîreddin-i Tusî (ö.672/1274), Kınalızade (ö.979/1572) gibi filozofların ev idaresine ilişkin görüşleriyle şekillenmiştir.⁹

⁵ Erol Güngör, *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2000), 19.

⁶ Ahmet Cevizci, *Etik-Ahlak Felsefesi* (İstanbul: Say Yayınları, 2014), 13.

⁷ Ömer Türker, *İslam Düşünce Gelenekleri* (İstanbul, Ketebe Yayınları, 2020), 55-63.

⁸ Simon Swain, *Roma’dan İslam’a Ekonomi, Aile ve Toplum*, çev.Yusuf Sami Kamadan (İstanbul: Albaraka Yayın,2022), 83-99

⁹ Hasan Ocak, “İslam Ahlak Felsefesinde et-Tedbiru’l-Men zil/ Ev İdaresi Kavramı” *Journal of Intercultural and Religious Studies*. 6 (2013) 85-118.

İslam düşünce geleneğinde tedbirü'l-menзил metinleri, bireyin ve toplumun düzenini sağlamak adına Ahlak felsefesi içerisinde önemli bir konuma sahip olmuştur. Ahlakın araştırma alanlarından biri olan tedbirü'l menzil bölümü aile ve aile içindeki idarenin nasıl olması ya da nasıl olacağı konusuyla ilgilenmiştir. Toplumun en küçük birimi olan aile, anne, baba, çocuk ve hizmetçi vb. unsurları içine almaktadır. Bir sosyal organizasyon olan ailenin en önemli paydaşlarından biri de kadındır.

Kadın, tarihsel süreç boyunca farklı kültürlerin ve toplumların değer yargıları doğrultusunda çeşitli sorumluluklarla tanımlanmış ve bu sorumluluklar çerçevesince kadın algısı şekillenmiştir. Kadın algısı, yalnızca biyolojik cinsiyet üzerinden değil, aynı zamanda sosyal statü ve toplumsal kabuller doğrultusunda biçimlenmiştir. Bazı toplumlarda doğduğu andan itibaren istenmeyen birey olarak dışlanmış; bazılarında ise birey olarak kabul edilmekle birlikte, ataerkil yapıların etkisiyle bir vesayet altında varlık göstermeye zorlanmıştır. Bu vesayet ilişkisi, tarih boyunca farklı biçimlerde sürdürülmüş ve kadının toplumsal konumunu belirleyen temel bir unsur hâline gelmiştir.

Toplumların kültürel ve ahlâkî kabulleri doğrultusunda kadın, kimi zaman ötekileştirilmiş; kimi zaman ise doğurganlık, bakım ve duygusal destek gibi biyolojik özellikleri nedeniyle üstün görülmüştür. Bu anlayışların yanında kadına cinsiyet temelli etik yükümlülükler de yüklenmiş; birey olarak sahip olduğu kimlik, çoğu zaman bu sorumluluklarla sınırlandırılmıştır. Kadın ister birey olarak ister vesayet altında konumlandırılsın, birçok toplumda onu önemli kılan temel unsurlar biyolojik ve karakteristik nitelikleri olmuştur.

Doğurganlık kapasitesi, çocuğa bakabilmesi ve duygusal destek sunma gibi kadına özgü özellikler, aile kurumunun inşasında vazgeçilmez unsurlar olarak değerlendirilmiş; bu nedenle kadın hem aile hem toplum düzleminde asli bir yapı taşı olarak görülmüştür. Kadına yüklenen bu sorumluluklar, yalnızca toplumsal pratiklerde değil, aynı zamanda ahlâk literatüründe de ele alınmıştır. Klasik ahlâk metinlerinde kadının konumu, etik ve ontolojik temellerle birlikte tartışmaya açılmıştır.¹⁰

Kadının tarihsel süreçte farklı toplumlardaki rolleri, yalnızca toplumsal pratiklerle sınırlı kalmamış. Kadın algısının oluşumuna da etki etmiştir. Antik Çağ düşüncesinde olduğu gibi İslam düşünce geleneğinde de kadının aile içindeki konumu, ahlâkî ve toplumsal düzenin

¹⁰ Hürol Erbay “Tarihsel süreçte Dünyada ve Türk Toplumunda Kadın Algısı ve Haklarının Gelişimi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Ege Sosyal Bilimler Dergisi* 1/2, (Ocak 2019), 3-8; İzzet Gülaçar, “İslam Ahlak Esasları ve Felsefesi”, *Journal of Islamic Research*, 2/27 (2016), 205-211.

merkezinde yer alan bir unsur olarak ele alınmıştır. Bu düşünsel yansımaların somutlaştığı metinlerden biri Antik Çağ'da kaleme alınan *oikonomia* (ev idaresi) eserleri; diğeri ise İslam düşünce geleneğinde yer alan tedbiru'l-men zil metinleridir.

Söz konusu metinler, aile hayatına dair temel meseleleri sistematik biçimde ele almakta; ev idaresinde mülkün korunması, gıdaların tüketimi, maddi kazanç yollarının sınıflandırılması, karı-koca ilişkileri, çocuk bakımı ve eğitimi ile hizmetlilere dair pek çok konu ayrıntılı biçimde tasnif edilmektedir. Bu metinlerde kadının rolü, yalnızca pratik sorumluluklarla değil, aynı zamanda ahlâkî düzenin sürdürülebilirliği açısından da değerlendirilmiş; böylece kadının düşünsel temsili, ev idaresi bağlamında normatif bir çerçeveye oturtulmuştur.

1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın temel amacı, İslam düşünce geleneğinde yer alan tedbiru'l-men zil metinleri çerçevesinde ev yönetimi ve aile ahlâkî bağlamında kadına yönelik algıyı değerlendirmektir. Kadın algısının Antik Çağ düşünürlerinden başlayarak İslam filozoflarının eserlerine kadar uzanan süreçte nasıl şekillendiği konusuyla beraber, bu filozofların konuya dair tutumları ve görüşleri çalışmanın odak noktasını oluşturmaktadır.

Bu araştırma, İslam düşünce geleneğinde yer alan tedbiru'l-men zil metinlerinde kadının ahlaki düzeninin tesisi açısından merkezi bir konumda yer almasına karşın, ev yönetiminde arka planda bırakılmasını incelemektedir. Kadının sorumluluklarının genişliğine rağmen düşünsel ve pratik düzlemde neden ikincil yani yardımcı konumda bırakıldığını sorgulamayı amaçlamaktadır.

Araştırma aynı zamanda kadının ev idaresi bağlamında metinlerdeki temsiline odaklanarak, bu temsilin dini ve toplumsal etkiler doğrultusunda nasıl değiştiğini ve hangi düşünsel dinamikler çerçevesinde şekillendiğini anlamayı da amaçlamaktadır.

Bu çalışmanın önemi, kadının tarihsel süreçte ev yönetimi ve aile ahlâkî bağlamında nasıl konumlandırıldığını felsefi metinler üzerinden analiz ederek, toplumsal yapı üzerindeki etkilerini anlamaya yönelik katkılar sunmaktadır. Kadına yüklenen rollerin felsefi arka planını ortaya koymak, tarih boyunca ev idaresi bağlamında kadının nasıl tanımlandığını kavramamıza yardımcı olacaktır. Aynı zamanda felsefi metinlerde kadına dair kavramların inşası ile ahlak, erdem, düzen ve aile gibi soyut kavramlarla nasıl ilişkilendirildiğini analiz etme imkânı sunmaktadır. Klasik düşünce geleneği içinde kadının konumu çok boyutlu biçimde ele alarak İslam felsefe literatürüne teorik katkı sağlamaktadır.

Kadın algısının düşünsel temellerini inceleyerek, Klasik İslam filozoflarının ev idaresine dair yaklaşımlarını sistematik biçimde analiz etme imkânı sunan çalışma; Antik Çağ'dan İslam dünyasına uzanan entelektüel mirasın kadını nasıl konumlandığına dair karşılaştırma imkânı verir. Kadını ev idaresindeki rolünün yalnızca bireysel değil, toplumsal düzenin sürdürülebilirliği açısından da belirleyici olduğunu vurgulayan bu yaklaşım, ev idaresi literatürünün Antik Çağ'dan Osmanlı dönemine kadar uzanan tarihsel sürekliliğinin ve dönüşümünün anlaşılmasına olanak sağlayacaktır.

2. Araştırmanın Yöntemi ve Sınırlılığı

Bu çalışma, Antik Çağ'a ait oikonomia metinlerinde şekillenen kadın algısının İslam düşünce kültürüne aktarımı sürecini karşılaştırmalı bir yaklaşımla ele almakta; benzerlikler ve farklılıkları sistematik biçimde değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Kadının ev idaresindeki konumu, filozofların anlayışları doğrultusunda felsefi literatüre nasıl yansıdığı sorgulanmakta; bu yansımalar etik ve ontolojik temeller üzerinden analiz edilmektedir.

Araştırma, Antik Çağ ve İslam düşünce geleneğinde yer alan filozofların ahlak metnlerinin içerik analizi yöntemiyle incelenmesine dayanmaktadır. Tezin araştırma modeli, nitel veri toplama teknikleri ve metin odaklı veri analiz süreçleri çerçevesinde yapılandırılmıştır.

Bu bağlamda çalışma, kadının toplumsal ve düşünsel temsiline dair yeni bakış açıları geliştirmesine katkı sunmaktadır. Klasik ahlak metnlerinin kavramsal çözümlemesi yoluyla kadına atfedilen rollerin felsefi temellerini değerlendirmektedir.

Bu çalışmanın sınırlılıkları, Antik Çağ'dan seçilen sınırlı sayıdaki filozofun ev idaresi alanındaki metinleriyle sınırlandırılmıştır. Bu bağlamda Ksenophon, Pseudo Aristoteles, Aristoteles ve Bryson'ın oikonomia literatürüne katkı sunan eserler temel alınmıştır. İslam düşünce geleneği kapsamında ise ahlak literatürünün sistematikleşmesinde önemli rol oynayan Nasirüddin Tusi'nin Ahlak-ı Nasiri adlı eseri başlangıç noktası olarak kabul edilmiştir. Ahlak-ı Adudüddin, Ahlak-ı Celali, Ahlak-ı Alai, Şerhu'l-Ahlaki'l- Adudiyye, Fevâidü'l- Hakaniyye, Hulasatu'l-Ahlak, Nusretü'l-Hamid, Mikyasü'l-Ahlak ve Fihrist-i Ahlak adlı eserinde yalnızca aile ahlakına dair bölümleri incelenmiştir.

İlgili eserlerde yer alan bireysel ahlak ve devlet ahlakı bölümleri kapsam dışı bırakılmıştır. Analizler yalnızca aile ahlakı bağlamında kadına dair içeriklerle sınırlandırılmıştır. Metinlerin içerik çözümlemesi doğrudan ilgili bölümler üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Bu sınırlı yaklaşım, çalışmanın tematik odak noktasına sadık kalınarak, kadının ev idaresindeki düşünsel temsillerini metin merkezli ve kavramsal bütünlük içinde ele almayı amaçlamaktadır. Tezin en büyük handikabı eserlerin birbirine benzerliği neticesinde metin içerisinde çok fazla tekrara düşmemiz olmuştur.

Türkiye özelinde kadın algısı bağlamında çalışılan konular; Antik Yunan düşünsel ve toplumsal hayatında kadın algısı¹¹, Aristophanes'in komedyalarında kadın ve kadın algısı¹², klasik İslam filozoflarının kadın algısı¹³ Orta Çağ İslam kültüründe kadın algısı: '*Kitabu'n-Nisa literatürü*' örneği¹⁴, klasik ve modern dönem tefsir kaynaklarında kadın algısı¹⁵, toplumsal cinsiyet bağlamında İslam'da kadın algısı¹⁶, toplumsal anlamda geniş alanlara yayılmış dinlerin kadın algısı¹⁷, klasik İslam ahlak düşüncesinde kadın algısı¹⁸ gibi başlıklar kapsamındadır. YÖK Tez kaydedilen tezlerden farklı olarak Antik Çağ ve İslam ahlak felsefesi endeksli metinler ele alınmıştır. İslam ahlak felsefesi alanında tedbiru'l-menzip özelinde kadın algısının işlenmiş olması sebebiyle diğer eserlerden analiz edilen metin açısından ayrılmaktadır.

3. Tedbiru'l-Menzil Metinlerinin Tarihsel Arkapları

Tedbiru'l-menzip metinleri, ahlak kitaplarında ev idaresi, ev yönetimi ve aile ahlakı olarak geçmektedir. Antik Yunan'da bu felsefi metinlere karşılık gelecek kelime ise oikonomia kavramıdır.¹⁹ Bu kavram hane/ev halkı manasında "oikos", yönetim/ idare anlamında kullanılan "nemein" kelimelerinin birleşimiyle oluşmaktadır. Ksenophon'un eserinde oikos "ev", nomos²⁰ "yasa, düzen" kelimelerinden oluşan "Mülk idaresi" şeklinde

¹¹ Gözde Kırak, *Antik Yunan Düşünsel ve Toplumsal Hayatında Kadın Algısı* (Elâzığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023).

¹² Tuğba Yayla, *Aristophanes'in Komedyalarında Kadın ve Kadın Algısı* (Ağrı: Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023).

¹³ Meryem Büşra Berber, *Klasik İslam Filozoflarının Kadın Algısı* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020).

¹⁴ Rüveyda Çınar, *Orta Çağ İslam Kültüründe Kadın Algısı: 'Kitabu'n-Nisa' örneği* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020).

¹⁵ Ayşe Betül Oruç, *Klasik ve Modern Dönem Tefsir Kaynaklarında Kadın Algısı* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016).

¹⁶ Betül Rüveyda Kılıç Çetinkaya, *Toplumsal Cinsiyet Bağlamında İslam'da Kadın Algısı* (Samsun: 19 Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020).

¹⁷ Alperen Gedikoğlu, *Toplumsal Anlamda Geniş Alanlara Yayılmış Dinler Kadın Algısı* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021).

¹⁸ Rukiye Kızıltuğ, *Klasik Ahlak Düşüncesinde Kadın Algısı* (Bayburt: Bayburt Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020).

¹⁹ Mustafa Çağrı, "Tedbiru'l Menzip" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 1989), 40/260-261.

²⁰ Nomos, ilkçağ Yunan felsefesinde yazılı ya da yazılı olmayan "yasa", "yerleşik kural", "gelenek" ve "töre"

yorumlanmaktadır.²¹ Antik Yunan şehir devletlerinin teşekkülüyle birlikte, oikonomia kavramı polis ve oikos olmak üzere iki farklı yaşam birimini ifade eden bir yapı haline gelmiştir. Polis, devletin ve yerleşim yerlerinin kurumsal ve kamusal alanlarını temsil ederken; oikos ise bireylerin özel yaşam alanına karşılık gelmektedir. Her ne kadar Oikoslar özel yapılar olarak değerlendirilse de kamusal yapı olan polis'in toplumsal temelini bu özel birimler oluşturmaktadır.

Antik Yunan 'da oikos üç farklı anlamda değerlendirilmektedir. Birinci anlamı ikamet edilen mimari yapı, ikinci anlamı evin içinde bulunan yaşayan kişilerden eşyalara ve hayvanlara kadar uzanan mülk temelli bir yönetim sistemi, üçüncü anlamı ise karı-koca ve çocuklar ile kölelerin dahil olduğu aile yapısıdır.²² Klasik Atinalı filozoflar, oikonomia kavramını terimsel olarak farklı anlamlarda kullanmış olsalar da şehir devletinini yani polis'in temel toplumsal birimi olarak da kabul etmektedirler.²³

Oikonomia kavramının tarihsel sürecinde, ilk olarak Arkaik döneme (M.Ö.7 – M.Ö.4) ait siyasi askeri yönetimin içerisinde ve bunun yanı sıra Antik Yunan'da sanatın altın çağı olarak kabul edilen dönemde komedya ve tragedyalarda sözlü olarak karşımıza çıkmaktadır. Arkaik dönem içerisinde oikonomia kavramı sözlü olarak geçtiğine dair bulgulara rastlansa da bire bir metinlerde yer aldığı söylenemez.²⁴ Örnek olarak Hesiodos'un (M.Ö. 7) *İşler ve Günler* adlı eserinde “*Çalış Kazan, Ev ve Aile, Tarla İşleri*” başlıklı 800 satırlık didaktik şiirinde tarım, üretim, oikos yönetimi gibi konuları işlemiş olsa da oikonomia terimi geçmez.²⁵ Oikonomia kavramının en erken metinlerde ortaya çıkışı M.Ö.540 yılları civarında doğan Phocylides'in şiirlerinde görülmüştür. Şair, şiirlerinde yansıttığı kadın düşmanlığını, kadınları farklı hayvan türleri ile karşılaştırarak ve sınıflandırarak tanımlama yoluna gitmiştir. Şairin bu karşılaştırmalarından birisinde de “arı benzeri kadın” tasvirine yer verdiği görülmüştür. Hitap ettiği topluma bu tanıma uyan kadınlar ile evlenmeyi tavsiye etmiştir. Sebebini ise arı benzetmesini yaptığı kadının iyi bir çalışan ve eşine fazlaca katkısı

anlamında kullanılan terimdir.

²¹ Ksephones, *İktisat Üzerine -oikonomikos-*, çev. Ari Çokona (İstanbul; Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2022), 13-14

²² Ahmet Gözlü, “Antik Yunan'da Polis Öncesinde Bir Sosyal – Ekonomik formasyon: Oikos” Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 60, (June 2018), 270-274

²³ Profesör Ivana Petrovic, *Greece&Rome*, “Polis and Oikos in Classical Athens1” Jim Roy, 46.1(1999), 1-18.

²⁴ Muzaffer Demir, “Ksonophon'un Oikonomikos Adlı Eseri Kapsamında Ahlaki Değerler v e Ekonomi İlişkisinin Günümüze Yansımaları”, *Üçüncü Tarihi Kongresi Bildirileri-1*, ed. Mustafa Öztürk-Ayşe Değerli (İzmir : Nisan 2019),1/ 309-327.

²⁵ Hesiodos, *Theogonia / İşler Günler*, çev.Azra Erhat – Sabahattin Eyüboğlu (İstanbul; Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016) 81-199.

olabilecek kâhya anlamında kullanılan *Oikonomikos*²⁶ olacağını belirtmiştir. Bir başka örnekte ise M.Ö. 500’lerde vuku bulan Sokrates savunmasında mahkeme üyeleri ile yapılan konuşmalarda da kullanılmıştır. Ayrıca Sophokles’in (M.Ö. 497) *Electra tragedyası*’nda hizmetten sorumlu yaşlı kadın olarak tanımlanan okinomos (kocakarı, hizmetli) ve Yunan ev aile yapısını ifade eden oikos kavramından çokça bahsettiği görülmüştür.²⁷ M.Ö.459 civarında doğan Lysias “*Eratosthenes’e Karşı*” adlı söylevinde²⁸ Euphiletos’un mahkemede kendisini haksızlıklara karşı savunacak kadar zeki ve cesur olan bir oikonomos olduğunu söyler. Eş olacak kadının bu özelliklere sahip olması gerektiğini dile getirir.²⁹ M.Ö. 5 yüzyıl civarında oikonomia kavramı, siyasi arenada, mahkemelerde, şiirlerde ve tragedyalarda yer almış; aynı zamanda bu kavram felsefi düşüncenin konusu haline gelmiştir. Sosyal ve siyasi çevrelerde yaygın biçimde kullanılmış olmasına rağmen, kavramın metinlerde açık biçimde tanımlanmış haline rastlanmamaktadır.

Kinizmin kurucusu ve Sokrates’in çağdaşı olan Antisthenes (M.Ö. 445) oikonomia “ev idaresi” ile ilgili bilimsel çalışmaları ortaya koymuş olsa da bu çalışmalardan hiçbiri günümüze ulaşmamıştır.³⁰ Ondan kısa bir süre sonra M.Ö 430’lar da doğan Ksenophon ekonomiyi bilen anlamındaki eseri *Oikonomikos* ‘u yazmış ve bir asır sonra M.Ö.384 de doğan Aristoteles de *Oikonomia* isimli eseri neşretmiştir. Ev idaresine ait metinler bunlar ile sınırlı kalmayıp kendilerinden sonra gelen takipçileri tarafından devam ettirilmiştir.³¹

3.1. Ksenophon *Oikonomikos*

Erkiya’da M.Ö.431 civarında doğan Ksenophon,³² Sokrates ile tanışıp felsefeye yönelme serüveniyle birlikte öğrenciliği başlar.³³ Felsefeyle ilgili eserinin yanında tarihi ve didaktik eserler de kaleme almıştır.³⁴

²⁶ Oikonomos: Latince oekonomus veya economos olarak geçer ve kural, yasadan türetilmiş “ev yöneticisi” anlamına gelen antik yunanca kelimedir.

²⁷ Dotan Leshem, *Retrospectives*, “What Did the Ancient Greeks Mean by Oikonomia?”, *Journal of Economic Perspectives*, 30/1 (winter 2016), 227

²⁸ Atina’da Göçmenlerin Hukuki Statüsü Üzerine Bir İnceleme: Lysias’ın *Eratosthenes’e karşı* Adlı Söylevi ve Çevirisi, (Yalazı – Küçüker, 2024)

²⁹ Wikipedia The FreeEncyclopedi, (Wikipedi)”https://en.wikipedia.org/wiki/On_the_Murder_of_Eratosthenes” (13.10.2024)

³⁰ R.D. Hick, “Xenophon”, Diogenes Laertius (24.10.2024)

³¹ Muzaffer Demir,”Ksonophon’un Oikonomikos Adlı Eseri Kapsamında Ahlaki Değerler ve Ekonomi İlişkisinin Günümüze Yansımaları”, 1/ 309-327.

³² Ksenophon, *Anabasis-On Binler’in Dönüşü*, Ari Çokona (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015) vii

³³ D. Hick, “Xenophon”.

³⁴ Ksenophon, *Anabasis*, Ari Çokona, ix

Oikonomikos, ev yönetimi ve mülk idaresi konulu eseridir. Yönetim ve iktisat alanında erken dönem düşünsel temelleri barındıran bu metin aynı zamanda toplumsal düzenin en küçük birimi olan oikos üzerinden ahlaki ve ekonomik ilişkileri ele almaktadır.

Bir diğer adıyla *İktisat Üzerine* olan eserin içeriğini Ksenophon'un "öğretmenim" dediği Sokrates'in kişiliği etrafında inşa ettiği dört felsefi diyalogdan oluşmaktadır. Ksenophon, *Oikonomikos* adlı eserinde hocasıyla ekonomi, mülk yönetimi, yöneticilik ve ev idaresi üzerine gerçekleştirdiği fikir alışverişini diyalog formunda kaleme almıştır. Eser, taşrada yaşayan halkın ekonomik yaşamını betimlemenin yanı sıra, erdemli yurttaşın gelirini nasıl artırabileceğine dair öneriler sunmaktadır. Bu yönüyle *Oikonomikos*, iktisat ve işletmecilik alanında yazılmış ilk eserlerden biri olarak kabul edilmekte olup, mülk yönetimiyle ilgili konuları da kapsamlı biçimde ele almaktadır.³⁵

Eserin felsefi derinliği, yalnızca ekonomik pratiklerle sınırlı kalmayıp, mülk yönetimi kavramı üzerinden birey, erdem ve yöneticilik ilişkisini sorgulayan bir düşünsel zemine de işaret etmektedir. Bu bağlamda, Sokrates ile Kritoboulos'un arasında geçen diyalog, mülk yönetiminin doğasının sorgulanmasıyla başlamaktadır. Kritoboulos'un makul ve anlaşılır bir tanım yapabilmesi adına, Sokrates ilk sorusunu birçok sanat dalıyla kıyaslama yaparak yöneltmektedir. Kritoboulos, mülk yönetiminin de ciddiyet gerektiren bir sanat dalı olduğunu vurgulamaktadır. Sokrates ise mülk kavramının yalnızca "oikos" (ev) ile sınırlı olmadığını, aksine insana yarar sağlayan her şeyi kapsadığını ifade etmektedir.³⁶

Sokrates'ten mülkün artırılması konusunda öğüt istemeleri üzerine filozof, bu sürecin ancak eşler arasında kurulacak iş birliğiyle mümkün olabileceğini belirtmektedir. Erkeğin tek başına mülkü artırmada yeterli olamayacağını vurgulayan Sokrates, yasal eşinden destek alması gerektiğini tavsiye etmektedir. Ona göre mülkün artırılması konusunda temel sorumluluk erkeğe aittir. Zira erkek kendi davranışlarıyla eşinin desteğini kazanabileceği gibi mülkünün yok olmasına da sebebiyet verebilmektedir. Bu çerçevede Sokrates, mülkün kaybı durumunda kadını suçlamadan önce, erkeğin evlilik sonrası eşine verdiği eğitimin gözden geçirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Kadınların eşlerine yardımcı olabilmelerini sağlayan temel unsurun, ev içinde eşlerinden aldıkları eğitim olduğunu ifade etmektedir.³⁷ Sokrates ayrıca Kritoboulos'a, daha on beş yaşında çok az şey görüp öğrenmiş bir kızla evlenmesinden dolayı eşini eğitmesi gerektiğini önermektedir. Karısını eğitmediği konularda hata

³⁵ Ksenophon, *İktisat Üzerine -Oikonomikos-* Ari Çokona, (İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları,2019), xiii.

³⁶ Ksenophon, *Oikonomikos*, Ari Çokona, 3-8.

³⁷ Ksenophon, *Oikonomikos*, Ari Çokona, 15-17.

yapmasından dolayı kızmasının iyi bir eşin özelliği olmadığını belirtmektedir. Sokrates mülkün korunması ve artırılmasında kadının ve erkeğin eş değer sorumluluklara sahip olduğunu dile getirmektedir. Erkeğin evin ihtiyacı olan araç gereçleri temin etmesi ile kadının bu eşyaları koruma görevini üstlenmesi birbirlerini tamamlayan bir bütün olarak değerlendirilmektedir. Son olarak, erkeğin eşinden kimseye güvenmemesi gerektiğini telkin eden Sokrates, diyalogu bu tavsiyeyle sonlandırmaktadır.³⁸

Yazar, İshamakhos'un eşine yönelik yaklaşımı yalnızca eğitim süreciyle sınırlı kalmayıp evlilik kararının gerekçelendirilmesi üzerinden de şekillenmektedir. İskhomakos'un *"yatağımızı paylaşacak başka birini bulmamın pek de zor olmadığını sende görüyorsun."*³⁹ ifadesi, ilk bakışta kadına göz dağı vermek olarak algılanabilse de aslında eşinin neden seçildiğini düşünmesini sağlamak amacı taşımaktadır. İskhomakhos bu sözleriyle eşine diğer kadınlara kıyasla tercih edilmesinin kıymetini fark ettirmeye çalışmakta, ev en fazla katkıyı yapan kişinin en iyi eş olduğu algısını pekiştirmeyi hedeflemektedir. Bu yaklaşım mülk yönetimi ve ahlaki sorumluluklar bağlamında eş seçiminin işlevsel ve rasyonel temellere dayandığını göstermektedir.⁴⁰

Ksenophon'un Oikonomikos adlı eserinde İshamakhos'un ağzından aktarılan görüşe göre tanrılar kadını doğası gereği ev içindeki işleri yapabilecek nitelikte yaratmıştır. Kadın bedeninin erkeğe kıyasla daha zayıf olması, onun sorumluluklarının ev ile sınırlandırılmasına gerekçe olarak sunulurken, kadınların erkeklere nazaran daha merhametli oluşu, çocuk bakımında etkin rol üstlenmelerini sağlamaktadır. Aynı şekilde kadınların daha az cesur olmaları erkekler tarafından korunmalarını gerekli kılmıştır. Bu yaklaşım dönemin toplumsal cinsiyet rollerini tanrısal bir düzenle meşrulaştırma çabasını yansıtmaktadır.⁴¹

Kadının görevleri arasında evde çalışan köle ve hizmetçileri denetlenmek, eve getirilen eşyaları teslim alarak düzenlemek ve muhafaza etmek yer almaktadır. İskhomakos, erkek kadını nasıl eğitmişse, kadının da köle ve hizmetçileri aynı yöntemle eğitmesi gerektiğini belirtir. Bu hiyerarşik eğitim zinciri evin işleyişinde düzenin korunmasına hizmet eder.

İskhomakos'un ilk öğretisi kadının mal varlığını kargaşaya neden olmayacak şekilde yönetebilmesi için evdeki tüm eşyaların yerli yerinde olmasını ve kölelerle kahyaların da aynı düzene tabi olmasını içerir. Bu düzenin amacı erkeğin taleplerinin gecikmeden

³⁸ Ksenophon, *Oikonomikos*, Ari Çokona, 18.

³⁹ Ksenophon, *Oikonomikos*, Ari Çokona, 31.

⁴⁰ Ksenophon, *Oikonomikos*, Ari Çokona, 30.

⁴¹ Ksenophon, *Oikonomikos*, Ari Çokona, 32-33.

karşılanabilmesi, eksiklerini kolayca tespit edilerek giderilmesi ve gelir-gider dengesinin gözetim altında tutulabilmesidir. Tüm bu sorumlulukların kadına ait olduğunu açıkça ifade eden İskhomakos ev idaresini kadının akılcı ve düzenli yönetimiyle ilişkilendirir.⁴²

İskhomakos “*Eşime kendisini evimizin yasa koyucusu gibi görmesini öğütledim.*”⁴³ ifadesini kadına ev içi düzenin kurucu öznesi olarak bir rol biçtiğini göstermektedir. Diyalog boyunca erkek, kadına sorumluluklarını doğrudan buyurmaktan ziyade, sorular yoluyla empati kurmasını sağlayarak benimsetir. Bu yöntem, kadının akıl yürütme ve karar alma süreçlerine aktif biçimde katılmasını teşvik eder. Antik Çağ’da kadınların kamusal alanda bir kimliğe dahi sahip olmadığı düşünüldüğünde, İshamakhos’un kadını ev yönetiminde yasa koyucu konumuna yükseltmesi dikkat çekici bir yüceltme biçimidir. Ancak bu yüceltme doğrudan bir değer atfetmekten ziyade kadının ev içi işlevselliği üzerinden tanımlanır.⁴⁴ Bu yaklaşım dönemin aristokrat kesiminin kadınlara biçtiği değer anlayışıyla karşılaştırıldığında daha işlevsel bir zemine oturur. Aristokratlar kadının değerini sanatla ilgilenebilme ihtimali üzerinden tanımlarken, İskhomakos kadının ev düzenindeki rolünü merkeze alır. Bu fark kadının ev yönetiminde belirli değere sahip olmasını sağlar. Nitekim şehir aristokrasisinde zengin kadınların mülk yönetimini doğrudan üstlenmek yerine kahyalar aracılığıyla yürüttükleri kendilerinin ise daha çok sanatla ilgilendikleri görülmektedir.

Eserde kahyaların genellikle kadın köleler arasından seçildiği belirtilmiştir. Bu köle kadınların seçiminde cinsiyetten ziyade akıl, öğrenme kabiliyeti ve itaate yatkınlık gibi niteliksel ölçütlerin esas alındığı ifade edilir. Bu durum ev yönetiminde işlevselliğin ve düzenin sağlanmasında bireysel yetilerin önceliklendirildiğini gösterir. Dolayısıyla İskhomakos’un kadına biçtiği değer, aristokrat çevrelerin estetik ve statü temelli yaklaşımından farklı olarak ev içi düzenin sürdürülebilirliği ve ev yönetimi üzerinden tanımlanır.⁴⁵

İskhomakos, eşiyle olan iletişimi hakkında son öğüdünü vererek eşinin bir gün yapay süsler ile süslendiğini gördüğünde ona doğal olanın gerçek güzelliği temsil ettiğini hatırlatarak kalıcı olan güzelliğe dikkat çeker. Kocasına güzel görünmek isteyen bir kadının, doğru yönlendirmeler ile desteklenmesinin en doğru yaklaşım olduğundan bahseder.

⁴² Ksenophon, *Oikonomikos*, Ari Çokona, 36-43.

⁴³ Ksenophon, *Oikonomikos*, Ari Çokona, 44.

⁴⁴ Defne Yılmazcan, “Antik Yunan da Oikos ve Kadın”, *ÇKÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 8/2 (Ekim 2020), 278.

⁴⁵ Laleş Uslu, *Antik Yunan’da kadın Betimlemeleri ve Kadının Sosyal Statüsü* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora tezi, 2018) 65-67.

Ksenophon, *Oikonomikos* adlı eserinde, yazıldığı dönemin koşullarına kıyasla kadınlara dair daha olumlu bir bakış açısı geliştirmiştir. Evlilikle şekillenen aile yapısını cinsiyetçi bir kutuplaşma üzerinden değil, ortak sorumluluk ve iş birliği temelinde ele almıştır. Mülk yönetimini önemli bir mesele olarak değerlendiren Ksenophon, bu bağlamda kadına evin idaresinde belirleyici bir rol atfetmiştir. Kadına yönelik yaklaşımı yalnızca üreme işleviyle sınırlı kalmamış; kocanın sağlayacağı eğitimle, dönemin alışılmış kalıplarının dışında, farklı bir kadın portresi sunmuştur.⁴⁶

İlerleyen bölümlerde ele alınacak diğer *oikonomia* metinlerinde de kadına dair bu olumlu yaklaşımın izleri gözlemlenmektedir. Bununla birlikte, eserde geçen Ishamakhos'un eşi üzerinden şehrin elit tabakasına ait kadın anlayışı hakkında bilgi verilmiş olsa da toplumun daha geniş kesimlerini temsil eden sıradan kadınlara dair yeterli veri sunulmadığı düşünülmektedir.

Eserin Ksenophon'un Sparta sürgünü sırasında kaleme alınmış olması, Atina'daki aile yapısına doğrudan bir temas kuramamış olabileceğini göstermektedir. Bununla birlikte, toplumdan tecrit edilmiş kadının yeniden toplumsal yapıya dahil edilmesi yönündeki düşünsel dönüşümün bu eserle başladığı da düşünülebilir.⁴⁷

3.2. Pseudo Aristoteles *Oikonomika* ve Aristoteles *Politika*

Antik Yunan'da mülk idaresi üzerine eser yazılıp günümüze gelen eser sayısı azdır. Literatürde Antik Yunan'da mülk idaresi konulu bir başka eser de Aristoteles'e (M.Ö.384-322) atfedilen *Oikonomia*'dır. Bu eserin müellifi konusunda görüş ayrılığı bulunmaktadır. Eserin Aristoteles'e mi yoksa takipçisi olan bir öğrencisine mi ait olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Lakin Philodemos'un *Herculaneum* eserinin ev idaresi bölümünde *Oikonomika*'nın Peripatetik okulunun başına geçen Theophrastos'a ait olduğu iddialar arasındadır.⁴⁸ Eserin kesin olarak Aristoteles'e ait olduğu bilinmemektedir. Bundan ötürü sahte manasında "Pseudo" Aristoteles eklenerek yayınlanmıştır. Araştırmacıların çoğunluğuna göre *oikonomika*, Ksenophon'un *Oikonomikos* ve Aristoteles'in *Politika*'sının etkisinde kalarak yazıldığı düşünülmektedir. Üç eserde de konuların ele alınışları açısından

⁴⁶ Ksenophon, *Oikonomikos*, Ari Çokona, 44.

⁴⁷ Bekir Güzel, "Lysistrata: Kadının Antik Yunan Toplumundaki Yeri", *Turkish Studies* 10/10 (Yaz 2015), 505-522,

⁴⁸ Demir, *Üçüncü İktisat Tarihi Kongresi Bildirileri-1*, 1/310

benzerlik gösterdiği görülmektedir.⁴⁹

Pseudo Aristoteles, *Oikonomika* adlı eserinin birinci bölümünde ev idaresi ile devlet idaresini karşılaştırır. Devleti ve yönetimini oluşturan unsurların ev idaresi olduğunu bundan dolayı ilk olarak ev idaresinin incelenmesi gerektiğine karar verir. Çünkü idare biliminin temelini oikos (ev) oluşturur.⁵⁰ Politika sanatından ayrı olarak gördüğü ev idaresi alanını aynı Ksenophon'un evin bileşenlerinin nelerden oluştuğunu sorgulamasıyla başlar. Pseudo Aristoteles bu sorgulamanın kaynağını Ksenophon'un *Oikonomikos*'u ve Aristoteles'in *Politika* 'sının birinci kitabında olduğu gibi Hesiodos'un şiirini de delil gösterir.⁵¹ Pseudo Aristoteles eserinde insanın yaşamını idame ettirebilmesi için ne gibi unsurlara ihtiyaç duyduğunu açıklar. Eserine alıntılanmış olduğu şiirde bu unsurların kadın ve öküz olduğu dile getirir. Hesiodos'a göre bir erkek için eve ihtiyaç olduğu gibi kadına ve öküzü de ihtiyaç vardır. Pseudo Aristoteles erkeklerin nasıl kadınlara ihtiyacı varsa kadınlarında hayatlarını idame ettirebilmeleri adına erkeklere ihtiyacı olduğunu açıklar. Bu birliktelik ile meydana gelen kurumu yönetmek gerekmektedir. Bu zorunluluk da ev idaresinin belli başlı kuralları ile inşa edilmesini gerekli kılmaktadır. Bu kuralları açısından Pseudo Aristoteles'in *Oikonomika*'sı incelendiğinde Ksenophon'un *Oikonomikos*'u ile Aristoteles'in *Politika*'sının benzerliği göze çarpar. En temel benzerlik ise ev idaresinde sorumluluğunun hem kadında hem de erkekte olduğunu savunmalarıdır. Çoğu düşünür bu benzerliği açıklama konusunda eksik kalmalarının sebebini *Oikonomika*'nın ilk iki kitabının orijinal haliyle günümüze ulaşamamış olmasına bağlarlar.⁵² Üçüncü kitap ise Yunancadan günümüze ulaşan Latince çevirisini Fransız kilise başpiskoposu Guillaume Durand tarafından 1295 yılında yazılmıştır. Eserdeki üslubun dini sohbet havasında olması düşünülerin bu tezini güçlendirmektedir. Pseudo Aristoteles'in *Oikonomika*'sı için iddia edilen benzerlik bu gibi sebepler ışığında izah edilebilir.⁵³

Pseudo Aristoteles *Oikonomika*'nın birinci kitabının ilk bölümünde ev idaresi (oikonomika) ve politikanın (polis) karşılaştırılmasıyla oikonomikanın politikadan önce geldiğini kabul eder. Çünkü ona göre ev kentin bir parçası olduğundan temel unsurların insan

⁴⁹ Ahmet F. Aysan- Mehmet Babacan, *Sabri Ormanı Anlamak*, “‘Oikonomia’dan “İlm-i Tedbir-i Menzil” Sabri Orman’da Klasik Dönem İktisat Düşüncesi ve İktisat Disipliniyle İlişkisi” Hakan Kalkavan, 2 bölüm, (İstanbul 2021), 75.

⁵⁰ Krş. Aristoteles, *Politika*, çev. Mete Tuncay (İstanbul: Remzi Kitapevi, 1975), 7.

⁵¹ Hesiodos, *Theogonia / İşler Günler*, 63

⁵² Esra Yalazı – Ceyda Üstünel Keyinci “Pseudo Aristoteles’in *Oeconomica* adlı yapıtının 3. Kitabının yorumu ve çevirisi”, *Archivum Anatolicum- Anadolu Arşivleri*, 9/2, (Ağustos 2015), 94.

⁵³ Yalazı-Üstünel Keyinci, “Pseudo Aristoteles’in *Oeconomica* adlı yapıtının 3. Kitabının yorumu ve çevirisi”, 11.

ve mülkiyet bağlamında nasıl ele alındığı incelenmelidir. Bu incelemeye aile kurumunun ilk adımı olan evlilik ile başlar. Aristoteles erkeğin özgürlüğü için kadın ile evliliği zorunlu kılar. Erkeğin evini idare edebilmesi için kadına ihtiyacı vardır. İhtiyaç duyulan kadının en önemli özelliği ise ev idaresi kurallarını bilmesidir.⁵⁴

Pseudo Aristoteles'in kadına önem veriyor olması ayrıca neslin devamında kadının önemli bir rolünün olmasından ötürüdür.⁵⁵ Ne kadar kadının doğurganlığı ön plana alınmış olsa da iki cinsin birbirine olan ihtiyacı iş birliğini zorunlu kılmıştır. Bu zorunluluk kadın ve erkek arasındaki iş birliğinin sadece biyolojik bir gereklilik değil aynı zamanda bireylerin çıkarlarını ve türün devamını destekleyen bir toplumsal düzen olduğunu ortaya koyar. Tanrının her cinsin doğasına uygun özellikler yüklemesi, bu iş birliğinin dengeli bir şekilde işlemesini sağlamaktadır. Erkeğin eksik kaldığı yerde kadının, kadının yetersiz olduğu yerde erkeğin birbirini tamamlama özelliği ile aynı amaç uğruna mücadele edebilme imkânı sunar. Erkeğin cesur yapısı evi savunmasına uygun görülürken kadının eksik ve zayıf doğası evin içinde bulunmaya elverişli kabul edilir. Kadın ev içinde kalıp, mülkü korunma sorumluluğunu yerine getirmeye uygun bir varlık olarak tanımlanır. Bu tanım kadının ev idaresindeki rolünü yalnızca fiziksel bir konumlanma değil, aynı zamanda mülkiyetin düzenlenmesi ve korunması açısından da işlevsel bir temele oturtur.⁵⁶

Pseudo Aristoteles bu tabiat endeksli cinsiyet ayrımı düşüncesi ile erkek ve kadın arasındaki adaleti sağlamaya çabalamıştır. Bölümün devamında ev idaresinin düzeni için konulan kuralların ilk sırasında kadının yer alması zayıf ve korumasız tabiatına binaen haksızlığa maruz kalmasını önlemek içindir. Pseudo Aristoteles'in evlilik üzerine dikkat çektiği hususlarda kadının hangi özelliklere sahip olacağı önemli değildir. Çünkü Antik Çağda kadının eğitim alacağı ya da bir meslek öğreneceği imkânı olmamıştır. Kadın daha çok evlendikten sonra eşi tarafından alacağı eğitim ile yetinmesi beklenmiştir.⁵⁷ Kadının eğitimi alması önemli değildir asıl önemli olan, Hesiodos'un öğüdünde olduğu gibi kadını erkeğin töresine uygun olarak eğitmesidir. Dış görünüşten çok kadının karakterine yatırım yapılması ve bu eğitimi verirken de erkeğin adil olması istenir. Doğacak çocuğun beslenmesi kadına, eğitimi ise yine babaya aittir.⁵⁸ Eserde dönemin karakteristik yapısına uygun olarak kültürel

⁵⁴ Pseudo Aristoteles, *Oikonomika*, 240-242.

⁵⁵ Pseudo Aristoteles, *Oikonomika*, 243.

⁵⁶ Pseudo Aristoteles, *Oikonomika*, 244-246

⁵⁷ Rukiye Akkaya Kia, "Atina'daki Demokrasiden Orta Çağ'a Kadının Dünyası ve Kadın Filozoflar" *İÜHFİM*, LXXIII/ 1 (2015, Ocak),9.

⁵⁸ Pseudo Aristoteles, *Oikonomika*, 245-248

birikimin erkekle özdeşleştirildiği ve bu nedenle aile bireylerine, hizmetlilere eğitim verecek kişinin erkek olması anlayışına dikkat çekilmektedir. Ayrıca erkeklere aile üzerinde tanınan hakların ve yaptırımların boyutu, kendi çocuklarının yaşamına son verebilecek kadar geniş bir otoriteye sahip olduklarını göstermektedir. Bu durum dönemin ataerkil yapısında erkeğin hem eğitim hem de disiplin mekanizmalarında mutlak belirleyici konumda olduğunu ortaya koyar.⁵⁹

Eser içinde yer alan “*Oikonomika üzerine*” adlı üçüncü bölümde Pseudo Aristoteles oikonomikanın tarihsel kavramının tarihsel temellerini ele alarak Antik çağda ekonomi ile ev idaresi sanatının teorik ve pratik gelişim sürecini değerlendirmektedir. Bu bağlamda evin düzeni ve yönetimi yalnızca maddi kaynakların idaresiyle sınırlı kalmayıp, ahlaki normların ve toplumsal rollerin iç içe geçtiği bir yapı olarak tanımlanır.

Bu yapının merkezinde yer alan ahlaklı kadın figürü, evin sorumluluğunu üstlenirken belirli kurallar çerçevesinde hareket etmesi beklenen bir özne olarak konumlandırılır. Kadının toplum tarafından kabul gören normlara riayet etmesi özellikle kocasına itaat temelinde şekillenen bir ahlak anlayışını yansıtır. Kadının dış dünyayla sınırlı ve kontrollü bir ilişki kurması, erkeğin izni olmaksızın kimseyle konuşmaması, eve yabancı almaması ve toplumsal itibarı zedeleyebilecek kadınlarla temas kurmaması öğütlenir. Bu sınırlandırmalar kadını evin düzenini bozabilecek davranışlardan kaçınmasını ve erkeğin otoritesini korumayı amaçlar.⁶⁰

Pseudo Aristoteles kadını erkeğin iffetsiz bir talebi dışında onun sözünü dinlemekle vazifeli kılar. Kocasının taleplerini gecikmeksizin anlaması ve yerine getirmesi gerektiği düşüncesini tanrısal yasalarla temellendirerek, bu itaatin kutsal bir düzenin parçası olduğunu savunur. Erkeğin sözünün kıymeti ve itaat edilme zorunluluğu dinsel argümanlarla meşrulaştırılmıştır. Erkeğin kadına yönelik davranışlarındaki özgürlük alanı, metinde şu ifadelerle açık biçimde tanımlanır: Erkeğin herhangi bir işte başarısızlığa uğraması durumunda, kadının görevi ona olumlu yaklaşmak ve sakinleştirmektir. Filozof erkeğin başarısız ya da haksız olduğu durumlarda ortaya çıkan öfkesini kadına yöneltebileceğini, bu bağlamda fiziksel şiddet olmak üzere olumsuz davranışlara maruz bırakabileceğini ifade eder. Bu tür davranışlara maruz kalan kadının karşı koymaksızın durumu kabullenmesi gerektiği belirtilir. Gerekçe olarak ise erkeğe sirayet etmiş bir hastalık öne sürülür, kadının bu durumu anlayışla karşılaması ve erkeğin iyileşmesi için dua etmesi öğütlenir. Ayrıca erkeğin kadınla

⁵⁹ Ayten Ünal, Antik Çağ’da Çocuk, *Çocukluk ve Eğitim Üzerine Bir İnceleme*, “Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi” 15/2, (2024, Ağustos), 1340-1364.

⁶⁰ Yalazı-Üstünel Keyinci, “Pseudo Aristoteles’in *Oeconomica* adlı yapıtının 3. Kitabının yorumu ve çevirisi”, 100.

evlenmek suretiyle büyük bir sorumluluğun altına girdiğini ve bu yükün erkeğe çeşitli zorluklar yaşattığını ifade eder. Bu zorlukların, erkeğin zaman zaman kadına karşı sergilediği olumsuz tutumların gerekçesi olarak sunulması dikkat çekicidir. Filozof kadının, erkeğin oluşturduğu ev içi konfor ortamında yaşadığı için tüm bu davranışlara karşılık yalnızca minnet duyması gerektiğini ileri sürer. Filozoflar erkeğin şiddet içerikli davranışlarını meşrulaştırmak adına kadına duygusal bir baskı yapmayı bir seçenek olarak değerlendirmesi çok da makul bir tutum değildir.⁶¹

Pseudo Aristoteles ailenin ve kocasının bütün zorluklarına katlanmış erdemli bir kadına verilecek ödülün karısına sadık kalan bir koca olduğunu ifade eder. Evli erkeğin gayri meşru ilişkilerden uzak durmasını evlendiği kadına sadık kalması zorunlu olduğu hatırlatılır. Bu zorunluluğu ise sevgi saygı çerçevesinde yapmasını doğru olacağına ve kadının da sadakatının artacağını ifade eder. Bu anlayışın arka planında Antik Yunan'da soyun belirsizliğinin kabul edilmemesinden kaynaklanmaktadır.⁶²

Aristoteles'in *Politika*'sında ise ev/mülk idaresi konusu açısından detaylı bilgiler işlenmemiştir. Erkek ve kadını devlet yönetimi endeksli bakış açısıyla değerlendirmiştir. Eserde devleti oluşturan yapı taşının bireyler ve aileler olması sebebiyle yönetimde ve devletin yapılanmasında daha çok hangi rolde oldukları konusu ön plana çıkmıştır.

Aristoteles aileleri küçük devletlere benzeterek, onun yönetilmesini kadından daha zeki ve daha fazla özelliğiyle öne çıkan erkeğe vermiştir. Bu cinsiyetçi düşüncesinin temelinde biyolojik üstünlüğün ön planda tutulması gerektiği vurgulanmıştır.

Filozof erkeğin doğasını cesaret, zekâ ve ahlaki erdemler bakımından kadından üstün görme eğilimindedir. Bu yaklaşım, toplumsal cinsiyet rollerinin evlilik ve mülk bağlamındaki kurgusunu şekillendirmiştir. Bu karşılaştırma ile erdemleri sayesinde erkeğin yönetmeye kadının ise yönetilmeye daha yatkın olduğu savunmuştur. Erkek tarafından oluşturulacak hiyerarşik düzenin, toplumsal ve aile içi yapının daha sağlıklı işlemesini sağlayacağı düşünülmüştür. Her ne kadar bu düzen açık biçimde tanımlanmasa da, metin bağlamında kadının erkekten sonra konumlandırıldığı anlaşılmaktadır. Bu hiyerarşik yapı ve görev dağılımı devlet yönetimindeki sisteme benzetilerek, güçlü ve yetenekli olanın ev idaresine layık olacağı kabul edilmiştir.⁶³

⁶¹ Yalazı-Üstünel Keyinci," Pseudo *Aristoteles'in Oeconomica adlı yapıtının 3. Kitabının yorumu ve çevirisi*", 101-102.

⁶² Yalazı-Üstünel Keyinci," Pseudo *Aristoteles'in Oeconomica adlı yapıtının 3. Kitabının yorumu ve çevirisi*", 102-104

⁶³ Aristoteles, *Politika*, Mete Tuncay, 12-15

Antik çağ eserlerinde kadının statüsüne dair yaklaşımlar farklılık göstermektedir. Bu hiyerarşik düzendeki değişmez koşullar, Pseudo Aristoteles'in *Oeconomica*'sında belirginleşirken, Ksenophon, kadının üstün yeteneklerinin olabileceğinden bahseder. Lakin Ksenophon bu potansiyelin gerçekleşmesini kadının erkekten aldığı eğitimle ilişkilendirir.⁶⁴ Aristoteles ise bu konuda katı bir sınır çizmemekle birlikte, ahlaki erdemlerin dağılımını yönetimdeki anlayışı çerçevesinde değerlendirir, erkek ile kadının erdemlerden pay almada eşit paya sahip olmadığını gibi bu erdemleri işletebilecek özelliklerinin de aynı olmadığını savunur.

Erdemlerin cinsiyete göre farklılık arz ettiğini belirtir. Bu erdemleri kazanma konusunda, ruhun yapısının bir parçası olan düşünce yetisinin köleler de hiç bulunmadığını, kadınların bu yetiden pay aldığını ancak işleyecek yapıya sahip olmadığını ifade eder. Buna karşın, erkeğin ahlaki değerlere ulaşması ve bu erdemleri işleyecek düşünce yetisine sahip olması, Aristoteles'e erkeğin, yönetime layık olduğunu gösterir. Kadınların bu düşünce yetisinin olmaması, onların çocuk yetiştirme konusunda geri planda kalmasına ve yalnızca beslenmelerinden sorumlu tutulmalarına neden olmuştur.⁶⁵

Eserlerin karşılaştırmasını yaptığımızda Pseudo Aristoteles'in mülk idaresi için kaleme almış olduğu *Oeconomica* eserinin Ksenophon'un eseri *Oikonomika*'ya benzerlik gösterse de daha çok Aristoteles'in *Politika* eserinden etkilendiği anlaşılmaktadır. Ev idaresi ilminin İslam Dünyasına aktarımında ise Aristoteles'ten soran Bryson'un eseri gelmektedir.

3.3. Bryson Oikonomikos Logos

Bryson hayatı hakkında günümüze kadar ulaşmış, kesin bir bilgi bulunmamaktadır. MS 1. yüzyılda, Helenistik dönem ya da Erken Roma döneminde yaşadığı düşünülmektedir. İsmi günümüze kadar ulaşmasının sebebi ise kaleme almış olduğu *Oikonomikos logos* (ev idaresi) eseridir.

7-10. yüzyıllar arasında kadim kültür birikimlerinin İslam medeniyetine aktarılması amacıyla, felsefe ve bilimsel aktarım sürecine tercüme hareketi denilmektedir.⁶⁶ Konumuz olan Bryson eserinin bu tercüme hareketlerinin bir parçası olduğunu Arap filozofların alıntıları sayesinde bilmekteyiz. Muhtemelen 11. yüzyılda Ebu Fazl Ca'fer b. Ali ed-

⁶⁴ Ksenophon, *Oikonomikos*, Ari Çokona, 33.

⁶⁵ Aristoteles, *Politika*, Mete Tuncay, 12-15; 26-29.

⁶⁶ Muhittin Macit, "Tercüme Hareketleri", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV yayınları, 2011) 40/499-503.

Dimeşki'nin *Tacirler ve Ticaret Malları* adlı eserinde ve 12. yüzyılda İbni Ebi'r Rebi'nin *Nasihatname*'sinde de Bryson'na doğrudan atıf yapılan ilk eserlerdir.⁶⁷ Bryson'un hayatı konusunda olduğu gibi ismi konusunda da birçok belirsizlik bulunmaktadır. Tercüme hareketi ile İslam düşünce geleneğine aktarılan eserin, yazarın ve kitap isminin farklı telaffuzları sonucunda kaynaklara değişik isimlerde kaydedilmiştir. Yazarın ismini, Bryson şeklinde bize 9. yüzyılda İbnü'l – Cezzar aktarmıştır.⁶⁸ Tedbirü'l-menziel metinleri çerçevesinde yazılan eserlerde yazarın ismi 'Abrusun' şeklinde geçmektedir. Swain'in incelemesine göre Brayson'un eserinin orijinal hali yunanca olarak günümüze ulaşmamıştır.

Arapça tercümesi olarak Teymür nüshası⁶⁹ ve Yezidi⁷⁰ tercümesinden alıntılar yapıldığı tespit edilmiştir.⁷¹ Bryson'un mülk idaresini konu aldığı *Oikonomikos Logos* eserinin yunanca ismini veren kişi Stobacus olmuştur. İslam kültürüne aktarılan Arapça tercüme metinlerinde ise “*Tedbirü'r-racül li-menzihi*” başlığı bulunmaktadır. Kadın ve kocanın kendi ortak mallarını kar etme amaçlı yönetmesi manasına gelse de İbnü'l Nedim *Fihrist* 'inde kısaca mülk yönetimi ismiyle kayda almıştır.⁷²

Oikonomikos logos eserinin Türkçe tercümesi, Simon Swain'in *Roma'dan İslam'a* adlı eserinin ilk bölümünde yer almaktadır. Arapça orijinal metninde “*Bryson'un kişinin mülkünü yönetmesi hakkındaki kitabı*”⁷³ başlığı ile başlayan eser mülkiyet, hizmetçi, kadın ve çocuk konuları çerçevesinde dört bölümde incelenmiştir.

Swain, Bryson'ın “Mülk Yönetimi” başlığı altındaki bölümde kadına dair düşüncelerini de kaleme almıştır. Bu bölüm, toplumun kadından hangi sosyal rolleri beklediğini sorgulayan bir soruyla başlar. Bryson'un soruya iki net cevabı vardır: birincisi sağduyu, ikincisi ise fitrattır. Toplumun erkekten ve kadından beklediği sağduyu şudur: Erkeğin ev dışındaki işlerini yaparken evin içindeki güvenliği ve düzeni sağlamak için mülkü sahiplenip yönetecek bir eşe sahip olmak için uğraşmasıdır. Kadından beklenen sağduyu ise evin güvenliğini sağlayıp idaresini üstlenmesidir. Kadından çocuk yetiştirmesi ve ailenin ev

⁶⁷ Simon Swain, *Roma'dan İslam'a Ekonomi, Aile ve Toplum*, çev. Yusuf Sami Kamadan (İstanbul: Albaraka Yayın,2022),100-101.

⁶⁸ Swain, *Roma'dan İslam'a Ekonomi, Aile ve Toplum*, çev. Yusuf Sami Kamadan,99,101.

⁶⁹ Nüshaya ismini veren, Mısırlı araştırmacı ve tarihçi Ahmed Teymür Paşa'dır. Dini ve akli ilimlerden müteşekkil kendi eserleri ve birçok yazma eserin de bulunduğu 20.000 eserlik kütüphanesi vardır. Bu yapıyı mısır milli kütüphanesine (*Dârü'l-kütübi'l-Misriyye*) vakfetmiştir. Fuat Günel, "AHMED TEYMUR PAŞA", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ahmed-teymur-pasa> (09.02.2025).

⁷⁰ Nüsha İbrahim el-Yezidi'nin Edebiyat ve kültür dergisi olan ed-Diya'da yayınladığı tercümedir. Bu nüsha haricinde Fuat Sezgi'nin Kahire kütüphanesinde fark ettiği ama kayıtlara kayıp olarak geçen bir nüsha daha mevcuttur. Bkn. Swain, *Roma'dan İslam'a Ekonomi, Aile ve Toplum*, çev. Yusuf Sami Kamadan,98.

⁷¹ Serdar Öztürk (ed.), Sosyal ve Beşeri Bilimlerde Teori ve Araştırmalar II(Ankara:Gece Kitaplığı, 2020),3/489.

⁷² Swain, *Roma'dan İslam'a Ekonomi, Aile ve Toplum*, 57.

⁷³ Swain, *Roma'dan İslam'a Ekonomi, Aile ve Toplum*, 21.

içi ihtiyaçlarını gidermesi istenir. Bryson'ın sağduyu perspektifine göre özetlemek gerekirse erkeğin rolü ev dışında çalışması ve kendisini sahiplenecek bir eş seçmesidir. Kadının rolü ise erkek evde bulunmadığında evi güvende tutması ve yönetmesidir.⁷⁴

Bryson, fıtrat konusuna ilişkin değerlendirmesinde ilk olarak Tanrı'nın erkek ve kadını, neslin sürekliliğini sağlayacak bir üreme fıtratı üzerine yaratmış olduğuna dikkat çeker. Tanrının nem ve ısıyı insanoğluna üreme, soyun devamı için böyle bir özellik bahsettiğini belirtir. Bryson doğacak çocuk için, ısı ile gelişim ve hareket kabiliyeti kazansa da nem olmadan şekil alıp var olamayacağını vurgular. Erkeklerde ısıнын kadınlarda ise nemin fazla olduğunu söylese de Tanrının iki cinse de birbirlerini tamamlama fıtratı bahsetmiş olduğu vurgusunda bulunur.⁷⁵ Eserde Aristoteles'in *Oikonomika*'daki cinsiyetçi anlayışını tümüyle benimsememiş olsa da yine de etkisinden söz edilebilir.⁷⁶

Erkeğin yaratılışı, geçimini sağlayacak kabiliyette olsa da evini kendisi gibi koruyup kollayacak birine ihtiyaç duyar. Bu kişinin de şüphesiz kadın olması gerekir. Yaratılıştan erkeğin eksikliği kadar kadının da geçim derdi ve korunma ihtiyacının olması onları bir araya getirir. Tanrı birbirini sosyal ve biyolojik olarak tamamlayan bu iki cinsiyet arasındaki kusursuz uyumu sevgi bağı ile birleştirir. Bryson oluşan evlilik bağına duygusal açıdan ele almamış olsa da samimiyet ve merhameti⁷⁷ de görmezden gelmez. Bryson iki cinsin birbirlerine olan ihtiyacını Aristoteles'in anlayışı gibi zorunluluk⁷⁸ üzerine ilişkilendirmez. Aile müessesesinin temeline duygusal yakınlığı işlemeye gayret eder. Bryson kadından kendisine emanet edilen oikosu kendi malı gibi korumasını ve sahiplenmesini bekler. Bunun ise kadının eşiyle arasında oluşacak sevgi ve muhabbet ile olacağını düşünür. Sevgi ve muhabbetin evlilikte olmaması durumunda aile bireyleri arasında birbirleri ile kurdukları iletişimin, yardımlaşmanın olumsuz etkileneceği ve eşler arasındaki bağın zayıflayacağını belirtir.⁷⁹

Bryson, sevgi bağı ile pekiştirilen karı koca ilişkisinde kadının kocasına itaatini önemli bir vazife olarak kabul etmiştir. Kadının görevinin erkeğe bağlılık göstermek ve onun emirlerine itaat etmek olduğunu belirtmiştir. Bu itaatin gerekçesi olarak, erkeğin kendi mal varlığını kadına devredip ona mülk üzerinden sahiplik hakkı tanıdığını söyler. Kadın bu

⁷⁴ Swain, *Roma'dan İslam'a Ekonomi, Aile ve Toplum*, 30-31.

⁷⁵ Swain, *Roma'dan İslam'a Ekonomi, Aile ve Toplum*, 31.

⁷⁶ Pseudo Aristoteles, *Oikonomika*, 243.

⁷⁷ Swain, *Roma'dan İslam'a Ekonomi, Aile ve Toplum*, 66.

⁷⁸ Pseudo Aristoteles, *Oikonomika*, 244.

⁷⁹ Swain, *Roma'dan İslam'a Ekonomi, Aile ve Toplum*, 31.

duruma karşı çıkararak erkeğin verdiği bu mülkün aslında kendisine değil erkeğin menfaati için olduğunu iddia etse de erkeğin kadına yaptığı iyiliği geçersiz kılmayacağını savunur. Erkeğin mülkünü paylaşıyor olması kadını bu bahşedilen nimete karşılık kocasının otoritesi altından çıkmadan ona minnettarlık duygusu için de itaat etmesini bekler.⁸⁰

Bryson, böyle bir düşüncenin sebebini Antik Çağda kızların baba evinde bir mülkleri ya da maddi değeri olmayan eşyalar ile evlendirilmesine bağlar. Çünkü antik çağda kız çocuklarının tek varlıkları baba evinde öğrendikleri dokuma eğitimi olduğunu bilir.⁸¹ Toprak sahibi olmaları yasak olan kadınların⁸² evlendiklerinde kocalarının yanlarına değeri az miktarda çeyizler ile gönderilir.⁸³ Kendi malları olmadığı için evlilik ile oluşan bağ üzerinden mülk elde etmesi onlar için minnet unsuru olarak görülür.

Bryson'a göre erkeğin evlilik için seçtiği kadına neden seçildiğini ve hangi sorumlulukları üstleneceği açıklanmalıdır. Erkeğin kadından yalnızca çocuk sahibi olmasını değil, aynı zamanda evin düzenini sağlamasını ve her koşulda kendisine destek olmasını bekler. Bu bağlamda kadının ev içindeki sorumlulukları ve rolleri açık biçimde vurgulanmaktadır.

Erkeğin evlenirken kadında zenginlik, statü ve güzellik aramaması gerektiği ifade edilir. Bu özellikleri dikkate alarak yapılan evliliklerde birtakım problemlerin ortaya çıkacağı ve kadının sahip olduğu zenginlik ve statü, eşine yeterli yakınlık kurmasını engelleyebileceği ve erkeğin taleplerine karşı duyarsız kalmasına sebep olabileceği öne sürülmektedir.

Bryson kadının eşine itaat etmemesi durumunda, mülk yönetiminde yöneten ve yönetilen rollerinin değişebileceği ve bu durumun ihtilaflara yol açabileceği belirtilmektedir. Erkek ve kadının rollerindeki dengesizlik, ev halkının uyumunu ve iş birliğini olumsuz etkileyebilir. Toplumda kadının kocasına itaat etmesi en önemli husus olarak kabul edilmiştir. Kadın, toplumun kendisinden beklediği sorumlulukları yerine getirmediğinde yalnızca aile içindeki düzen değil, genel toplumsal yapı da zarar görebilir. Kadının zenginlik, statü gibi özellikleriyle ile bağımsız bir birey olma düşüncesi toplum tarafından olumsuz karşılanmıştır.⁸⁴

Yukarıda bahsedilen anlayış, Antik Çağ'dan itibaren kadının toprak edinmesinin

⁸⁰ Swain, *Roma'dan İslam'a Ekonomi, Aile ve Toplum*,32.

⁸¹ Bonnie Maclachlan, *Women in Ancient Greece*,(London, Bloomsbury,2011),106.

⁸² Nuriye Külahlı, *Antik Yunan Toplumunda Eğitim Hayatında Kadın*, (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi,2021), 89.

⁸³ Aristoteles, *Politika*,75.

⁸⁴ Laleş Uslu, *Antik Yunan'da kadın Betimlemeleri ve Kadının Sosyal Statüsü*, 65-67 ; Swain, *Roma'dan İslam'a Ekonomi, Aile ve Toplum*,32.

yasaklanması,⁸⁵ mirastan pay verilmemesi,⁸⁶ ve çeyiz miktarının düşük tutulması gibi⁸⁷ uygulamaların sonucudur. Kadının kendine ait bir malvarlığı olması, mülk yönetimi açısında birtakım problemlere yol açabileceği düşünülerek, korumacı bir refleks geliştirilmiştir. *Oikonomikos Logos*'da mülk yönetiminde aksaklığa mahal verecek her olumsuz durumdan korunmaya yönelik bir yaklaşım benimsendiği görülmektedir.

Bryson güzellik nesep ve mal varlığı konusundaki hususiyetlerin kadın bağlamında zararlı olduğunu söylese de bu konuda yalnızca kısa bir açıklama yapmaktadır. Düşünre göre bu özellikler kadınlar için olumsuz olduğu kadar erkekler içinde kötü yanları bulunmaktadır. Genel olarak baktığımızda güzelliğin kişiyi yozlaştırabileceğine, mevki sahibinin kendisini geliştirmesine engel olabileceğine, zenginliğin ise kişiyi beğenmiş bir karaktere dönüştürebileceğine dikkat çeker. Bryson her ne kadar bu özelliklerin kadın ve erkek için aynı olumsuz sonuçlar doğuracağını söylemiş olsa da kadınlar açısından bu etkilerin daha yoğun ve zararlı biçimde ortaya çıkacağını savunmaktadır.⁸⁸ Bu noktada Bryson yukarıda zikrettiği güzellik, nesep ve mal varlığı gibi özellikleri tarafsız bir biçimde sebepleriyle birlikte açıklamaya çalışmıştır.⁸⁹

Bryson'a göre çocuk hususunda kadından beklenen iki temel özellik beden sağlığı ve akıl sağlığıdır. Beden sağlığına sahip kadının sağlıklı bireyler dünyaya getirdiği gibi, onların gelişim ve büyümesinde doğrudan etkili olur. Akıl sağlığı ise kadının çocuklarıyla kurduğu iletişimde bilişsel ve duyuşsal ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeyde olmasını gerektirir.⁹⁰ Toplumun istediği biçimde vatandaşlar yetiştirebilmesi için kadının akıl ve beden sağlığına sahip olması beklenir.

Bryson mülk idaresinde kadın için birden fazla erdemlere ihtiyaç duyar. Bunlardan ilki zekâ ve basirettir. Ev yönetiminde akıl ve sağduyu bireyin olayları öngörüp mantıklı karar verebilmesini sağlamaktadır. İkincisi otokontrol ve iradedir. Kişinin kendi arzularını kontrol edebilmesi, kişisel disipline sahip olmakla beraber bedensel ve ruhsal anlamda da güçlü olmasını gerektirir. Üçüncüsü alçakgönüllülüktür. Kadının kocasıyla ilişkilerinde mütevazî davranması, ona saygı ve anlayışla yaklaşmasını sağlar. Dördüncüsü kadının

⁸⁵ Külahlı, *Antik Yunan Toplumunda Eğitim Hayatında Kadın*, 89-90.

⁸⁶ Fustel De Coulanges, *Antik Site:Yunan'dan Roma'ya Kadar Tapınma*, çev.İsmail Kılınç(Ankara:Epos yayınları,2011),75.

⁸⁷ George Duby, Michelle Perrot (ed.) *Kadınlar Tarihi*, çev.Ahmet Fethi(İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları,2000),154.

⁸⁸ Swain, *Roma'dan İslam'a Ekonomi, Aile ve Toplum*, 32-33.

⁸⁹ Elif Ekgün Kaya, "Antik Yunan Eserlerinde Toplumsal Cinsiyet Rollerı", *Mediterranean Journal of Humanites*, 27-42, (Haziran 2023),39.

⁹⁰ Swain, *Roma'dan İslam'a Ekonomi, Aile ve Toplum*,33.

çocuklarına karşı merhametli olmasıdır. Kadında bulunan bu erdem sayesinde çocuklarının duygusal ihtiyaçlarına daha duyarlı olmasını ve sevgiyle yetiştirmesini sağlamaktadır. Beşinci erdem ise kadının ev idaresinde bulunan hizmetlilere adaletli davranmasıdır. Bu sayede hizmetli ve köleler evin yönetimindeki işleri layıkıyla yerine getirmeye gayret göstereceklerdir.

Düşünür, Antik Çağda evlenilecek kadında bulunması gereken erdemlerin önemli olduğunu vurgular. Bu erdemlerin kadında doğuştan bulunmasa da sonradan kazanılabileceğini belirtir ve kadının bu erdemleri geliştirmeye yatkın olmasının değerli olduğundan söz eder. Antik Çağ'daki kabule göre bu erdemler erkeklerde doğuştan vardır ama kadının zayıf fıtratı sebebiyle bu erdemlerin var olması zordur. Erkeğe tavsiye edilen bu erdemlerin pratize edilebilmesi için bu konuda ona yardımcı olacak kadını bulmasının elzem olduğu hatırlatılır. Bu şekilde mülk yönetiminde kadının ve erkeğin zeki, adil ve iffetli olmaları birbirlerine olan uyumu sağladığı için yönetimde aksaklık olmadan işler yolunda gider. Benzer erdemlere sahip oldukları sürece mülk idaresinde başarılı olacakları belirtilir.⁹¹

Bryson kadın bölümünün son paragrafında ev yönetimi için kadında olmasını istediği erdemlerin doğruluğunu okuyucuya sorgulatarak düşünmesini ister. Sadece kadında değil yönetici olan kişinin de bu erdemler ile donatılması gerektiğini söyleyerek kadının sorumluluğunun ne kadar ciddiye alınması gerektiğini belirtir. Düşünüre göre istenilen bu erdemler evlilikte olduğu gibi toplumsal yapının sağlıklı olmasında da etkili olacağı aşikardır.

Bryson'a göre mülk yönetimi için seçilen kadının zeki, bilgili ve becerilerinin yerinde kullanabilmesi gerekir. Evi idare edecek kadın becerileri sayesinde kendi arzu isteklerine ket vurabilen, hizmeti altında olanlara adaletli davranan⁹², kölelerin eğitilmesinde, denetlenmesinde⁹³ ketum olmakla birlikte merhametli olan kişidir. Evliliği süresince karşılaştığı zorluklara sıkıntılara aklı selim bir şekilde tahammül göstermesi onun erkek için doğru bir seçim olduğu düşüncesini pekiştirir. Ev yönetiminden sorumlu olan kadının bu yönetimi sağlıklı bir şekilde yürütmesini bu sayılan erdemlerin olmasına bağlanır. Bryson kadının sabırlı olmasının çocuk yetiştirmede, kocasına karşı hoşgörülü olmada ve aile içinde kendisine yapılacak haksızlıklara karşı tahammül göstermede etkili olacağını ifade eder. Kadının eşi ve çocuğu tarafından şiddete, öfkeye maruz kaldığında sabreder ve hoşgörülle

⁹¹ Swain, *Roma'dan İslam'a Ekonomi, Aile ve Toplum*, 33, 403.

⁹² Yalazı – Üstünel Keyinci “Pseudo Aristoteles'in Oeconomica adlı yapıtının 3. Kitabının yorumu ve çevirisi”, 105.

⁹³ Nuriye Külahlı, *Antik Yunana Toplumunda Eğitim Hayatında Kadın* (Konya: Selçuk Üniversitesi; Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021), 45, 50.

merhametle karşılık verirse, aile içindeki ahengi koruyacağına inanılır. Bryson, kadının ev yönetiminde aileyi bir arada tutabilmesinin tabiatında olan şefkat, merhamet ve sevgi ile mümkün olduğunu belirtir.⁹⁴

Bryson erdemler açısından zayıf ve eksik gördüğü kadının kocasının eğitimi ile erdemlere sahip olmasını isterken, kadının doğasında olan merhamet ve sevgi ile mükemmelliği yakaladığını belirtir. Kadından beklenen bu özellikleri anlatarak kadının ev yönetimindeki yerini ve sorumluluklarını ele almıştır. Düşünür ev yönetimi hususunda bu kadar ayrıntıyla ele alıyor olması kadının mülk yönetimini sistemli ve usulüne uygun yapıyor olmasıyla onu vazgeçilmez kılmıştır.⁹⁵ Bu değerlendirmeleri dikkate aldığımızda, kadının zekâ, bilgi, şefkat, kontrol, sorumluluk, kavrayış, beceri, sabır, hoşgörü gibi birçok erdeme sahip olması gerektiği anlaşılmaktadır. Bu erdemler, kadının hem kendi ruhsal bütünlüğünü koruması hem de ev düzenini sağlaması açısından önemli görülmüştür. Kadının bu erdemlere sahip olmadan ev işlerini düzgün bir şekilde yürütemeyeceğini ve ailesi ile uyum içinde olamayacağını vurgulanmıştır. Bu nedenle, kadının mükemmeliyete yakın bir insan olması gerektiği fikri ortaya konulmuştur. Bu mükemmeliyetin, sadece konak için değil, aynı zamanda ailesi ve çevresi için de olumlu etkiler yaratacağı belirtilmiştir. Kadının sahip olması gereken bu erdemler, ev düzenini sağlamak, çocuklarını iyi yetiştirmek ve ailesine örnek olmak için gerekli görülmüştür.

⁹⁴ Swain, *Roma'dan İslam'a Ekonomi, Aile ve Toplum*, 34.

⁹⁵ Swain, *Roma'dan İslam'a Ekonomi, Aile ve Toplum*, 34-35.

I. BÖLÜM

1. TEDBİRÜ'L-MENZİL METİNLERİ

İslam dünyasının 7. yüzyılda gelişen tedvin kültürü⁹⁶, zamanla birikerek geniş bir külliyata ulaşmış, bu süreçte İslam düşüncesine yabancı kaynakların katkısıyla tercüme faaliyetleri önem kazanmıştır.⁹⁷ İslam felsefesinin teşekkülü ile ortaya çıkan fikirler, felsefi ahlak başta olmak üzere kelim, tasavvuf ve fıkıh gibi temel ilmi disiplinler çerçevesinde incelenmiştir.⁹⁸ İslam ahlak felsefesi, müstakil bir ilim dalı olarak görülmesi de felsefenin bir disiplini olarak değerlendirilir. Kindi'den itibaren İslam filozofları, Aristoteles'in tasnif-i ulum⁹⁹ anlayışını benimseyerek ilimleri sınıflandırmışlardır. Farabi'ye göre ahlak felsefesi teorik ve pratik olarak ikiye ayrılır; çalışma alanı ise çoğunlukla pratik felsefedir.¹⁰⁰ Pratik felsefe, bireylerin ve toplumların ahlaki, siyasi ve ekonomik konularda doğru ve erdemli kararlar almasını ve bu doğrultuda düzenlenmesini amaçlar. Bu bağlamda İslam ahlak kitapları, tarih boyunca çeşitli bölümler halinde düzenlenmiş ve günümüze kadar ulaşmıştır. Bu eserlerin bölümleri şu şekilde tasnif edilmiştir. Birinci bölüm kişinin dünya ve ahiret hayatını düzenlemeye yönelik ahlak eğitimi başlığıdır. İkinci bölüm aile ahlakı ve ev idaresini ele alan İlmi Tedbirü'l-menzil, üçüncü bölüm ise ülke yönetiminin ele alındığı İlmi

⁹⁶ Mehmet Efendioğlu, "Tedvin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV yayınları, 2011) 40/267-268.

⁹⁷ Hüseyin Karaman, *İslam Felsefesi Tarihi* (Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Matbaası, 2014), 35-45.

⁹⁸ İzzet Gülaçar, "İslam Ahlak Esasları ve Felsefesi" *İslami Araştırmalar* 27/2 (Ankara 2013), 205-212.

⁹⁹ İslâm filozofları üzerinde etkili olan Aristoteles'in bilim tasnifi, bu bağlamda dikkatle incelenmelidir. Aristoteles, bilimleri üç ana kategoriye ayırır: teorik bilimler, pratik bilimler ve poietik (yaratıcı) bilimler. Teorik bilimlerin temel amacı yalnızca bilmektir; bu yönüyle hem amaçları hem de konu edindikleri varlık alanının özellikleri bakımından pratik ve poietik bilimlerden ayrılırlar. Teorik bilgi, faydalı ya da güzel olanı üretmeyi veya eylemde bulunmayı hedeflemez; bilginin kendisi amaçtır. Pratik bilgi alanına giren etik ise imkânlar dünyasına aittir. Bu alanda, teorik bilginin aksine kesin ve zorunlu sonuçlara ulaşmak mümkün değildir; yalnızca genellemeler yapılabilir. Ancak bu genellemeler evrensellik iddiası taşımaz. Etik bilginin nihai amacı, insan için "iyi yaşam"ın ne olduğuna dair bilgiye ulaşmaktır. Bkz. Hatice Nur Erkızan, Aristoteles Yazıları: Feminizm ve Aristotelesçi Feminizm Üzerine (İstanbul: Sentez Yayınları, 2012):51. Aristoteles'e göre pratik bilimlerde bilgi, teorik bilimlerde olduğu gibi nihai amaç değildir. Kişi, erdemin teorik bilgisine sahip olmakla erdemli hâle gelmez; zira etik, insanlar arası ilişkilerin konusu olarak, zorunlu olan değil, farklı şekillerde gerçekleştirilebilecek olan eylemlerle ilgilenir. Bu nedenle ahlâkî bilgi, teorik bilimlerin kesinliğine sahip değildir. Ahlâkî ilkelerin çokluğu ve bağlama göre değişkenliği, belirli bir durumda ne yapılması gerektiğini kesin biçimde belirlemeyi güçleştirir. Kişi, her yeni durumda yeniden karar vermek zorunda kalabilir. Ancak insan, her özgül ahlâkî durumda doğruyu ayırt etme yetisine sahiptir. Aristoteles bu yetiyi *phronesis* (pratik bilgelik, irfan) olarak adlandırır. *Phronesis*, bireyin değişken ve belirsiz durumlar karşısında doğru olanı seçmesini sağlayan etik bir muhakeme yetisidir. Bkz., Harun Tepe, Teorik Etik, Etiğin Bilgisel Sorunları (Ankara: Bilgesu Yayınları, 2016), 11-12; Aliye Çınar, "Aristoteles'in Nikomakhos'a Etik"inde Pratik Hikmet Kavramı ve Günümüz Açısından Önemi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16/1 (Ocak 2007): 171-192.

¹⁰⁰ Müfit Selim Saruhan (ed.), *İslam Ahlak felsefesi* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2016), 125-133.

Tedbirü'l- Medine'dir.¹⁰¹

1.1. Tedbirü'l-Menzi (Aile Ahlakı) Tanımı ve Kapsamı

Tedbir kavramının terim manası “önlem, işin sonunu düşünerek gereği gibi yapmak, iyi yöneltmek” anlamında, Menzil ise “ev, hane” kavramına işaret etmektedir. Tedbirü'l-menzi kavramlarının birleşimiyle ortaya konan ev idaresi/aile ahlakı, pratik felsefenin ikinci bölümünü kapsayan başlık haline gelmiştir. Ahlak felsefesi eserlerinde tedbirü'l-menzi kavramı aileyi konu almaktadır. Bölümün alt başlıkları anne, baba, çocuk, hizmetçiköle, mal sahibi ile mal arasındaki ilişkiyi ele alır. İslam felsefesinin sistemleştiği dönemde Meşşai ekolünün önemli temsilcilerinden biri olan Farabi, aile ahlakı konusunu el-menzi terimiyle ele almıştır. Farabi, tedbirü'l-menzi kavramını bireylerin barındığı bir mesken olmanın ötesinde, aile içindeki sosyal ve ahlaki ilişkileri düzenleyen bir kurum minvalinde ele almıştır.¹⁰² Tedbirü'l-menzi terkibi başka kaynaklarda şu ifadelerle tanımlanmıştır. Harezmi'nin *Mefatihü'l-'ulûm* adlı eserinde tedbirü'l-menzi tanımı kişinin kendisini, ailesini, yakınlarını ve toplumu yönetmesi olarak ele almışken, İhvan-Safa *Resail* 'inde sadece siyaset ahlakı bölümünün içinde yer verilmiştir. İbni Sina ise *Uyun'ul Hikme* 'de tedbirü'l-menzi kavramı yerine el-hikmetü'l-menziyye kavramını kullanmıştır. *Fi Aksami'l Ulumi Akliyye* adlı risalesinde de tedbirü'l-menziye yer verip Bryson'ın eserinde bu başlık ile kaleme alındığından bahsetmiştir.

İbni Sina'nın ev idaresini “el-Hikmetü'l-Menziyye” başlığı altında incelemesi kendisinden sonra gelen düşünürleri etkilemiştir. Bunlardan Muhammed b. Mahmud eş-Şehrezuri, *Resâ'ilü's-Şecereti'l-ilâhiyye* 'de İbnü'l Efkani'nin, *İrşâdü'l-kāşid* adlı risalelerinde ev idaresi ve aile ahlakını aynı tanım ve sistem üzerinden kaleme almıştır. İbni Sina'nın eserlerinde olduğu gibi karı koca, ebeveyn ile çocuklar ve efendi hizmetçi ilişkilerinin düzenlenmesi, aile birliğini sağlanıp yönetilmesi eserler kaleme alınmıştır.¹⁰³

Nasirüddin-i Tusi *Ahlak-ı Nasiri* eserini kaleme alana kadar İbnü'l Afkalani'nin *İrsadül Kasid* risalesi ve Şehabeddin Ahmed İbn Ebür Rebi'nin *Sulûkü'l-malik fi tedbiril memalik* risalesindeki aile ahlakı konularına dair başlıklarda Aristo, Farabi ve İbni Sina'nın

¹⁰¹ Mehmet S Aydın, “Ahlak”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV yayınları, 1989) 2/10-14.

¹⁰² Hasan Ocak, “İslam Ahlak Felsefesinde et-Tedbirü'l-Menzi/ Ev İdaresi Kavramı” *Journal of Intercultural and Religious Studies* 6, (2013) 89-92.

¹⁰³ Çağrı Mustafa Çağrı, “Tedbirü'l- Menzi”, Mehmet S Aydın, “Ahlak”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV yayınları, 1989) 2/ 260-261.

ev yönetimine ilişkin görüşlerinden yararlanmışlardır. Tusi bu müktesebat ile birlikte Tedbirü'l-menziil ilminin temel kavramlarını ve bölümlerini sistemleştirilmesini sağlayarak kendisinden sonra gelenlere kaynaklık edecek bir eser ortaya koymuştur.¹⁰⁴

14. Yüzyılda itibaren Tusi'nin ahlak felsefesi alanında kaynaklık edecek eserinin oluşumunda en çok yararlandığı İbni Miskeveyh'in *Tehzibü'l Ahlak* eseri olduğunu bilmekteyiz.¹⁰⁵ Tusi 'den sonra Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın isteği üzerine Celaleddin Devvani, *Ahlak-ı Celali*'yi kaleme alacaktır. Eserin en belirgin özelliği kapsamının genişletilmiş olmasıdır. Ahlak Psikolojisi alanında İbn Miskeveyh'in *Tehzibü'l Ahlak* ve Nasireddin Tusi'nin *Ahlak-ı Nasiri* eserlerinden faydalanılmıştır. Siyaset düşüncesinde, Farabi'nin *el-Medînetü'l-fâzıla* ve *es-Siyâsetü'l-medeniyye*, adlı eserleri temel alınırken, tasavvufi konularda ise Gazzali'nin *İhya*'sına adlı eserine başvurulmuştur. Böylece eserin muhtevası genişletilmiştir.¹⁰⁶

Kınalızade Ali Efendi, *Ahlak-ı Alai* eserini neşrederken çoğunlukla *Ahlak-ı Nasiri*'den yararlandığını ve Bryson'dan gelen ev yönetimi kavramının üzerinde durduğu görülmektedir. İbni Haldun'un menziil konusundaki kısa açıklamalarını da eserine dahil etmiştir.

Taşköprülüzade'nin *Miftahu's-sa'ade*'sinde tedbirü'l-menziil, ahlak ve siyasetle ilişkili bir ilim olarak tanımlamış ve bireylerin kişisel erdemleri, aile içi düzen, toplumu yönetme biçimi olarak değerlendirmiş ve siyasetle bağlantılı bir disiplin olarak görülmüştür.¹⁰⁷ Kâtip Çelebi'nin bibliyografik eseri *Keşf-üz-Zünun*'da İbni Sina, Tusi, Kınalızade, İbni Haldun gibi tedbirü'l-menziil alanında yazdıkları eserleri derlemiştir. Tedbirü'l-menziil ilmi literatürdeki ilk yazılan eserlerde kısa tanımlamalar ile bahsedilmiş olsa da sonraki dönemlerde tedbirü'l-menziil kavramı eklenen fikirler ve kültürün etkisi ile geniş bir hüviyet kazanmıştır.¹⁰⁸

1.2. Nasiruddin Tusi

Nasiruddin Muhammed Tusi, orta çağ Azerbaycan alimlerinden biridir. 1201-1274 yılları arasında Tus şehrinde doğmuştur. Genç yaşta almış olduğu ilimler sayesinde birçok

¹⁰⁴ Çağrııcı, "Tedbirü'l- Menzil"2/ 260-261.

¹⁰⁵ Çağrııcı, "Tedbirü'l- Menzil"2/ 260-261.

¹⁰⁶ M. Nazif Şahinoğlu, "Ahlak-ı Celali", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV yayınları, 1989) 2/ 16.

¹⁰⁷ İlhan Kutluer "Miftahu's Sa'ade", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV yayınları, 2020) 30/ 18-19.

¹⁰⁸ İlhan Kutluer, "Keşfü'z Zünün", ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV yayınları, 2022) 25/321-322.

devlet adamına danışmanlık yapmıştır. Astronomi, matematik, tıp, mantık, psikoloji, felsefe, edebiyat, coğrafya, ilahiyat alanlarında yetkinliğe sahiptir. 70’den fazla eser kaleme alan Tusi ününü *Ahlak-ı Nasiri* ile zirveye taşımıştır.¹⁰⁹

Ahlak-ı Nasiri ilk sistematik ahlak kitabıdır. Eser insanın ahlaki özelliklerini oluşturan alışkanlıklar, faziletler ve reziletler hakkında bilgi vermekle birlikte insanın ahlaki açıdan gelişimini de hedeflemiştir. *Ahlak-ı Nasiri*’de, insani özellikler, alışkanlıklar, ruhi ve manevi hastalıkların teşhisiyle beraber tedavileri de ayrıntılı ele alınmıştır. İnsanın ahlaki açıdan iyileştirilme anlayışını devam ettirmesi sebebiyle ahlak ilmine “manevi tıp” nitelemesi yapılmasına katkı sunmuştur. Farsça kaleme alınan ahlak eserleri arasında en önemli yere sahiptir. İslam dünyasında büyük yankı uyandırmış ve kendisinden sonra gelen ahlak bilginlerine şekil ve içerik bakımından örnek olmuştur.¹¹⁰

Ahlak-ı Nasiri eseri üç bölümden meydana gelmiştir. Eserin ilk bölümü “Tehzibü’l-Ahlak” (Ahlak Terbiyesi) başlığını taşır ve “İlkeler hakkında” ve “Maslahat hakkında” iki alt başlık olarak ayrılır. İlkeler hakkında başlığı ahlak felsefesi ve ahlak problemlerini ele alır. Maslahat hakkındaki başlığı ise erdemli insan olmanın kişilik boyutundaki kriterleri üzerinde durur. Birinci bölüm bu konular çerçevesinde otuz fasıldan oluşmaktadır.¹¹¹

İkinci bölüm tedbirü’l-menziel (ev yönetimi) başlığı altında beş fasıldan oluşmaktadır.

Üçüncü son bölümü ise Siyasetü’l Müdün (Devlet Yönetimi) başlıklı sekiz alt konu başlıklarından müteşekkildir. Bölüm içeriği devleti oluşturan toplumların mahiyetlerini ve nasıl olması gerektiğini anlatır.¹¹² Eser genel olarak bireysel ahlaktan aile ve şehir yönetimine kadar geniş bir ahlak anlayışını kapsar. İbni Miskeveyh’in “saadetin dereceleri” ve “çocuğun terbiyesi” adlı eserlerinden yararlanmıştır.

1.2.1. *Ahlak-ı Nasiri*’den Ev İdaresi Anlayışı

Ahlak-ı Nasiri’nin ikinci bölümü olan tedbirü’l-menziel kısmı beş fasıldan oluşmaktadır. Bu beş fasılda kadının ailedeki konumu, önemini ve sorumlulukları ele alınarak incelenecektir.

Evlere ihtiyacın sebebi başlığı altında birey ve toplumun evlere niçin ihtiyaç

¹⁰⁹ A: Vahap Taştan “*Nasreddin Tusi: Hayatı, Eseri, Din ve Toplum Görüşü*”, Dergi Park Akademik (05.03.2025).

¹¹⁰ M. Nazif Şahinoğlu, “*Ahlak-ı Nasiri*”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV yayınları, 1989) 2/ 17-18.

¹¹¹ Şahinoğlu, “*Ahlak-ı Nasiri*” 2/ 17-18.

¹¹² Şahinoğlu, “*Ahlak-ı Nasiri*” 2/ 17-18.

duyduğunu sorgulayarak başlar. Bu başlık altında insanoğlunun barınma ihtiyacını karşılamak için evin elzem olduğunu söyler. Evin temininden sonra erkeğin evin geçimini sağlamak için çalışıp biriktirdiklerini korumaya yardımcı arar. Yardımcının sorumluluğu evde oturup gıdaların ve maddi eşyaların korunmasıdır. Bu yardımcıya erkeğin muhtaç olduğunu bildirirse de bu yardımcının açık bir şekilde kadın olduğunu ifade etmez. Tusi'nin ifadesinde yardımcının kadın olduğunu neslin devam ettirme arzusunun dile getirilmesiyle erkeğe yardımcı olacak kişinin kadın olması gerektiği anlaşılır. Erkeğin kurmuş olduğu evin korunmasına muhtaç olduğu gibi neslinin devamını sağlama konusunda da eşi ihtiyacı olduğunu söyler. Tusi evin korunması için gerekli olan yardımcının ve neslin devamı için kadına ihtiyacın iki ayrı kişi üzerinden yapılmasının daha külfetli olacağını belirtir. Bu sebeple iki sorumluluğun kadına verilmesinin daha hikmetli olacağını ve erkek için zahmetsiz olacağından söz eder.¹¹³ Kişinin ister evlilik niyeti olsun ister evin korunması olsun her iki durum için erkeğin kadına ihtiyaç duyduğunu ve evlenmesinin şart olduğunu belirtir.

Evlilik ile devam edecek nesile anne ve babanın, çocuğu birlikte büyütüp eğitmesi gerektiği hatırlatılır. Çocuğa verilecek eğitimin ve evin ihtiyaçlarının fazlalaşmasından dolayı yardımcıları ve hizmetçilere ihtiyaç duyulur. Her çokluğun düzen için de biraradalığı sağlayan sanatsal idare ile yönetilmesinin daha uygun olduğunu belirtir. Ev ahalisinin hangi işe daha layık olduğuna hâkim olmasından ötürü yönetimi kolay sağlayabileceği için ev idaresi aile başkanına verilmiştir. Sözünün geçmesi ve doğru kararlar verme konusunda yetenekli olduğu kabul edilen aile başkanlığına layık olan kişinin erkek olacağı anımsatılmıştır.¹¹⁴

Ev idaresi felsefesinin (hikmet-i menzili) evi oluşturan rükûlarının karı, koca, çocuk, hizmetçi ve kazanılmış mallardan oluştuğunu kabul eder. Ev yönetim sanatının ise bu rükûnların düzen içerisinde yönetilmesini öğreten ilim olduğunu belirtir. Yazar bu ilmin tanımlamasını yaptıktan sonra yönetimin dini açıdan zorunlu olduğunu, “*Hepiniz çobansınız ve sürünüzden sorumlusunuz*”¹¹⁵ hadisi ile destekler.

Hadisin genel muhtevası incelendiğinde, ifade yalnızca kadına yönelik bir sorumluluk tanımı içermemekte, aksine toplumun farklı kesimlerine yönelik çok katmanlı bir sorumluluk anlayışı sunmaktadır. Nitekim hadiste devlet başkanının halkından, erkeğin ailesinden,

¹¹³ Nasiruddin Tusi, *Ahlak-ı Nasiri*, nşr. Anar Gafarov-Zaur Şükürov (İstanbul: Literal Yayıncılık, 2007), 188.

¹¹⁴ Tusi, *Ahlak-ı Nasiri*, 189-190.

¹¹⁵ İmam Nevevi, *Riyazü's Salihin*, nşr. M. Yaşar Kandemir, İ. Lutfi Çakan, Raşit Küçük (İstanbul: Erkam, 2010), “Riyazü's Salihin” 654.

kadının ise kocasının evinden ve çocuklarından sorumlu olduğu açıkça belirtilmektedir.¹¹⁶ Tusi esrinde çoban kavramını sadece yöneticilik bağlamında kullanmıştır. Hadisin bütününe baktığımızda ise yalnızca yöneticilik değil, koruma, rehberlik ve hesap verme bilinciyle de ilişkilendirilmiştir. Düşününürün hadisin, yalnızca “erkek, ailesinin çobanıdır” kısmını eserine dahil etmesi, erkeğin ev idaresine dair görüşlerini temellendirme amacı taşıyor olabilir.

Eserde kadının aile içindeki konumu ve sorumlulukları daha sınırlı bir şekilde ele alınmıştır. Yazar, kadını ev işlerinde zorunlu bir yardımcı olarak zikretmemekle birlikte neslin devamı açısından kadına duyulan ihtiyacı vurgulamaktadır. Kadının yalnızca neslin devamı için değil, aynı zamanda erkeğin destekçisi olarak konumlandırılması, ekonomik ve sosyal işlevleriyle ilişkilendirilmiştir. Ancak bu durum, kadının hizmetçi olarak görülmesi anlamına gelmemektedir; aksine onun fitratına uygun bir rol üstlenmesi gerektiği düşüncesine dayanmaktadır. Ev idaresinde önceliğin erkeğe verilmesi de yine fitrat anlayışı çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Malların ve yiyeceklerin yönetimin başlığında, ailenin gerekli kazancın ve harcamaların ne gibi hususlar üzerine yapılması gerektiğini konu edinir. Mallar ve yiyecekler konusunda sorumluluğu ailenin tüm üyeleri üzerinden genel ifadeler ile açıklamıştır. Tusi, ilerleyen bölümde kadını meşgul edilmesinin gerekliliği üzerinden, evde bulunan malların ve yiyeceklerin sorumluluğunu kadına vermiştir. Bu sorumluluğun temel amacı, evdeki malların tüketilmesi ve düzenlenmesi değil, kadının belirli bir uğraş ile meşgul edilmesi olarak şekillenmiştir.¹¹⁷ Kadının ev içindeki rolü, ekonomik veya yöntemsel bir gereklilikten ziyade, toplumsal düzenin devamlılığı açısından değerlendirilmiştir. İlerleyen bölümlerdeki anlatımlardan böyle bir çıkarımda bulunulsa da mallar ve yiyeceklerin korunması kısmında kadın kesin bir dille sorumlu tutulmamıştır.¹¹⁸

Tusi, evliliği iki temel amaç doğrultusunda ele almıştır: malın korunması ve neslin devamıdır. Evliliğin yalnızca şehvet veya bireysel çıkarlar doğrultusunda gerçekleştirilmemesi gerektiğini vurgulayan müellif, bu bağlamda kadını bir cinsel obje olarak değil, ontolojik ve biyolojik doğası gereği aile içindeki düzenin bir parçası olarak

¹¹⁶ Bkz. İbni Ömer Resûlullah (sav) şöyle buyururken dinledim, “*Hepiniz çobansınız; hepiniz güttüğünüz sürüden sorumlusunuz. Devlet reisi de bir çobandır ve sürüsünden sorumludur. Erkek, ailesinin çobanıdır ve sürüsünden sorumludur. Kadın, kocasının evinin çobanıdır ve sürüsünden sorumludur. Hizmetkâr, efendisinin malının çobanıdır; o da sürüsünden sorumludur. Netice itibarıyla hepiniz çobansınız ve güttüğünüz sürüden sorumlusunuz.*” Buhârî, Cum’a 11, İstikrâz 20, İtk 17, 19, Vesâyâ 9, Nikâh 81, 90, Ahkâm 1; Müslim, İmâret 20. Ayrıca bkz. Ebû Dâvûd, İmâret 1, 13; Tirmizî, Cihâd 27.

¹¹⁷ Tusi, *Ahlak-ı Nasırı*, 202.

¹¹⁸ Tusi, *Ahlak-ı Nasırı*, 192-198.

değerlendirmiştir.¹¹⁹

Tusi evlenilecek kadınları üç kısma ayırır ve tercih edilme/dilememe sebepleriyle birlikte açıklar. Bunlar: salih kadın, hür kadın ve bakire kadındır.

Tusi, salih kadını akıl, iman, iffet, zekâ, haya ve hoşgörü gibi niteliklere haiz, eşine karşı ölçülü davranan, itaatkâr ve duygusal destek sunan bir şahsiyet olarak tanımlar. Evlenme niyetindeki erkeğin bu özelliklere sahip bir kadınla evlenmesi gerektiğini vurgulayan düşünür, salih kadını hür ve bakire kadınlara kıyasla daha üstün bir tercih olarak konumlandırır. Düşünür, salih kadının kocasına itaat eden, onun rızasını gözetten, ailesinden yeterli terbiyeyi almış ve neslin devamı için sağlıklı çocuk yetiştirecek nitelikte bir kadın olduğunu ifade ederek, onu evlenilecek kadınlar arasında en üstün konuma yerleştirir.¹²⁰

Evlenilecek kadınlar arasındaki hür kadını, cariyeden üstün tutar ve kıyaslar. Tusi'ye göre hür kadının, salih kadın gibi özellikleri var mıdır bilinmez. Lakin cariyeye göre daha iyi bir seçenek olduğunu belli başlı örnekler ile tanımlar. Bu tanımlamalar şu şekildedir. Hür kadının topluma rahatlıkla uyum sağlayabileceğini, nesebi belli olduğu için akraba ziyaretleri yapabileceğini söyler. Düşmanlarıyla baş edebildiği gibi dostlarıyla da sıkı ilişkiler kurabileceğini örnek verir. Kocasına çalışıp geçimlerini sağlaması konusunda destek olacağını, evlat dünya ya getirmede bir sorun yaşamadan çocuk sahibi olabileceğini düşünür. Cariyeye kıyasla hür kadının akrabalarının olması, kimsenin boyunduruğu altında yaşamamış olması onu tercih sebebi yapar.

Bu değerlendirmelere göre, evliliği salih kadınlar gerçekleştiremeyen erkek için hür bir kadınla evlenmek daha uygun görülmektedir. Hür kadını salih kadından ayıran en temel unsur, salih kadında bulunan ahlaki ve dini meziyetlerin hür kadında eksik olmasıdır. Tusi'nin düşünce sistemine göre, salih kadın hem hür hem de dindar olup birçok üstün özelliğe sahiptir. Ancak hür kadının köle kadına kıyasla sahip olduğu avantajlar, özgürlüğü, nesebinin belli olması ve çocuk sahibi olabilme imkanıdır. Bundan dolayı müellif salih kadını hür kadından ve diğer kadın profillerinden üstün görmüştür.

Tusi, evlilik tercihleri arasında bakire kadını, bakire olmayana kıyasla daha uygun görmektedir. Bakire kadının edebinin eksilmemiş olması ve daha önce evlilik yapmamış olması nedeniyle kocasına daha güçlü bir bağlılık geliştireceğini ifade eder. Ayrıca bireyin sürekli muhatap olduğu kişiye benzene eğiliminde olduğunu belirterek, kadının ilk eşinin huy ve karakterine bürüneceğini vurgular. Bu bağlamda, kadının evlilik sürecinde eşine itaatinin

¹¹⁹ Tusi, *Ahlak-ı Nasiri*, 199.

¹²⁰ Tusi, *Ahlak-ı Nasiri*, 199.

zamanla daha kolay hale geleceğini ve böylece uyum konusunda herhangi bir sorun yaşamayacağını ileri sürer.¹²¹

Tusi, eserinde kadın tipolojisine dair yaptığı sınıflamayı hangi ölçütlere göre sıraladığına dair açık bir kaynak sunmaz. Ancak ideal insan tasavvurunda yer alan erdemleri en yüksekten en aşağıya doğru sıraladığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, salih kadın en üstün mertebede konumlandırılmış olup, en güzel ahlâkî niteliklerin onda bulunması gerektiği düşünülmektedir. Aristoteles'in kadınların erdemsiz ve erdeme ulaşacak kabiliyete sahip olamayacaklarını düşünürken, Tusi erdemli olabileceğini kabul eder.

Müellif, evlilikte bazı kadınların belirli özelliklere sahip olmalarının sakıncalı olabileceğini ifade ederek bu konuya özel bir başlık açmıştır. Sakınılması gereken özelliklerden ilki, evlenilecek kadının güzelliğidir. Tusi, kadının akıl, iffet ve haya gibi erdemlerinin yanı sıra güzellik, zenginlik ve makam sahibi olmasının evlilikte sorunlara yol açabileceğini ileri sürmektedir. Ona göre, bu özelliklere sahip kadın yapılan evlilik hem dünyevi hem uhrevi açıdan sıkıntılar doğurabileceği belirtilmiştir. Tusi'nin bu görüşü, özellikle güzel kadınların iffet konusunda zayıf olabileceği görüşüne dayanmaktadır. Güzel kadının çok fazla talibi olması nedeniyle şımarabileceğini, aklını kullanmada zorlanabileceğini ve evlendiği erkeğin sözünü dinlemekte isteksiz olabileceğini öne sürmektedir. Bu bağlamda, erkek böyle bir kadınla evlenirse malını ve ömrünü ziyan edebileceği ve hayatı boyunca sıkıntı çekebileceği konusunda uyarılmaktadır.

Tusi'nin güzel kadını iffetsizlikle özdeşleştiren yargısı, mantıki değerlendirme sınırlarını aşan bir genelleme örneği olarak ele alınmalıdır. Ancak düşünürün genel tutumları göz önüne alındığında, kadının bir obje gibi algılanmasının önüne geçme amacı taşıyan temkinli bir yorum biçimi olarak da değerlendirilebilir.

Varlıklı kadın ile evliliğin sonucunda erkeği bekleyen olumsuzlukları şu örneklerle açıklar. Varlıklı kadının kimsenin buyruğu altına girmeyeceğini, üstünlük kurmaya çalışacağını ve bu sebeple de erkeğin itibarının sarsacağından endişe edilir. Kadının bu üstünlüğü, kocasına karşı tavrının değişmesine ve hizmetçi olarak görüp kıymet vermemesine sebep olacağı düşünülmüştür.¹²²

Tusi, erkeğin evlenme konusunda kaçınması gereken kadın profillerinin olumsuzluklarını açıklayarak, kadının güzel, zengin ve statü sahibi olmasını kötü bir hasletmiş gibi lanse etmiştir. Zengin bir kadının, kötü olarak ifade edilmesini erkeğe karşı

¹²¹ Tusi, *Ahlak-ı Nasiri*, 199-200.

¹²² Tusi, *Ahlak-ı Nasiri*, 200.

üstünlük kurma ihtimaline bağlamıştır. Kadındaki bu üstünlüğün, evdeki erkeğin otoritesine gölge düşüreceğini ve diğer aile üyeleri üzerindeki otoritesini sarsacağını ve böylece kadının emirlere itaat etmeyip evin düzenini bozacağından endişe edilmektedir. Düşünür'e göre ev idaresinin sorunsuz devam edebilmesi için erkeğin otoritesine baş eğmenin, düzenin en temel esası olduğunu iddia etmiştir.¹²³

Tusi, evlilik sonrasında erkeğin kadını üç temel özellikle idare edebileceğini belirtir: heybetli duruş sergilemesi, cömert davranması ve kadını bir işle meşgul etmesi. Erkeğin heybetli görünmesini ev yönetiminin önemli bir şartı olarak görür; zira kadın bu ihtişamı görmediğinde, kocasını kendi arzuları doğrultusunda yönlendirmeye çalışır. Cömertlik ise kadına gösterilecek ilgi ve şefkatin, onu şımartmadan ve sınırları aşmadan dengeli biçimde sunulması gerektiğini ifade eder. Bu tutumun kadındaki kaygı ve güvensizliği azaltacağını, böylece kadının eşine kendi isteğiyle bağlanacağını savunur. Tusi'ye göre bu yaklaşım, kadının ilgiyi hak etmek için daha fazla itaat göstermesini sağlar ve evlilikte arzu edilen düzeni tesis eder.¹²⁴

Kadına karşı yapılacak cömertlik altı temel başlıkta ele alınmıştır. Birincisi kadının maddi sıkıntı çekmeden kişisel bakımını gerçekleştirebileceği imkânı sahip olmasıdır. İkincisi kadının namahrem olan her kişiden sakınılmasıdır. Üçüncü olarak, erkeğin idari işlerinde eşine danışmamasını ancak küçük ev işlerinde kadına danışması gerektiğini vurgulanmaktadır. Kadının fikirlerinin alınması, kadının kendisini değerli hissetmesini sağlamak ve eşine daha fazla saygı duymasını pekiştirmektedir. Bu durum kadının evlilik bağını güçlendirdiği gibi kocasına hizmet etmekte daha istekli bir hale gelmesini teşvik edecektir. Dördüncü başlık, yiyeceklerin tasarrufunda ve hizmetçilerin kullanımda kadına imkân tanınmasıdır. Beşincisi, kadın kendi akrabalarıyla ve erkeğin akrabalarıyla yardımlaşmasına ve ilişki kurmasına kocasının müsaade etmesidir. Son olarak kadının kocasına itaat ve uyum içerisinde olduğu sürece, erkeğin başka bir kadın ile evliliği düşünmemesidir. Çocuk doğurmakla sorumlu kadın görevini yerine getiriyorsa, eşinin sözlerine ve yasaklarına rıza gösteriyorsa, erkeğin başka kadınla evliliği onaylamaz.¹²⁵ Müellifin düşünce perspektifine göre kadının yönetimin bir parçası olarak düşünülmesiyle birlikte erkeğin otoritesi altında yönlendirilmesi gereken bir figür olarak değerlendirilmiştir. Kadının mutluluğu ve evdeki konumu erkeğin kendisine sağladığı koşullar ile doğrudan

¹²³ Tusi, *Ahlak-ı Nasiri*, 199.

¹²⁴ Tusi, *Ahlak-ı Nasiri*, 200-201.

¹²⁵ Tusi, *Ahlak-ı Nasiri*, 201.

bağlantılıdır. Kadının mutluluğu ve evdeki konumu erkeğe itaatle doğru orantılıdır.

Tusi, bir kadının idaresinin bu kadar ayrıntılı özen gerektirdiği düşünüldüğünde, iki kadının aynı anda yönetilmesinin imkânsız olacağını vurgular. Tusi, çok eşliliğin ortaya çıkaracağı sorunları anlatmak için kalp ve beden benzetmesine başvurur. Bu bağlamda kocayı kalp, kadını ise beden olarak betimler. Tek bir kalbin bir bedene yeteceğini iki bedeni yaşatmasının imkânsız olduğunu söyleyerek tek eşliliğin en doğru karar olduğunu savunur. İslam, dört eşe kadar izin vermiş olsa da kadının kıskanç yapısından ötürü ev idaresinin zora gireceği için tercih etmez. Tek eşliliğin bu kadar vurgulanmasının temel sebeplerinden biri, yalnızca aile huzurunu korumak değil, aynı zamanda kadının haklarını güvence altına almaktır. Erkeğin eşler arasındaki adaleti sağlayamayacak olması birçok problemin meydana gelmesini ve ailenin yıkılmasına sebebiyet vereceği endişesini doğurur.¹²⁶ Tusi'nin ahlak felsefesinde tek eşlilik, ideal bir model olarak yer bulmuştur.

Tusi kocanın karısını idare etmesi konusunda tavsiyelerde bulunduğu gibi, kadını yönetirken sakınması gereken hususları da üç başlıkta düzenlemiştir. Bunlardan ilki, erkeğin karısına karşı sevgi duyması yani âşık olmaktan kaçınmasıdır. Bu durumu kadın kendi lehine kullanabilir. Kadının hükmü altına girmesi bir erkek için olmaması gereken bir durumdur. Müellif bu düşünceleriyle kocanın otoritesinin yıkılacağı endişesinden dolayı kadına karşı aşk beslemenin doğru olmadığından bahsetmektedir. Kur'an'ı Kerim'de "*Kaynaşmanız için size kendi cinsinizden eşler yaratıp da, aranızda sevgi ve merhamet peydâ etmesi de, O'nun varlığının delillerindendir.*"¹²⁷ Ayetinde ve Hz. Muhammed (sav) ile Hz. Aişe annemizin "*Ya Resûlullah, bana olan sevgin nasıldır?*" sorusu üzerine "*Kördüğüm gibi, ilk günkü gibidir.*"¹²⁸ Cevabını vermesiyle peygamberin eşlerine olan sevgisini mütalaa etmekteyiz. İslam'ın kaynağında bu şekilde emir ve rivayetler mevcutken müellifin sevgideki bu çekimserliğinin arka planın, sadece itaat konusu olması eksik bir izahattır. İtaat odaklı, erkek merkezli anlayışın getirdiği despot yapının, kadına ön yargıyla yaklaşımlarını açıklamakta güçlük yaşamaktadır.

İkinci husus, erkeğin kendi işlerini karısına danışmadan yürütmesidir. Mülkün miktarının gizli tutulmasını istemesinin sebebi kadının temyiz gücünün eksikliğinden

¹²⁶ Tusi, *Ahlak-ı Nasiri*, 201-202.

¹²⁷ *Feyzü'l-Furkan Kur'an-ı Kerim Meali* çev. Hasan Tahsin Feyizli (İstanbul: Server İletişim, 2006) Rum, 33/21.

¹²⁸ Ebu Naim el-isbahani, *Hilyetü'l Evliya*, II/44. Rivayetin sahihliği konusunda şüphelerin olduğunu ve rivayetin sahih olmadığı belirtilir. İbni Hacer el-Askalani, *Lisanü'l Mizan* eserine de bakılabilir.

kaynaklı yanlış düşüncelere kapılmasını engellemek içindir.¹²⁹ Kısaca, kadının ev içerisinde yönetici rol üstlenmesini engellemek için bu sınırlamalara gidilmeye ihtiyaç duyulmuştur.

Üçüncü olarak, sakınması gereken hususlardan biri de karısını eğlencelerden ve kötü fiillerle damgalanmış kadınlardan uzak tutmasıdır. Kocakarı hikayelerini dinlemekten alıkoymalıdır. Bu hikayelerin karı koca arasında fesat ve bozgunculuğa sebep olacağını söyleyerek, kadının bu türden hikayeleri dinlemesinin engellenmesini ister. Düşünür bu endişesini daha ileri taşıyarak Kur'an-ı Kerim'de yer alan Yusuf suresinin kadınlara okutulmasının yasaklamasını önerir. Ona göre, bu surede anlatılan kıssanın kadınları iffetsizliğe yöneltebileceğini iddia eder.¹³⁰

Bu üç başlıkta önerilen uygulamaların, belirli açılardan haklı görülebilecek yönleri olsa da Yusuf suresi örneğinde ileri gidildiği düşünülmektedir. Ahlakın kaynağı olarak gösterilen ilahi bir kitabı iffetsizliğe yönelten kıssalar barındırdığını iddia etmek aşırı bir görüştür. Kadının ahlaki değerlerden eksik, kendi arzusu peşinde koşan biri gibi gösterilmek amacıyla Kur'an-ı Kerim'e bu şekilde bir yakıştırmanın makul olmadığı çok açıktır. Yusuf suresinin bireye ve topluma yönelik ahlaki mesajları mevcuttur. Bunlardan bizim konumuz ile ilgili olanları ise bireyin nefsi arzularına karşı ahlaki ilkelere bağlı kalarak bir duruş sergilemesi gerektiğini anlatır. Toplumsal cinsiyet ilişkilerinde ahlaki sınırların ve bireysel sorumluluğun öneminin ortaya konulduğu mesajlar bulunmaktadır. Kur'anı Kerim'in bu ahlaki mesajlarını göz ardı edip sadece tarihsel açıdan kıssasına yönelinmesi makul bir düşünce değildir.

Evlilik hususunda kadınlara da birtakım tavsiyelerde bulunulmuştur. Kadınların kocalarının rızasını kazanmaları gereken beş hususu açıklamıştır. *“Birincisi iffete bağlılıktır. İkincisi liyakat göstermedir. Üçüncüsü onlardan heybet duymaları. Dördüncüsü güzel eşlik etme ve ona karşı gelmekten kaçınmadır. Beşinci kıskandığında az azarlama ve saygılı davranmadır.”*¹³¹ Bu başlıklarda kadının sürekli iffet üzerinden kontrol edilmesi gerektiği telkin edilmiştir. Kadınların ahlaki değerlerinin zayıf olduğu ve arzularına yenik düşecek bir yapıda olduğu kabul edilmiştir. Bundan dolayı sürekli olarak kadının hem ahlaki hem de akli zayıflığının telafisi için erkek tarafından gözetim altında tutulması istenmiştir. Kadının bu eksikliklerini kabul edip sadece erkeğin itaati altına girmesinin onun için tek çıkar yol olduğu

¹²⁹ Tusi, *Ahlak-ı Nasiri*, 201-202.

¹³⁰ Tusi, *Ahlak-ı Nasiri*, 202-203.

¹³¹ Tusi, *Ahlak-ı Nasiri*, 203.

anlayışı dikte edilmeye çalışılmıştır.¹³²

Tusi, erkeğe uyum sağlayan kadını, arkadaşına ya da anneye benzetirken; kötü kadını ise düşmana ve hırsıza benzetmektedir. Anneye benzetmesinin sebebi, her daim yanında olması ve her hâlükârda onu desteklemesidir. Erkeğin başına gelecek, bütün sıkıntılara göğüs gerebilmesi ve çıkar beklentisi olmadan sadece onun iyiliğini istiyor olması açısından annenin durumuna benzetilmiştir. Arkadaş benzetmesi ise birbirlerine iyilik yapma, mallarını paylaşma ve ellerindeki tüm imkanları birbirleri için harcama gibi amaçlar doğrultusunda benzetilmektedir. Uygun olmayan kadının düşmana benzetilmesi ise olumsuz tüm sıfatları kapsar. Tembel olması, verilen işlerden kaçınması, eşini öfkeliendirecek söz ve fiiller de bulunması, hizmetçilerine kaba davranışı gibi olumsuzlukları örnek vermiştir. Hırsız yakıştırması ise kocasının malını muhafaza etmemesi, bir ihtiyaç olmadığı halde mülkünden harcamada bulunmaması, sadece kendini düşünüp eşinin iyiliğini düşünmemesi örnek verilir.¹³³

Burada verilen örneklerle bakıldığında kadının eş olarak uygun olma kriterinin erkeğe yarar sağlaması esas alınmıştır. Kadının değerini, erkeğe karşı takındığı tavır ve tutumun belirlediği ifade edilmiştir. Kadın için bu kadar ağır benzetmelerin yapılması itaat etmekten başka bir seçeneğinin olmadığını kabul ettirme düşüncesini çağrıştırmaktadır. Toplumda erkeğin isteğine uygun olanı yaptığı sürece kabul gördüğü anlaşılmaktadır.

Düşünür, metinde uygunsuz kadın tiplerini belirli sıfatlar kullanarak betimler. Metnin devamında uygunsuz kadın ile evlenilmesi durumunda ondan kurtulmak için dört farklı öneride bulunur. Çünkü Tusi' ye göre uygunsuz kadın, yırtıcı hayvanlara ve engerek yılanlarına yakınlık kurmak gibi tehlikeli ve sakınılması gereken bir durum olarak görülmektedir. Bu konudaki öneriler şunlardır.¹³⁴

Tusi'nin birinci tavsiyesi, kadından kurtulmak için bol miktarda para harcamaktır. Bu masraftan kaçınmaması gerektiğini ve harcanan paranın bir beladan koruduğu düşüncesiyle önemsiz görülmesini ister. İkincisi kadına sert davranmasını ev içinde bile kendisinden uzak tutmasını öğütler. Üçüncüsü karısını kendisinden nefret ettirmesi için çabalaması, başka bir erkek ile evlenmesi için teşvik etmesi, hatta bunu istemesi için ince ince oyunlar yapılmasını bile tavsiye eder. Korkutma yolunu bile seçebileceğinden bahseder. Dördüncüsü ise önerilen bu üç yolda bir sonuca varılamazsa ve kadın boşanmaz ise erkeğin kendisinden ümidini

¹³² Tusi, *Ahlak-ı Nasiri*, 203-204

¹³³ Tusi, *Ahlak-ı Nasiri*, 203.

¹³⁴ Tusi, *Ahlak-ı Nasiri*, 204.

kesecek kadar uzun bir sefere çıkılmasını söyler. Tusi eş konusunda yaptığı sınıflama ve tutumunu, Arap bilginlerinin ‘kadından sakınma’ düşünceleriyle ilişkilendirerek aktarır. Çok sızlanan, çok şefkat gösteren, çok minnet altında bırakan, kocasına kara leke süren ve kötü çevrenin içinde yetişen kadından kaçılması gerektiğini açıklar. Tusi bu Arap bilginlerinin tavsiyeleri ile kendi düşüncesini destekler.¹³⁵

Evin idaresi bölümünün dördüncü faslı olan eş i idare etme yöntemini tavsiyelerle bitirir. Evlenilecek uygun kadın bulunmadığı sürece erkeğin evlenmemesi bekar kalması gerektiğini hatırlatır. Çünkü uygunsuz kadınla evliliği ‘sonsuz afet’ olarak niteler. Hayatın tüm güzel günlerini düzensizlik ve bedbahtlık içinde yaşamaktansa bekar kalmayı şiddetle tavsiye eder.

Çocuk yönetimi ve idaresinde bölümünde anneye biçilen rollerde erkek egemen anlayışın etkisinin görüyoruz. Çocuğa süt anne bulması ve gelişimi boyunca eğitimi ile bizzat ilgilenmesi gibi sorumluluklar babaya yüklenmiştir. Çocuğun doğumu konusu dışında kadını öne çıkartacak bir konu bahsi açılmamıştır.¹³⁶

İncelediğimiz tedbiru’l-menziel bölümlerinin karşılaştırılması yapıldığında Tusi’nin sadece konu başlıkları bazında ve kadının belli başlı görevleri çerçevesinde ele alındığını düşünmekteyiz. Tusi Ahlak-ı Nasırı eserinde Bryson ‘dan daha fazla İbni Sina’nın ahlak ve siyaset sistemi içinde ele aldığını ve ev idaresi bölümlerinden faydalandığı Swain tarafından belirtilmiştir.¹³⁷

1.3. Aduddin el-İci

Ebu’l- Fazl Adudüddin Abdurrahman b. Ahmed b. Adilgaffar el-İci Şiraz yakınlarında İc şehrinde 680/1281 yılında doğmuştur. Babasının yanında öğrenimini tamamladıktan sonra İlhanlı hanedanlığın da kadılık yapmıştır. Kelam, ahlak, tefsir ve usul-i fıkıh gibi ilimler tahsil etmiştir. Kelam gibi ahlak ve fıkıh alanında yazmış olduğu eserlere birçok şerh yazılmıştır.¹³⁸

Adudüddin İci’nin ahlak risalesi farklı isimler ile ele alınan şerhleri şunlardır; Taşköprizade *Risale-i Adudüddin* , Katip Çelebi *Ahlak-ı Adudüddin* , Brockelman er-

¹³⁵ Tusi, *Ahlak-ı Nasırı*, 204-205

¹³⁶ Tusi, *Ahlak-ı Nasırı*, 208-226.

¹³⁷ Swain, *Roma’dan İslam’a Ekonomi, Aile ve Toplum*, 128.

¹³⁸ Tahsin Görgün, “İci Adudüddin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV yayınları, 1989) 2/ 17-18.

*Risaletü’ş-Şabiyye fî ilmi’l-ahlak.*¹³⁹ Osmanlı döneminde *Ahlak-ı Adudüddin* ’in eserine Müneccimbaşı Ahmed Dede, İsmail Müfid İstanbuli ve Mehmet Emin b. Mehmed Es’ad İstanbuli tarafından da şerhler yazılmıştır.¹⁴⁰

Eser filozoflarının ahlak ve siyaset anlayışlarından etkilenmiştir. Farabi ve İbni Miskeveyh gibi filozofların, fikirlerinin fazlaca işlenmesi eseri özgün olmaktan alı koymuştur. Bu eserler o dönemin Osmanlı ve İran medreselerinde ilgi görmüştür.¹⁴¹

Ahlak-ı Adudüddin ameli hikmetin üç kısmı olan ilm-i ahlak, ilmi tedbirü’l-men zil, ilmi mudün ihtiva etse de eser dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde nazari ahlak konularından nefsin kişide oluşturduğu reziletler ve bunlara karşı kazanabileceği faziletlerin ele alındığı bölümdür. Ahlaki faziletlerin kazanılması ve korunmasını da ikinci bölümde kaleme almıştır. Ahlaki hastalıkların kaynağının bilgisizlik olduğunu ve bundan ötürü meydana gelen reziletlerin tedavisinin, yerine koyulacak erdemlerle mümkün olduğunu anlatır. Üçüncü bölüm Siyasetü’l- Menzil başlığı ile anne, baba, çocuk, hizmetli ve aile fertleri arasında oluşan maddi ve manevi ilişkilerin düzenlenmesini konu alır. Dördüncü bölümde tedbirü’l-müdün ile devlet yönetimi konusunu ele almıştır. Eser, felsefi ahlak alınındaki birikimlerden ve bu alanda kendisinden önceki müktesebattan da yararlanmıştır. Kindi, Farabi, İbni Sina, İbni Miskeveyh ve Nasîreddin Tusi gibi filozofların ahlak felsefesi üzerine yazdıkları eserlerden yararlanmıştır.¹⁴²

1.3.1. *Ahlaku Adudüddin* Ev İdaresi Anlayışı

Ev idaresinin ilk bölümünde evin işleyişi hakkında bilgilendirme yapılırken, ikinci bölümünde eşler arasındaki meseleler, üçüncü bölümünde hizmetlilerle ilgili konular ve son bölümünde ise çocuklara dair değerlendirmeler yer alır.

İci eserde ev işlerini yönetmeyi, malı korumayı, tedarik edilmesini ve tüketimi konusunu üç ana başlık altında ele alır. Malın korunması, kazanılması ve tüketimi konusunda çeşitli öğütler verirken, bu görevleri belirli bir kişiye yüklemekten kaçınır. Kadın ya da erkek açısından ayrı bir değerlendirme yapmaksızın, yalnızca uygulanması gereken kurallara

¹³⁹ Adudüddin el-İci, *Ahlaku Adudüddin*, çev. İlyas Çelebi (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2019), 29.

¹⁴⁰ İsmail Müfid İstanbuli “*Şerhu’l-Ahlaki’l-Adudiyye*” çev. Selime Çınar (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2014) 11.

¹⁴¹ Hüsameddin Erdem, “el-Ahlaku’l-Adudiyye” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV yayınları, 1989) 2/ 14. Ahlak-ı Adudiyye, Sultan Abdülaziz dönemi Meclis-i Maarif azasından Mehmed Emin İstanbuli tarafından *Melzemetül Ahlak* adıyla Türkçe’ye çevrilmiştir. Ayrıca risalenin birinci bölümü, eski Kayseri müftülerinden Ahmed Remzi Efendi 100 beyit halinde ve Arapça olarak nazmetmiştir.

¹⁴² Görgün, “İci Adudüddin” 2/ 17-18.

odaklanmıştır.¹⁴³

Ahlak-ı Nasırı'de olduğu gibi *Ahlak-ı Adudüddin*'de de evlenecek erkeğin nelere dikkat etmesi gerektiği hususuna dikkat çekerek birtakım öğütler verir. Filozof, erkeğin evliliğini iki temel sebebe dayandırır; nesli devam ettirme arzusu ve malları koruyabilecek bir eş ile aile kurması. Aşk ve nefsi arzuların evlilik için gerekçe olmaması gerektiğini özellikle öğütler.

Evlenilecek kadında iffetin, hayanın ve aklın yeterli erdemler olduğunu belirtirken, bunlara ek olarak nesep, zenginlik ve güzelliğin olması durumunda daha iyi bir seçim olacağını ifade eder. *Ahlak-ı Nasırı* de olduğu gibi kadının zengin ve güzel olması durumuna tepki göstermez. Hatta bu durumda seçimin daha iyi olacağından bahseder. Ancak bu özelliklerin aşırı olması konusunda dikkatli olunması gerektiğini vurgular; çünkü fazla mal kişinin üstünlük kurma çabasına yönelmesine, aşırı güzellik ise kadının akıl bakımından zayıf olmasına sebep olacağından söz eder.

Düşünür, erkeğin eşine karşı heybetli durmasının şart olduğunu, böyle bir tutum sergilediğinde eşinin faziletlerinin ortaya çıkacağını ve bunun için çaba göstermesi gerektiğini ifade eder. Kadının faziletlerinin, kocasına duyduğu saygı ve kadının gözündeki heybetli duruşuyla ortaya çıkacağını belirtir. Bu faziletlerin oluşabilmesi için, erkeğin kendi imkânı ölçüsünde eşine uygun eşyalar alması ve akrabalarına ikramda bulunmasıyla kadını cesaretlendireceğini belirtir.

Kocanın heybetinin göstergesi olarak her şeyde olmamak kaydıyla küçük işlerde eşine danışmasını, evin düzenine hâkim olmasına izin vermesini ve ev işleriyle meşgul olmasını teşvik etmesini önerir. Ev işleriyle kendisini oyalayan kadının, iffetsiz kadınların sohbetlerinden kocakarıların dedikodularından uzak kalacağını belirtir.

Erkeğin eşinden malını ve sırlarını sakınmasının gerekliliğini vurgulayan düşünür, kadına uygun olanın iffetli olması, her konuda aşırı taleplerde bulunmamasını faydalı işlerle uğraşmasını ve eşine karşı saygı ve korku duymasının gerekliliğini ifade eder. Bu hayat anlayışını benimsemeyen kadını boşamanın erkek için bir hak olduğunu ifade eder.¹⁴⁴

Düşünür, erkeğin kadını diğer kadınlardan ayırarak evlenmeye karar vermesi nedeniyle, kadının kocasına minnet duyması gerektiğini savunur. Bu minnet duygusunun, kadını iffetli kadın olarak kabul etmesine ve kocasına karşı tüm sorumluluklarını yerine getiren iyi bir eş olma dercesine yükselteceğini söyler.

¹⁴³ İci, *Ahlaku Adudüddin*, 65

¹⁴⁴ İci, *Ahlaku Adudüddin*, 66-67.

Evin hizmetlileri konusunda, Ksenophon'un anlayışından farklı olarak, hizmetlilerin eğitilmesi kadının görevleri arasında değerlendirilmemiştir. Hizmetlilerin eğitilmesi, cezalandırılması ve ödüllendirilmesi konularına değinilirken, bu görevlerden kimin sorumlu olacağı belirtilmemiştir. Benzer şekilde, ev işlerinin kimin sorumluluğunda olduğu da net bir şekilde ifade edilmemiştir. Çocuğun idaresi, bakımı, eğitimi, ahlaki gelişimi ve terbiyesi konusunda ise evin içindeki her bireyin sorumluluk sahibi olduğu belirtilmiştir.¹⁴⁵

Ksenophon, *Oikonomia* eserindeki kadın algısından çok farklı bir yaklaşım benimsemiştir. Kadına fazla bir sorumluluk verilmemiş hatta evin işleriyle ilgilenmesini, zorunluluk olarak değil bir meşguliyet olarak değerlendirilmiştir. Kadını kötü işlerden uzak tutulmasını sağlayacak bir ortam oluşturulması gerektiği düşünülmüş ve bu bağlamda ev işleri, hizmetlilerin yönetimi ve çocuk bakımı gibi yükümlülüklerden feragat edebileceği ifade edilmiştir¹⁴⁶

Ev idaresi bölümün de el-İci, *Ahlak-ı Nasırı*'den etkilendiği görülmektedir. Özellikle kısa özet şeklinde verdiği öğütlerin büyük bir kısmı, *Ahlak-ı Nasırı* 'nin temel yaklaşımlarından izler taşımaktadır.

1.4. Celaleddin Devvani

Celaleddin Devvani'nin doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte, 1424- 1427 yılları arasında İran'ın Kazerun şehrinin Devvan köyünde dünyaya geldiği kabul edilmektedir. Karakoyunlu ve Akkoyunlu devletleri zamanının yaşamış ve devlet görevlerinde bulunmuştur. Osmanlı hükümdarı II. Beyazıd'ın iltifatına mazhar olmuştur. Yaşamı boyunca ve ölümünden sonra da eserlerinin çoğu Osmanlı'nın birçok medreselerinde okutulmuştur. Eşari kelamcısı olarak kabul edilir. Felsefeyle tasavvufu uzlaştırma çabasını İbnü'l-Arabi ve Sühreverdi 'den etkilenmesine sebep olmuştur. Meşşai ekolüne karşı mesafeli durmuş Gazali'nin görüşlerini savunmayı tercih etmiştir.¹⁴⁷

Ahlak-ı Celali eseri Nasıreddin Tusi 'den sonra kaleme alınmış Farsça ahlak kitaplarının en önemlisidir. Celaleddin Devvani, Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan isteği ile kaleme alınmıştır. *Levami 'ul-işrak fi mekarimi'l-ahlak* adıyla yazılan eser daha sonra *Ahlak-ı Celali* olarak Farsça ahlak kitapları arasında yerini almıştır. Devvani, Ahlak

¹⁴⁵ İci, *Ahlaku Adudüddin*, 68-69.

¹⁴⁶ Adudüddin el-İci, *Ahlaku Adudüddin*, 68-69.

¹⁴⁷ Harun Anay, "Devvani", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV yayınları, 1989) 9/ 257-262.

psikolojisinde Tusi'den, İbni Miskeveyh'in *Tehzibü'l Ahlak*'ından, tasavvufi açıdan Gazali'den, devlet ve siyaset ahlakında ise Farabi'den yararlanmıştır.¹⁴⁸

Eser mukaddimeyle birlikte üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm tehzibü'l ahlak konularını içerir. İkinci bölümde tedbirü'l-menzil konulu bölümün başlığı da aile yönetimi ilmi ve ev idaresi olarak belirlenmiştir. İkinci bölümün altı alt başlığı bulunmaktadır. Bu başlıklar şöyledir: ev ve aile ihtiyacının sebebi, yiyecek ve malların yönetimi, ailenin yönetimi, çocukların yönetimi, anne ve baba haklarına riayet ve hizmetçilerin yönetiminden oluşmaktadır. Üçüncü bölüm ise siyaset yönetimi ve yönetimin kurallarını içermektedir.

1.4.1. *Ahlak-ı Celali*'de Ev İdaresi Anlayışı

Ahlak-ı Celali'de tedbirü'l-menzil metinleri olarak geçen bölümün başlığı aile yönetimi ilmi ve ev idaresidir. İnsanlar doğaları gereği tek başlarına hayatlarını idame ettiremezler. Bireylerin ev ve aileye olan ihtiyaçları mecburidir. Erkeğin evin geçimini sağlamasıyla meşgulken; evde durup malı koruyacak kişiye ihtiyaç hasıl olur. Erkeğin ihtiyacı sadece evdeki mülkün korunması değildir. Kendisi yokken evde ikamet edip vekil olacak bir yardımcı gerekmektedir. Bu yardımcının kabul edilebilmesi, erkeğin bazı şartlarının yerine getirilmesiyle mümkün olacağı belirtilir. Müellife göre, yardımcının bir kadın olması gerektiği hikmeti ilahîyeye bağlanmıştır. Erkek, neslin devamı için bir kadına ihtiyaç duyar ve aynı zamanda mülkün korunması ve vekalet görevini de aynı kişinin üstlenmesinin yaratıcı tarafından belirlenmiş bir hikmet olduğunu düşünür. Ailede çocuğun iyi bir eğitim alması için hizmetçilerin olmasını gerekli görür. Ancak müellif, çocuğun eğitiminin doğrudan kadının sorumluluğunda olmadığını belirtir.¹⁴⁹

Evin unsurlarını oluşturan anne, baba, çocuk ve hizmetçilerdir. Bu topluluğun bir düzen içinde olması için yöneticiye ihtiyaç duyulur. İdare eden kişinin ülfet bağı içinde mesleki ve sanatsal yönetim şekline haiz olmasını gerektiğini ifade etmiştir. Metinde detaylı açıklanmayan bu özelliklere en yatkın olacak kişinin evin erkeği olması gerektiği kabul edilmiştir. Bu kabul ile ev idaresinde kadının yönetimde bulunmasının önü kesilmiştir. Evin yöneticisi olacak erkeğin, evi güzel yönetebilmesi için yönetimi altında bulunanların her birine yetkinleri çerçevesinde sorumluluk vermelidir. Yönetimi altındakilerin yeterli yetkinliğe ulaşmasını sağlayıp bozulmalarını önlemek, sert ve şiddetli davrandığı kadar

¹⁴⁸ Harun Anay, "Devvani". 9/ 257-262.

¹⁴⁹ Celaleddin Devvani, *Ahlak-ı Celali*, nşr. Ejder Okumuş, (Ankara: Fecr, 2020)146-147.

merhametle muamele etmesi de beklenir. Müellif tedbiru'l-menzil ilmini, aileyi kötülüklerden uzak tutup erdemli bir hayat sürmelerini sağlamayı amaçlayan bir ilim dalı olarak kabul eder. Bu ilmi aile yöneticisi olacak kişilerin öğrenmesini zorunlu görür.¹⁵⁰

Ahlak-ı Nasiri'de evin yönetimi hususunda bireylerden biri sorumlu tutulmaz ve genel bir açıklamayla herkesin görevi bellidir. Lakin *Ahlak-ı Celali*' de ise evin yönetimi sadece evin erkeğinde, çocukların babasında olması gerektiği yazılmıştır. Kadın için Allah'ın hikmeti olarak sadece erkeğe yardımcı olup neslin devamının sorumluluğu yüklenmesinden bahsedilir. *Ahlak-ı Nasiri*' de kesin olarak belirtilmemişken *Ahlak-ı Celâli*'de kadının konumu açıkça belirtilip dini bir argümana bağlanmıştır. Kadın sadece neslin devamı ve evin içindeki malların korunmasından sorumlu tutulmuştur.¹⁵¹

Üçüncü bölüm aile yönetimi bölümüdür. Bu bölümde erkeğin evliliğe yönelmesinin nedenlerini sıralar. Evlilikten amaç erkeğin neslini devam ettirme isteği, malının korunmasına yardımcı olunması ve kişinin kendisini kötülüklerinden koruması olduğunu belirtir. Erkeğin şehvi arzularına esir olup evliliği seçmesini doğru bulmaz. Tusi'de belirtilen evlilik şartları ile aynı özelliklere dikkat çekmiştir.

Erkeğin hangi kadın ile evlenmesi gerektiğini ve hangi kriterlere sahip olan kadının evlilik için uygun olduğuna dair sınıflama yaparlar. Müellif, evlenilecek kadının özelliklerini şöyle sıralar; evlenilecek kadında akıl, iffet, edep, haya gibi hasletlerin gerekliliğinden bahseder. Bu özellikleri olan kadının erkeğin rızasını alması ve doğurgan olması önemlidir. Doğurganlığın önemli olmasından ötürü bu konuyu evlenilmeden önce öğrenilmesini öğütler. Bunun için evlenilecek kadının bekar olduğunda akrabalarının çok doğurgan olmasına, dul kişi ile evlenilmesi durumunda ise çocuk sayısına bakılarak öğrenilmesi gerektiğini söyler.¹⁵² Filozof doğurganlık konusu üzerine yoğunlaşması neslin devamına vermiş olduğu ehemmiyetten dolayıdır.

Hür kadın ile cariye arasında bir tercih söz konusu olduğunda, hür kadının sahip olduğu üstün vasıflar sebebiyle tercih edilmesini tavsiye etmiştir. Akıllı, iffetli ve namuslu oluşu, ev işlerini düzenleyebilmesi, çocuk bakımını üstlenebilmesi ve kötü huylardan sakınmada cariyeye kıyasla daha üstün olması, onu öncelikli kılan nedenler arasındadır.

Hür kadının bir diğer üstünlük sebebi ise nesebidir. Akranlarıyla kurduğu güçlü bağlar, onlardan destek alabilmesi ve yardımlaşma imkanına sahip olması, evlilik açısından

¹⁵⁰ Devvani, *Ahlak-ı Celali*, 148.

¹⁵¹ Devvani, *Ahlak-ı Celali*, 150-155.

¹⁵² Devvani, *Ahlak-ı Celali*, 154.

hür kadını cariyeye göre daha avantajlı hale getirir.¹⁵³ Tusi'deki hür kadın anlayışında ortaya koyduğu düşüncelere ek olarak, Devvani doğacak çocuğun aile ortamında daha kapsamlı eğitim alma olasılığını vurgulayarak bu konuya katkı sağlamaktadır.

Bekar ile dul arasında bir seçim söz konusu olduğunda bekarın eşine bağlılık göstermeye yatkın olacağından ötürü bekar kadın ile evliliği tercih etmesini önerir. Bekar olmasının yanında nesep, güzellik, servet özelliklerinin olması kadını önemli kılacağından bahseder. Bu üç özelliğin doğuracağı bazı problemlere dikkat çeker. Müellif ayrıca dul kadına nazaran bekar kadınla evliliğin daha doğru ve eşine bağlanma konusunda daha sağlıklı olacağını düşünür.

Erkeğin kadındaki nesep, güzellik, servetten ötürü tercih etmesinde oluşacak problemleri şu şekilde açıklar. Soy ve nesebinden ötürü tercih edilen kadının kocalarına itaatte problemler yaşayacağına, eşini yani kocasını hizmetkar olarak görmesinden dolayı aile düzeninin bozulacağını belirtir. Güzel olan kadının ise aklının eksik olduğunu ve güzel olanı herkesin talep edeceğinden ötürü fesatlıklarının çok olduğundan söz eder. Kadınların güzel özelliklerinin bile olumsuzluklara yol açacağı endişesi Tusi gibi Devvani 'nin eserinde de yer alır. Tusi'den farklı olarak bu üç özelliğe karşı ön yargılı olmadan ne gibi tehlikeleri doğuracağını bahseder ve dikkatli davranılması gerektiğini vurgular

Kocanın kadını yönetme konusunda üç hususa dikkat etmesi istenir. İlki erkeğin kadının gözünde heybetli olmasıdır. Kocasının heybetli duruşundan kadının korkması ve böylece emirlerine ve yasaklarına uyması beklenir. Bu heybetle, kadının kocasını ihtişamlı ve saygıya layık göreceği düşünülür. Kadının korkuyla erdemsizliklerden uzak durabileceğini ve erdemli davranışlara yöneleceği düşünülmektedir.¹⁵⁴ Kadına korku yöntemiyle eğitim verme anlayışının arka planında toplumsal normlar, ataerkil yapı ve kültürel kodlar gibi unsurların yer aldığı söylenebilir.

İkincisi kocanın kadına cömert olmasıyla kadının değer ve sevgi gördüğünün farkına varması istenir. Buradaki cömertlik ile kadının mutlu olması amaçlanmaz, asıl amaç bu değeri kaybetmek istemeyen kadının eşine daha fazla itaat edeceği ihtimalidir. Tabi bu amacın yanında kadını mahremlerden korunması, kadının fikirlerinin değer görmesiyle evine daha fazla hizmette bulunması gibi hususlarda etkilerinin olması da beklenmiş olabilir. Kadın

¹⁵³ Devvani, *Ahlak-ı Celali*, 154-155.

¹⁵⁴ Devvani, *Ahlak-ı Celali*, 155.

için bu kadar cömert olmayı Tusi gibi yorumlamış olmasına karşın Devvani farklı açılardan da eklemelerde bulunmuştur.¹⁵⁵

Üçüncü husus da erkeğin eşine ve yakınlarına muhabbet duyması, saygılı ve güler yüzlü davranmasını öğütler. Kadın, kocasına uyumsuzluk ya da itaatsizlik etmediği sürece başka kadınlara bakmasını istemez. Bu itaatsizlik olduğu zaman başka bir kadın tercihi mümkündür. Başka kadınlara yönelmesi sonucunda karısının tabiatında olan kıskançlık haset yüzünden kötülöklere ve suçlara yönelebileceği konusunda ikaz edilir. Diğer kadınlar daha fazla güzelliğe sahip olsa bile onlara yönelmemelidir. Birden fazla evliliğin meşru görüldüğü tek yer krallıklardır.

Kadının sorumluluğu hizmetlilerin yönetilmesinde evde bulunan yiyeceklerin korunması ve tüketimiyle sınırlanmıştır. Kadının, hizmet ve yiyeceklerden sorumlu tutulmasındaki amaç kadına bir meşguliyet alanı bulmaktır. İnsan nefsinin boş kaldığı zaman kötü davranışlara rağbet etme ihtimali yüksektir. Hatta bu ihtimal akli yeterlilik ve erdemler konusunda eksik olan kadında kötü nefse uyma ihtimalinin daha fazla olduğunu söyler. Bir işle meşgul olmayan kadının dışarı çıkacağına ve mahrem erkekler ile muhabbete meydeceğine, gayrı meşru işler ile meşgul olacağı düşünölür.¹⁵⁶ Kadının meşgul olmasını sağlayarak kocasını küçük düşürecek her davranıştan uzak tutacağı ve ailenin düzeninin korunmasına yardımcı olacağı hatırlatır.

Erkeğin eşine karşı sakınması gereken üç unsur sıralanmıştır. Birincisi, kadına duyduğu sevgidir. Devvani, erkeğin eşine duyduğu sevginin ve aşkın, evdeki otoritesini kaybetmesine sebep olacağını savunur. Bu durumun evin düzeninde zafiyete yol açabileceğini ve bu nedenle bu aşk illetinden kurtulma yollarını araması gerektiğini öğütler. Tusi'de olduğu gibi kadına karşı duyulacak sevgiden kaçınma isteğinin arka planında erkeğin kadın üzerindeki ve ev içindeki otoritesini kaybedeceği endişesidir.

İkinci kaçınılması gereken husus, kocanın kadından sırları saklamasıdır. Müellife göre koca kendi işleriyle ilgili karısına hiçbir şey danışmamalıdır. Kadının bilmesi gerekenler yiyecek ve içecekler olup, bunun haricinde evde bulunan malların miktarını bilmemelidir. Kadının akıl eksikliği bu bilgiyi yanlış yerlerde kullanmasına ve kendisini ahlaksızlığa sürüklediği gibi kocasının da aile huzurunu bozacak durumlara neden olacağını iddia eder.

Bu iddiasını desteklemek adına hükümdar Haccac ile hacibin arasında geçen bir kıssa örnek verilir. Kıssada, eşine güvenen hacip, eşinin kendisine ihanet etmeyecek akıllı ve

¹⁵⁵ Devvani, *Ahlak-ı Celali*, 155-156.

¹⁵⁶ Devvani, *Ahlak-ı Celali*, 156.

erdemli bir kadın olduğunu savunur. Hükümdar ise eşinin ne kadar akıllı bilgili olursa olsun kendisine ihanet edeceğini savunur. Hükümdar hacipten karısına hükümdarı hazinesinden para çaldığını söylemesini ister. Hacib eşine söylediğinde bu sırrı saklar. Hükümdar hacibe bu sefer de cariyeye hediye eder lakin hacibin karısı onu istemez ve eşini cariyeden kıskanır. Hacipten onu satmasını istese de hacib bunu kabul etmez. Bunun üzerine hacibin hazineden para çaldığını hükümdara söyler. Hükümdar hacibi çağırıp kendisini çok bilgili diye övdüğü karısının kendisine ihanet ettiğini ve böylece kadınlara güvenilmesinin doğru olmadığını söyler. Müellif bu kıssayı örnek vererek kadınların güvenilmez olduklarını ispat etmeye çalışır.¹⁵⁷ Verilen örnekte kadının ihanet edecek ve güvensiz olarak değerlendirilmesi adaletli bir çıkarım değildir. Kadının kıskançlığından ve eşine olan sevgisinin eksilmesinden korkması hükümdara eşini şikâyet etmesine sebep olmuştur diye bir çıkarım yapılması daha dengeli bir bakış açısı sunacaktır. Kadının tercihlerinin, onun güvenilirliği üzerinden kesin bir yargıya varmak için yeterli olup olmadığı tartışmaya açık bir konudur. Bu noktada, müellifin anlatıyı nasıl şekillendirdiği ve hangi değer yargılarıyla ele aldığı üzerinde durmak gerekmektedir.

Kaçınılması gereken üçüncü husus, eğlence ortamlarından fesatlık yapan yaşlı kadınlardan ve dedikodulardan uzak durması istenmiştir. Koca karısını kendi otoritesinin bozulmaması için, bu gibi ortamlardan uzak tutmasını zorunlu görmüştür. Erkeğin bu hususlara dikkat etmesiyle birlikte evde oluşan otoritesinin daha sağlam olacağı söylenmiştir.¹⁵⁸ “Fesat yaşlı kadın” ifadesindeki genellemenin arka planında toplumdaki bu gibi kişilerin çevrelerindeki olaylara fazlaca müdahil olmaları ve bir işle meşgul olmadıkları için dedikoduya daha yatkın olacakları düşüncesiyle böyle bir sonuca ulaşılmış olabilir. Bunun yanı sıra yaşlı kadınlar bazı toplumlarca bilgelik ve tecrübe kaynağı olarak da kabul edilmiştir.¹⁵⁹

Kadınların kocalarına iffetle bağlılığı, saygı da kusur etmemesi, kocasının koyduğu kurallara karşı gelmeden itaat etmesi ve davranışlarında ölçülü olması, onun eş olarak seçilmesine karşılık bir hak olarak görülmüştür. Bu düşüncesinin doğruluğunu ortaya koymak adına müellif, Tirmizi’den bir hadisi paylaşır.¹⁶⁰ Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: “Eğer

¹⁵⁷ Devvani, *Ahlak-ı Celali*, 156-157.

¹⁵⁸ Devvani, *Ahlak-ı Celali*, 157.

¹⁵⁹ Ece Onural, “Carl Gustav Jung, İnce Memed’i Okusaydı: Bilge Kadın Arketipinin İzinde” www.academia.edu.tr

¹⁶⁰ Devvani, *Ahlak-ı Celali*, 158.

bir kişinin yaratılmışı secde etmesini reva görseydim, kadınların kocalarına secde etmesini emrederdim.”¹⁶¹

Bu hadisten yola çıkarak, müellif eş için seçilen kadının kocasına minnet duygusu içinde itaat etmesi ve ona olan borcunu ödemek şeklinde düşünmesini gerektiği öğütler. İyi bir eş ile evli olmanın önemini vurgulayan müellif, hadisler ve kendisinden önceki alimlerin görüşleri doğrultusunda kocaya birçok hak tanıdığını ifade eder. Yani hadiste belirtilen fiili bir secdeden bahsedilmemektedir. Peygamber burada saygı göstermenin ehemmiyetinden bahsetmek adına böyle bir ifadenin kullanıldığı çok açıktır.

Bölümün başında, erkeğin otoritesinin korunması adına kadının belirli sınırlarla hareket etmesi gerektiği belirtilirken, bu haklardan biri olarak kocanın, eşini kötü olarak değerlendirip gerekçeleri olduğu taktirde onu boşama hakkına sahip olduğu ifade edilir. Kadından beklenen sorumluluklardan bazılarını yerine getirmemesi durumunda boşanmanın zorunlu olduğu görülmüştür.¹⁶²

Dördüncü bölümde çocuk yönetimine ilişkin düşünceler ele alınmıştır. Çocukların yetiştirilme adabından başlayarak, konuşma ve yeme adabı ile eğitim süreci kapsamlı bir şekilde açıklanmıştır. Bu bölümde çocukların bakımı ve eğitimiyle ilgili sorumluluklar geniş bir perspektiften ele alınmıştır. Çocuğun doğumundan ergenliğe kadar annesinin ve dadısının katkıları olduğu ifade edilmiştir.¹⁶³ Antik Çağ’da Platon’un İdeal devletinde olduğu gibi annenin veya kadın hizmetçilerin çocuğun eğitiminden uzak tutması, alınacak eğitimin eksik kalmasına neden olacağından istenmeyen bir durum olarak görülmektedir.¹⁶⁴ Çocuğun ilk eğitimini anne ve babasının vermesi gerektiği kabul edilir. Çocuk yönetimi konusunda İslam düşüncesinde ortaya çıkan tedbiru’l-menzil metinleri ile Antik Çağ metinleri arasında benzerlik bulunduğu söylenebilir. Her iki yaklaşımda da çocuğun gelişimi ve eğitiminde aile bireylerinin etkisi büyük önem taşır

Beşinci bölümde, anne babanın haklarına riayet konusu ele alınmaktadır. Bu bölümde annenin konumu, babaya kıyasla farklı bir perspektiften değerlendirilmiştir. Müellif, çocuğun dünya gelmesinde anne ve babanın ortak katkıları olduğunu kabul etmekle birlikte, çocuğun hayat bulmadaki ilk sebebin annenin kanından kaynaklandığını vurgular. Ayrıca annenin hamileliği, doğurması, emzirmesi, bebeğin bakımını göz önünde bulundurulduğunda, babadan fazla hakka sahip olduğunu söyler.

¹⁶¹ Ebu Davud “Nikah” 40.

¹⁶² Devvani, *Ahlak-ı Celali*, 158-159.

¹⁶³ Devvani, *Ahlak-ı Celali*, 160-169.

¹⁶⁴ Derya Karaaslan, “Antik Yunanda Kadın Olmak”, *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/2, 171.

Devvani eserinde, Gazali ve bazı alimlere göre babanın hakkı ruhaniyet açısından üstünken annenin hakkı varlık boyutuyla daha ön plandadır. Bu anlayış doğrultusunda ebeveynlerin rolleri farklı alanlarda değerlendiren müellif, her bireyin kendine özgü bir üstünlüğü olduğu görüşünü benimsemekle birlikte, son tahlil de çocuğun ayırım yapmaksızın anne ve babasına itaatte ve ihsanda bulunması gerektiğini söyler.¹⁶⁵

Eser, *Ahlak-ı Nasiri* ile benzerlik gösterse de, içerikte yer alan birçok hadis ve kıssadan yararlanarak tedbirü'l-menzil bölümünde dini ve tasavvufi etkinin olduğunu görmekteyiz. Antik Çağ'da yazılan *Oikonomia* eserlerinde ev idaresinde kadının sorumlulukları vurgulanırken, bu eserde aynı yaklaşımın benimsenmediği dikkat çekmektedir. *Ahlak-ı Celali*'de kadın daha çok neslin devamı, mülkün korunması ve benzeri sorumlulukları bakımından kocasına itaat eden profil çerçevesinde ele alınmaktadır. *Ahlak-ı Celali*'de ise evin yönetimin kesinlikle erkeğin sorumluluğunda olduğu ifade edilmektedir.

1.5. Kınalızade Ali Çelebi

1510 yılında Isparta'da doğan devlet adamı ve şair kimliğiyle bilinen bir Osmanlı alimidir. Dedesi Abdülkadir Hâmid'inin kına kullanmasından dolayı Kınalızade lakabı verilmiştir. Farklı medrese ve şehirlerde müderrislik ve kadılık görevlerinde bulunmuştur.¹⁶⁶

Kınalızade 'nin en önemli eseri *Ahlak-ı Alai*'dir. Bu eseri 1563 yıllarında Şam kadılık görevini ifa ettiği dönemde kaleme almıştır.¹⁶⁷ Yücelik ve yükseklik manasına gelen *Ahlak-ı Alai* eseri Suriye Beylerbeyine ithaf edilmiştir.¹⁶⁸ Türkçe yazılan ahlak eserleri arasında önemli bir yere sahiptir.

Ahlak-ı Alai eseri, mukaddime ile birlikte dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm “İlmi ahlak” bireyin huy ve karakterinin faziletleri ile hastalıklarının tespiti üzerine yoğunlaşır. İkinci bölümde ise ev idaresi (Tedbirü'l-Menzil) konusu beş baptan oluşmaktadır. Üçüncü bölüm ise tedbirü'l-müdün konusuna ayrılmıştır.

Ev idaresi bölümü, ilk bapta evlere ve evin unsurlarına duyulan ihtiyaçlar ile başlayıp aile fertlerinin, malların korunması çerçevesinde devam etmektedir. İkinci bap evin idaresini

¹⁶⁵ Devvani, *Ahlak-ı Celali*, 168-171.

¹⁶⁶ Ayşe Sıdika Oktay, “Kınalızade Ali Efendi'nin Hayatı ve *Ahlak-ı Alai* İsimli Eser”, *Divan: Disiplinlerarası Çalışma Dergisi*, 12 (Haziran 2002)185-195.

¹⁶⁷ Ali Rıza Saklı, “Kınalızade Ali Efendi'nin *Ahlak-ı Alai* Adlı Eserinin İncelenmesi”, *Uluslararası Ekonomi İşletme ve Politika Dergisi*, 2/1, (Nisan 2018), 147.

¹⁶⁸ Hasan Aksoy “Kınalızade Ali Efendi” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV yayınları, 2022) 25/ 416-417.

yapacak kişinin niteliklerini sıralarken üçüncü bapta ise ev reisinin evi nasıl yönetmesi gerektiği anlatılmıştır. Dördüncü bap malların yönetimi; evin gelir giderleri ve malların korunması konu edilmiştir.¹⁶⁹ Beşinci bap aile eğitimi ile ilgili olup dört alt başlıkta ayrıntılı ele alınmıştır. Evlilik ve eş seçimi, çocuk eğitimi, anne baba hakkına riayet adabı, hizmetçi ve yardımcı eğitimi şeklinde başlıkları konu edinmiştir. Kınalızade ahlak eserlerinde bulunan tedbiru'l-menziel bölümünü en ayrıntılı ele alan kişi olarak nitelendirilmiştir.¹⁷⁰

1.5.1. *Ahlak-ı Alai* Ev İdaresi Anlayışı

Tedbiru'l-menziel, Kınalızade'ye göre iki cihan saadeti amaçlanarak ailenin düzenini sağlamaya yönelik bir yapıdır. Birçok filozofun katkıları ile şekillenen bu kural ve kaideler, ev idaresi başlığı altında toplanmıştır.¹⁷¹ Kınalızade ikinci bölümde ele alınan ev idaresini beş alt başlıkta ayrıntılı ele alacaktır. Birinci bölüm, evlere duyulan ihtiyacın değerlendirmesi ile başlar. Eve duyulan ihtiyaç, kişinin ailesini ve mallarını koruma zorunluluğundan kaynaklanmaktadır. Neslin devamı için kadın ile evliliğe ihtiyaç duyulmuştur. Erkeğin evinde bulunmadığı durumlarda evini korumaya ihtiyaç duymasından dolayı evliliği önemli görmüştür.

Kadının doğası gereği daha hassas ve korunmaya ihtiyaç duyan bir yapıya sahip olduğu düşüncesi, ona ev içerisinde güvenli bir ortam sağlamasının önemini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, kadın evde bulunduğu süre boyunca yalnızca kendi güvenliğini sağlamakla kalmaz, aynı zamanda mülkünü koruma görevini de üstlenir. Eşinin yokluğunda evin yönetiminde vekil konumunda bulunması, kadına da bir sorumluluk yüklemektedir. Burada diğer tedbiru'l-menziel metinlerinden farklı olarak kadının öncelikli görevinin mülkü korumasından çok kendi güvenliğini sağlamak olduğu belirtilmektedir; mülk yönetimi ve eşe vekalet etme görevi ise ikincil düzeyde ele alınmıştır.¹⁷²

Evin kurucu unsurları arasında baba, anne, çocuk, hizmetçi ve mülkü zikreder. Bu unsurların düzenli ve uyumlu bir şekilde işleyebilmesi için yönetici zorunlu görülmüştür. Bu sorumluluğa en uygun olan kişinin ev reisi konumundaki baba olduğunu belirtir. Ev siyasetin de idarenin babada olmasının sebebini devlet idaresi denetimine alışık olmasından kaynaklı

¹⁶⁹ Ahmet Kahraman “Ahlak-ı Alai” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV yayınları,) 2/15-16.

¹⁷⁰ Kınalızade Ali Çelebi, *Ahlak-ı Alai* nşr. Murat Demirkol (Ankara:Frc, 2020) 14-22.

¹⁷¹ Salih Yalın, “İslam Ahlaka Filozoflarının Aile Ahlakına İlişkin Görüşleri Üzerine Bir İnceleme: İbni Sina, Tusi ve Kınalızade Örneği”, *Journal Of Islamic Research* 30/3 (2019), 479-494.

¹⁷² Kınalızade Ali Çelebi, *Ahlak-ı Alai*, 289.

olduğunu belirtmektedir. Ev halkının dinamiklerini ve karar alma süreçlerini etkiliyor olması onun idareye uygun olduğu düşüncesini ortaya koymuştur.

Ev yöneticisinin temel görevi, aile bireylerinin ahlaki ve etik değerler çerçevesinde hareket etmelerini sağlamak, onları erdemli davranışlar kazanmaya teşvik etmek ve erdemsizliklerden uzak tutmaktır. Yalnızca evi idare etmekle kalmayıp, ev halkının davranışlarını da gözden geçirilmesi beklenmiştir.¹⁷³

Bundan önce ele aldığımız tedbirü'l-menзил metinlerinde, özellikle *Ahlak-ı Nasiri*'de ev idaresine dair net olmayan genel kavramlar kullanılmıştır. Bu metinlerde erkek, doğrudan ev idaresine layık olduğu veya sorumlu tutulduğu açıkça belirtilmemiştir. Devvani 'nin eseri *Ahlak-ı Celali*'de olduğu gibi, Kınalızade'de ev idaresinin yönetiminde erkeğin belirgin ve net bir şekilde ön planda olduğunu özellikle vurgulamıştır.

İkinci bölümde, ev reisinin sahip olması gereken nitelikler ele alınmıştır. Bu nitelikler arasında, ev halkının himaye edilmesi, zararlı unsurlardan uzak tutarak eğitime sorumluluğu yer almaktadır. Ev reisinin, sürüsünü kurttan koruyan bir çoban gibi, üzerine düşen görevleri yerine getirmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ev halkı içinde işleyişi bozan kişi veya durumların uzaklaştırılması da ev reisliği görevleri arasında sayılmıştır.

Burada belirtilen nitelikler doğrultusunda Ksenophon'nun eserindeki ev yöneticisi tanımlamasından farklı olarak, koruyucu ve savunmacı özelliklere sahip olması istenmiştir. Bryson ve Tusi'nin eserlerinde ev idarecisinin özellikleri daha muğlak bir şekilde ele alınmış ve her iki cinsiyetin de sahip olabileceği nitelikler öne çıkarılmıştır. Ancak *Ahlak-ı Alai* eserinde, ev reisliği konusunda kadına herhangi bir fırsat hakkı tanınmadığını, sadece erkek yönetiminde var olabileceği düşüncesini görmekteyiz.¹⁷⁴

Üçüncü bölüm olan ev yönetimi bölümünde evin kısımlarında kadının rahat hareket edebileceği ve namahrem olan kişilerden korunabileceği şekilde ev yapılması önerilmiştir. Kadını korumacı anlayışın, evin mimari özelliklerinin belirlenmesinde önemli rol oynamıştır. Tercih edilen evlerin yapısında, kadının bulunduğu alanın, yüzünün görülmeyecek ve sesinin duyulmayacak kadar uzakta olması gerektiğini vurgulamıştır. Kadınları mahremlerinden korumak amacıyla, bulundukları alanın izole edilmesi tercih edilmiştir. Cinsiyetler için ortak sınırlar belirleme yaklaşımından vazgeçilerek, korunma sorumluluğu doğrudan kadına yüklenmiştir.¹⁷⁵

¹⁷³ Kınalızade Ali Çelebi, *Ahlak-ı Alai* 290.

¹⁷⁴ Kınalızade Ali Çelebi, *Ahlak-ı Alai*, 291-292.

¹⁷⁵ Kınalızade Ali Çelebi, *Ahlak-ı Alai* , 292-293.

Beşinci bölümde ele alınan aile eğitimi konusu dört alt başlıkta ayrıntılı olarak ele alınmıştır: evlilik ve eş eğitimi, çocuk eğitimi, baba ve anne haklarına riayet adabı, hizmetçi ve hizmet adabı konularıdır. Kadına dair ayrıntılı bilgilerin ele alındığı bölüm evlilik ve eş eğitimidir.

Erkeğin evliliği yalnızca cinsel hazza ulaşmak için bir amaç olarak görmemesi gerektiği vurgulanmıştır. Evliliğin, Peygamber'in hadisleri kaynak gösterilerek dini bir gereklilik olduğu ifade edilmiştir. Dini gerekliliklerin ağır bastığı bu evlilik anlayışı doğrultusunda erdemli, yetkin ve iyi huylu kadınların tercih edilmesi tavsiye edilmiştir. Kadın haklarını koruma düşüncesi, evliliğin dini bir arka plana sahip olmasından kaynaklandığı düşünülebilir.

İdeal eş olarak tanımlanan kadın, ev işlerinde kocasına yardımcı, eşinin yokluğunda mülkün koruyucusu, problemlerde destekçi ve dert ortağı olarak görülmüştür. Bu çerçevede, evlenilecek kadınlar arasında en erdemlisinin seçilmesi gerektiği belirtilmiştir. Erdemli kadın, akıllı, namuslu, edep ve hay sahibi, kocasına sevgi ve saygı besleyen olarak kabul edilmiştir.¹⁷⁶

Buna karşılık, nankör, çok konuşan, isyan eden ve saygısız kadınlardan uzak durulması gerektiği özellikle hatırlatılmıştır. Evlenilecek kadınların sahip olması gereken bir diğer özellik ise doğurgan olmasıdır. Bu düşünce, Beyhaki'den aktarılan hadislerle pekiştirilmiştir. “*Kadınların en sevimli olanı doğurgan olanıdır.*”¹⁷⁷ Bu hadis anlatılmak istenen sadece evlilik ile oluşacak bireysel mutluluk değil, İslam ümmetinin çoğalması gibi toplumsal bir hedefin gözetilmesidir. Vedüd (sevecen) ve Velüd (doğurgan) sıfatları hem duygusal uyum hem de biyolojik kapasiteyi vurgular. Ancak kadının değeri bu özellikler ile sınırlı değildir ve sadece toplumsal devamlılık açısından bu yönü vurgulanmıştır.¹⁷⁸

Eş seçiminde hür kadınlar ve cariyeler karşılaştırılmıştır. Hür kadın ile yapılan evlilik, cariyeye ile yapılan evlilikten belirli unsurlar açısından daha üstün görülmüştür. Bu karşılaştırmada, hür kadının iffetli, akıllı, namuslu olması, ayrıca güzel huylarıyla cariyelerden üstün olduğu kabul edilmiştir. Hatta hür kadın, doğası gereği iffetli ve hayalî olmasa bile bir ailesinin olması nedeniyle edepli olmaya mecbur kalacağı ifade edilmiştir. Buna karşılık cariyelerin korkacak kimselerinin bulunmaması nedeniyle ölçülü ve edepli davranmaya özen göstermeyecekleri savunulmuştur. Ayrıca kendilerine yapılandırılan cariyeye

¹⁷⁶ Kınalızade Ali Çelebi, *Ahlak-ı Alai*, 305- 307.

¹⁷⁷ Kınalızade Ali Çelebi, *Ahlak-ı Alai*, 307-308.

¹⁷⁸ Bekir Topaloğlu, “Vedüd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV yayınları, 2022), 42/598-599.

etiketinin onları edepsiz davranmaya yönelteceği öne sürülmüştür.

Hür kadının bir diğer avantajı ise aile ve akrabaya sahip olmasıdır. Kişi evlendiğinde karşılaştığı sıkıntılarda akrabalarından yardım alma ihtimali ve dayanışma içinde çocuklarını terbiye etme sürecinde destek görmesi önemli bir unsur olarak değerlendirilmiştir. Bu sebepler sıralandığında evlilik niyetiyle cariye değil hür kadınlara teklif götürülmesi gerektiği belirtilmiştir.¹⁷⁹

Hür kadın ile cariye arasındaki karşılaştırmaya ek olarak, dul yerine bekar ile evlilik tavsiye edilmiştir. Dul kadının, önceki evliliğine duyduğu özlem nedeniyle yeni eşine bağlanmakta güçlük çekeceği ve bu durumun sağlıklı bir evliliği zorlaştırabileceği ifade edilmiştir. Buna karşılık, bekar kadının kocasıyla anlaşmada, eşine itaat etmede ve saygı göstermede herhangi bir sorun yaşamadan evliliğini sürdürebileceği düşünülmüştür. Bu kriterlere dikkat edilerek yapılan evlilikte, kadının güzel olması tercih edilebilir ve bu seçimde bir kusur bulunmaz hatta onaylanır. Ancak güzellik temelinde yapılan evliliğin olumsuz sonuçlar doğurabileceği de ifade edilmiştir.

Kınalızade kadının sadece güzelliği sebebiyle evlenme konusuna filozofların bile itiraz ettiğinden bahsetmiştir. Bu itirazın temelinde, güzellik ile aklın, iffetin, erdemin her zaman bir arada bulunamayacağı düşüncesi yatmaktadır. Ancak, erdem ve iffet sahibi bir kadında güzellik de mevcutsa bunun iyi bir tercih olacağını ifade eder. Bakara suresinde geçen “*Rabbim bize güzellik ver.*” ayeti¹⁸⁰ “iyi huylu kadın” şeklinde yorumlanmıştır. Bu yaklaşım Kınalızade’nin evlenmeye layık gördüğü kadın profiliyle örtüşür.

Kınalızade, kadının sahip olduğu güzelliği doğrudan olumsuz bir özellik olarak değerlendirmez. Ancak gözetilmesi gerektiğini sıfatları da vurgular. Sıfatların göz ardı edilip yalnızca kadının güzelliğine odaklanılması eleştirilmiştir. Kınalızade yalnızca güzel kadın ile evliliği doğru bulmadığı gibi, çirkin kadın ile evlenmeyi de uygun görmez. Ona göre çirkin kadından uzak durulması, erkeğin başka kadınlara yönelme ihtimalini ortadan kaldırmak açısından önemlidir. Bu nedenle, erkek için dengeli bir tercihte bulunmasını öğütler. Ayrıca, güzelliğe aşırı önem veren erkeği, akılsızlıkla ve karakterinin zayıf olmasıyla itham eder.¹⁸¹

Evlenilememesi gereken bir diğer kadın ise mal, mülk ve makam sahibi olandır. Bunun sebebi şu şekilde açıklanır: Kadının eşinden fazla mülkünün olması, ona itaat etmesini engeller. Makam sahibi kadının, eşinin üzerinde egemenlik kurma ihtimali ise ev düzeni

¹⁷⁹ Kınalızade Ali Çelebi, *Ahlak-ı Alai* nşr., 308.

¹⁸⁰ el-Bakara 2/20.

¹⁸¹ Kınalızade Ali Çelebi, *Ahlak-ı Alai*, 309.

açısından olumlu karşılanmaz. Çünkü evde yönetici konumunda olan erkeğin otoritesinin zayıflaması, düzenin bozulmasına yol açabilir. Nisa suresinde “*Erkekler kadınlar üzerinde yöneticidirler.*”¹⁸² şeklindeki yorumlandığında, bu durumun ev içi yönetim düzeniyle çelişeceği ifade edilir. Burada mal ve mülkün olumsuzluğu, kadının bu güçten destek olarak eşine itaat etmeyeceği düşüncesine dayanmaktadır. Bununla birlikte kadının eşine itaat ettiği sürece servetin bir sorun teşkil etmeyeceği belirtilmiştir.¹⁸³

Kınalızade, kadının eşi için benimsemesi gereken tutumları üç başlık altında ele alır. Burada ifade edilecek olan yaklaşımlar daha önce de ele aldığımız tedbiru’l-menziel metinleri ile benzerlik göstermektedir. İlk olarak, kadının kocasına saygı göstermesi gerektiği vurgulanır. Bu saygının temelinde kocasının emirlerine itaat ve yasaklarına riayet etme gerekliliği yer alır. Çünkü emirleri yerine getirmeyen kadının, evde kaosun kaynağı olacağı ve düzeni bozacağı düşünülür. Bu bağlamda ev idaresindeki düzenin korunmasının ancak kadının kocasına itaat etmesiyle mümkün olacağı ifade edilir.

İkinci önemli husus, kadının bir iş ile meşgul olmasıdır. Fakir ise ip, keten eğirmekle, zengin ise sırma işlemesi gibi değerli sanatlarla uğraşmalıdır. Bu meşguliyetin zorunlu tutulmasının amacı, kadının zayıf iradesi nedeniyle nefsinin arzularına yönelmesini önlemek ve kendisini disiplinli bir şekilde yönlendirmesine katkıda bulunmak içindir.

Son olarak, kocanın kadına sevgisini ve merhametini ölçülü şekilde göstermesi gerektiği vurgulanır. İlgiye ihtiyaç duyan kadının, bu şefkatli muameleyi kaybetmemek adına kocasına daha fazla itaat edeceği ve onun övgüsünü kazanacak işler yapmaya gayret göstereceği düşünülmektedir.¹⁸⁴

Kınalızade, kocanın karısına ilgi göstermesi gereken yolları dört başlık altında değerlendirmiştir. İlk olarak erkeğin kadına değerli eşyalar vererek ona olan ilgisini belli etmesi gerektiğini ifade eder.

İkinci olarak, ev yönetimi hususunda yiyeceklerin ve eşyaların korunması, hizmetçilerin eğitilmesi gibi konularda sorumluluk alması gerektiğini öğütler. Hatta evin iç işlerinin kadına teslim edilmesinden söz eder. Bu anlayış Ksenophon’un eserindeki kadın algısıyla benzerlik taşımaktadır. Lakin Aristo ve Tusi gibi filozofların eserlerinde buna benzer bir kadın algısı bulunmamaktadır. Üçüncüsü ise erkeğin kadının ailesiyle iyi ilişkiler kurmasını ve onlara ikramda bulunulmasının öneminden bahseder. Bu durumda ölçülü olduğu sürece

¹⁸² el-Nisa 4/34.

¹⁸³ Kınalızade Ali Çelebi, *Ahlak-ı Alai*, 310.

¹⁸⁴ Kınalızade Ali Çelebi, *Ahlak-ı Alai*, 310-311.

olumsuzluk yaşamayacağını, aksi takdirde aşırı ilgi nedeniyle kurulan düzenin bozulabileceğini vurgular.¹⁸⁵

Son olarak, Kınalızade erkeğe öğüt olarak karısının kendisine itaat edip sorumluluklarını yerine getirdiği sürece başka kadınlar ile ilgilenmesini doğru bulmaz. Kınalızade, filozofların birden fazla evliliği sadece hükümdarlara mahsus olduğunu belirterek, aslolanın tek eşlilik olduğunu vurgular. Çok eşliliğin sadece hükümdara serbest olması, kadınların hükümdardan olan korkularında dolayı itaatsizliği ortandan kaldıracağını düşündüğü için sorun teşkil etmeyeceğini savunur.¹⁸⁶

Kınalızade erkeklerin eşlerine karşı sakınmaları gereken hususları şu şekilde açıklar. Öncelikle, erkeğin aşk illetine kapılmadan eşine ölçülü ve mutedil bir sevgi göstermesi gerektiğini vurgular. Fazla sevgi gören kadının şımarıp kocasının sözünden çıkacağını belirtilir. Ayrıca erkeğin kişisel sırlarını eşine ifşa etmemesi gerektiğini savunur. Bunun yanı sıra, kadının bir enstrümanla ilgilenmesini, dedikodudan uzak tutmasını öğütler. Bu telkinlerin doğruluğunu İbni Arapşah'ın *Teravîh-i Timur* adlı eserinde yer alan bir olayla örneklendirir. Timur'un bu hususlara dikkat etmediği için kızının kötü ithamlara maruz kaldığını örnek verir. Yine *Teravîh-i Timur* eserinde kadınların iffetlerini koruyabilmeleri için Yusuf suresinin öğretilmesinin uygun olmayacağı görüşü dile getirilir. Züleyha'nın Yusuf'a olan aşkı ve Yusuf'un güzelliğinin kadınların duygusal olarak etkilenmelerine sebebiyet vereceği düşüncesi ileri sürülmüştür.¹⁸⁷

Kınalızade, kadınların kocalarından bekledikleri sevgi ve ilgiyi elde edebilmeleri için beş temel tavsiyede bulunur. İlk olarak, kadının eşine sadık kalması ve ona ihanet etmemesi gerektiğini vurgular. İkinci olarak kadının kocasının malına sahip çıkması ve israf etmemesi gerektiği üzerinde durur. Bazı filozoflar, kadının cimriliğini ve korkaklığını övmüşlerdir. Bunun nedeni cesur kadınların kendi başlarına karar alma eğiliminde olmaları ve bu durumun erkek otoritesine karşı bir direnç oluşturabileceği düşüncesidir. Aynı şekilde, kadınların cömert olması durumunda, kocalarının mallarını düşüncesizce harcama ihtimalleri olduğu için bu tutum da eleştirilmiştir.¹⁸⁸

Bu düşünceye rağmen kadınların ölçülü şekilde sadaka verilmesine ruhsat verilmiştir. Sadaka için belirlenen ölçü bir ekmek bir tane mum şeklinde ifade edilmiştir. Nevevi'nin *Sahihi Müslim*'inde geçen hadiste “Ey Kadınlar topluluğu! Sadaka veriniz. Zira ben

¹⁸⁵ Kınalızade Ali Çelebi, *Ahlak-ı Alai*, 311.

¹⁸⁶ Kınalızade Ali Çelebi, *Ahlak-ı Alai*, 311.

¹⁸⁷ Kınalızade Ali Çelebi, *Ahlak-ı Alai*, 313.

¹⁸⁸ Kınalızade Ali Çelebi, *Ahlak-ı Alai*, 312.

*cehennemliklerin çoğunun sizden olduğunu gördüm.”*¹⁸⁹ Şeklindeki hadisi ölçü konusunda bir delil olarak kabul etmiştir. Hadid suresinde geçen “*Sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar...*”¹⁹⁰ ayetinin de kadının israf etmeden sadaka verebileceğine desteleyen bir başka referans olarak değerlendirmiştir.

Kadına verilen tavsiyelerden biri de, daima eşine saygı ve korkuyla yaklaşmasıdır. Bu tutumun, kadının eşine daha kolay itaat etmesini sağlayarak olumsuz durumlardan kaçınmasına yardımcı olacağını belirtir. Uyması gereken dördüncü husus kocasıyla inatlaşmadan onun isteklerini yerine getirmesi gerektiğidir. Kocasına nefret duygusu besleyen kadının eve huzursuzluk getireceği ifade edilir. Bu noktada kadın ne kadar güzel olursa olsun böyle bir kadınla yaşamaktansa hapisanede yaşamının daha doğru olduğu ifade edilmiştir. Bu durumdaki bir kadının sevgisini elde etmek için bütün çabanın israf olacağı dile getirilmiştir. Beşinci husus ise erkeğin kadına gösterdiği kibarlık karşısında aşırı nazlanmaktan kaçınmasıdır.¹⁹¹ Anlaşılabileceği üzere, bu öğütlerin ortak noktası, evlilikte kocanın otoritesinin korunması ve kadının eşine koşulsuz bir şekilde itaat etmesini sağlamaktır.

Kınalızade, kadının boşanması gereken durumlar hakkında çeşitli kriterler ortaya koymuştur. Kadının namusuna zarar verecek davranışlar sergilemesi veya dini vazifelerine riayet etmemesi halinde, boşanmanın zaruri olduğundan söz eder. Ayrıca evin düzenini bozan eşine huzur vermeyen kadınla da boşanmanın mümkün olduğu belirtilir. Lakin sabretme gibi bir yolun da seçilebileceği hatırlatılır. Mevlâna Abdurrahman Cami gibi alimlere göre kişinin nefsini terbiye etmesi, aynı zamanda güzel ahlaki hasletler kazanmasına da vesile olabileceği belirtilmiştir. Böyle bir durumla karşılaşan kocanın çocuklarını mağdur etmemek adına eşinin olumsuz tutumlarına sabretmesini telkin etmektedir.¹⁹²

Kınalızade, sakınılması gereken kadın tiplerinden bahseder ve bu konuda Tusi gibi Arap belagatçıların yaptığı sınıflandırmayı kullanır. Bu kadın profilleri şu şekildedir.

Hannane, sürekli olarak eski kocasını hatırlayan ve ona özlem duyan kadındır. Mennane, makamı ve malından ötürü kocasını hor gören kadındır. Ennane ise sürekli kocasına sızlanan kadındır. Keyyetü'l-kafa ise kadının yaptığı iffetsizlik yüzünden kocasının namussuzluk ile yaftalanmasına sebep olan kadındır. Hadraü'l-dimmen, soyu ve nesebi belli

¹⁸⁹ Nevevi, “*eş-Şerh ala Sahihi Müslim*” 2/65.

¹⁹⁰ Hadid 57/18. “Karşılıksız yardım eden erkeklerle, karşılıksız yardım eden kadınlara ve Allah’a güzel bir ödünç verenlere bu fazlasıyla ödenecektir. Ayrıca onlara pek değerli bir ödül de vardır.”

¹⁹¹ Kınalızade Ali Çelebi, *Ahlak-ı Alai*, 313-314.

¹⁹² Kınalızade Ali Çelebi, *Ahlak-ı Alai*, 314.

olmayan kadındır. Bu beş kadın tipi sakınılması tavsiye edilen kimselerdir.¹⁹³

Kınalızade, nikâh akdinin şartlarını ele alırken, İmam Maverdi'nin *Edebü'd-Dünya ve'd-Din* eserine referansla iki temel şarttan bahseder. Birinci şartın her nikahta olması gerektiğini, ikinci şartın ise zaman ve mekâna göre değişkenlik gösterebileceğini ifade eder. Bu şartların sağlanabilmesi için üç temel hususun göz önünde bulundurulması gerektiğini belirtir.

Öncelikli olarak, örtünmenin ve iffetin kaynağı olan dindir. İmam Maverdi'nin aktardığı hadise göre mümin bir kadın kocasının bir özelliğini sevmese diğer özellikleri için Allah'a şükredeceğinden bahseder. İkincisi, doğruluğun kaynağı olan akıldır. Deylemi'nin *el-Firdevs bi'l Me'suri'l-Hitab* eserinde aktarılan “Ahmak kadınla evlenmeyin. Çünkü onunla beraberlik beladır ve ondan doğacak çocuk heba olur” rivayetiyle akıllı kadının tercihinin dikkat çekilmiştir. Üçüncü husus ise denkliktir. Bu bağlamda yine hadisi şeriften örneklerle şu ifadeye yer verilir. “Nutfeniz için seçimde bulununuz. Onu ancak denklere bırakınız.”¹⁹⁴ Hadis, evlilikte tarafların birbirine uygunluk göstermesi gerektiğini vurgular.

Kınalızade tedbirü'l-menziel bölümünde evin idaresine ilişkin hususları ayrıntılı olarak ele almış olsa da esas olarak evlilik konusuna yoğunlaşmıştır. Daha önce incelediğimiz *Ahlak-ı Nasırı* ile karşılaştırıldığında, Kınalızade'nin ev idaresini tamamen erkeğin idaresine bıraktığı görülmektedir. Ev idaresi ve evlilikle ilgili sorumlulukları, büyük ölçüde ayet ve hadislerin izin verdiği çerçevede açıklamaktadır.

Kınalızade, çocuk eğitimi bölümünde diğer incelediğimiz eserlerde olduğu gibi kadına dair konulara değinmemiştir. Müellif, kız çocuklarının doğumunun kusur değil aksine bir lütuf olduğuna değinir. Erkek çocuklara gösterilen ilginin kız çocuğundan esirgenmemesi gerektiğini ifade eder. Çocuk eğitiminde önceki eserlerin genel anlayışı devam ettirilmiş olsa da Kınalızade erkek ve kız çocuklarının eğitiminin bazı yönlerden ayrı ele almıştır. Bu ayrım doğrultusunda, kız çocuklarının eğitimlerinin anneleri tarafından verilmesi gerektiği savunulmuştur.¹⁹⁵

Anne baba haklarına riayet konusunda çocuğun ve ebeveynlerin birbirlerine karşı sorumlulukları genel kaideler çerçevesinde ele alınmıştır. Kadının erkekten ayrıldığı nokta, çocuğun dünyaya gelmesinde babayla ortak paydada buluşmasına rağmen, çekilen meşakkatler açısından kadının büyük bir hakka sahip olmasıdır. Müellif bu düşüncesini Hz.

¹⁹³ Kınalızade Ali Çelebi, *Ahlak-ı Alai*, 315-316.

¹⁹⁴ Darekutni, “es-Sünen”, 3/299, (No.198).

¹⁹⁵ Kınalızade Ali Çelebi, *Ahlak-ı Alai*, 320-322.

Peygamber ile sahabe arasında geçen diyalog üzerinden temellendirmiştir. Sahabenin kime en fazla iyilik ve ihsan edilmesi gerektiğini sorması üzerine Peygamber “anne” cevabını vermiştir. Sahabe bu soruyu üç kere tekrarlamasına rağmen cevap değişmemiştir. Bu örnek bağlamında Kınalızade, çocuğun babaya nazaran anneye daha fazla hürmet göstermesi gerektiği çıkarımında bulunmuştur.¹⁹⁶

Eserde daha önce ele alınan konularda olduğu gibi, kadın ile ilgili bir karar alınırken genellikle ayet ve hadislerden destek alındığı görülmektedir. Kadının erkeğin idaresi altına girmesinin hikmeti, dini kaideler üzerinden pekiştirerek anlatılmıştır. Kendi kanaatimize göre dini argümanlara dayandırılmasının bir diğer sebebi, kadının vicdani ve nefsi olarak erkeğe boyun eğmesini kolaylaştırmak olabilir.

1.6. Taşköprülü Ahmed Efendi

Taşköprizade Ahmed Efendi Bursa’da 1495 tarihinde doğmuş ve Osmanlı ilim camiasında *eş-Şeak’iku’n-nu’maniyye* ve *Miftahu’s-sa’ade* adlı eserleriyle tanınır hale gelmiştir. Babası Taşköprizade Mustafa Efendi, Ankara, İstanbul ve Üsküp gibi birçok medresede müderrislik yaparken, oğlu Ahmed Efendi ise eğitimini babasının yanında almıştır. Babası gibi birçok şehirde görevde bulunmuş, en son İstanbul kadılığı görevi sırasında vefat etmiştir.¹⁹⁷

Kelam, fıkıh, tefsir, ahlak, mantık, biyografi, ilimler tarihi ve tıp gibi birçok alanda eserler neşretmiştir. Otuzdan fazla eser vermiştir. Bu eserlerin birçoğunda şerh ve haşiye kültürünü devam ettirmiştir.¹⁹⁸

1.6.1. *Şerhu’l-Ahlaki’l-Adudiyye*’de Ev idaresi Anlayışı

Taşköprizade Ahmed Efendi tarafından kaleme alınan *Şerh’ul-Ahlaki’l-Adudiyye*, Adudüddin İci’nin *Ahlak-ı Adudiyye* adlı eserinin bir şerhidir. Adudüddin İci’nin eseri, birçok alim tarafından şerh edilmiştir ve bu alimlerden biri de Taşköprizade Ahmed Efendi’dir. Taşköprizade, bu eserinde 8 ve Nasiruddin Tusi’nin pratik felsefe alanındaki birikimlerinden de faydalanmıştır.¹⁹⁹

Şerh’ul-Ahlaki’l-Adudiyye’nin ilk bölümünde el-İci’nin mukaddimesi, ikinci bölümde

¹⁹⁶ Kınalızade Ali Çelebi, *Ahlak-ı Alai*, 340-341.

¹⁹⁷ Yusuf Şevki Yavuz, “Taşköprizade Ahmed Efendi” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV yayınları 2011), 40/151-152.

¹⁹⁸ Yusuf Şevki Yavuz, “Taşköprizade Ahmed Efendi” 40/151-152.

¹⁹⁹ Hüsameddin Erdem, “el-Ahlaku’l-Adudiyye” 2/ 14.

ise Taşköprizade 'nin mukaddimesi yer almaktadır. Diğer bölümler ise nazari ahlak, faziletlerin korunması ve kazanılması, ev yönetimi, devlet yönetimi gibi konu başlıklarına ayrılmaktadır. Şerh edilen eserin aslında ev yönetimi bölümü dört kısma ayrılarak incelenmiştir. Taşköprizade ise şerhin üçüncü bölümü olan ev yönetimini, kısımlara ayırmadan bir bütün şeklinde ele almıştır.

Müellif evin maddi değerinden ziyade manevi yönünü ön plana çıkarmaktadır. Ona göre ev karı, koca, çocuk, hizmetçi gibi unsurların bir arada bulunduğu ve iletişim içinde olduğu mekân olarak tanımlar. Bu iletişim karı koca arasında dini bir bağ içerirken, çocuk ve ebeveyn arasındaki ilişki nesep bağına dayanmaktadır.

Kadın kavramına doğrudan değinmemekle birlikte, dolaylı yoldan kadına duyulan ihtiyaç vurgulanmaktadır. Gıdanın hazırlanması ve korunması mecburiyeti vardır. Kişinin neslini devam ettirme gerekliliği ve diğer mecburiyetleri üstlenecek kişinin, evlilik bağı ile erkeğin kendisine vekil kıldığı kadın olması gerektiği ifade edilmiştir. Gıdanın hazırlanmasında ehil olanın sadece kadın olduğunu ve yine korunmasında da mahir olduğu vurgulanmıştır.

Kadının neslin devamında doğumla sınırlı kalmayıp, çocuğun ergenlik çağına kadar gelişimini şekillendirme sorumluluğu da bulunmaktadır. Bu sorumluluğun özen gerektiren yorucu ve zahmetli olması nedeniyle, kadının yaratılışında bulunan merhamet sayesinde bu görevi yerine getireceği kabul edilmiştir. Birden fazla çocuk olması durumunda kadının yükünü hafifletmek adına erkeğin, hizmetçi ve köle kadınları temin etmesi gerektiği ifade edilmektedir.

Neslin devamında nesebin belirsizleşmemesi ve verasetin kesintiye uğramaması için evlilik yolu ile güvence altına alınması gerektiği belirtilmektedir. Kadın ile oluşturulmak istenen birliktelik nikah ile güvence altına alınmıştır.²⁰⁰

Yapılan evlilik artan nüfusun getirdiği sorumluluğu üstlenecek kişinin, ailenin her üyesini her açıdan tanımasını gerektirir. Bu gereklilik, oluşturulacak düzende bireylere nasıl davranılacağını belirlemeyi ve ilişkileri düzenlemeyi kolaylaştırmaktadır. Müellif, evin idaresini sağlayacak kişiyi bir doktorun sorumluluğuna benzetmektedir. Doktorun hasta organlara yönelik müdahalesi gibi, ev reisinin de bireylerle olan ilişkisinde onarıcı, yönlendirici ve olası zararları önleyici bir rol üstlenmesini beklemektedir.²⁰¹

²⁰⁰ Taşköprizade, *Şerhu'l-Ahlaki'l-Adudiyye*, çev. Mustakim Arıcı (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2014), 174.

²⁰¹ Taşköprizade, *Şerhu'l-Ahlaki'l-Adudiyye*, 175.

Bu özellikleri sıralarken, müellif yönetici olarak doğrudan erkeği veya kadını işaret etmemektedir. Daha genel bir ifadeyle, bu niteliklere sahip olan kişinin yönetici olmaya layık olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla evin yöneticisinin duruma göre değişebileceği ihtimali ortaya çıkmaktadır. İci ve Devvani' nin eserlerinde yöneticinin erkek olması gerektiği üzerinde durulmuştur. Taşköprizade ise *Ahlak-ı Adudiyye*'de farklı bir görüşü üstü kapalı ifade etmeye çalışmıştır.

Malın korunması kadar harcanması konusunda da dikkatli olunmalıdır. Erkek, eşi için harcama yaparken Bakara 264. ayetinde²⁰² olduğu gibi gönülsüzlükten ve başa kakmadan uzak durması istenmiştir. Kişi eşi ve çocukları için yaptığı harcamalarda israfa düşmemek kaydıyla cimri olmamalıdır.²⁰³

Ev yönetiminde ikinci önemli hususun evlilik olduğunu belirtir. Düşünre göre evlilik yalnızca şehvi arzuların neticesinde oluşturulması gereken bir kurum değildir. Aksine evlilik, iki temel amaç üzerine inşa edilmelidir. Neslin devam ettirilmesi ve evin düzenin sağlanması. Evlilik bireylerin düzen içinde yaşayabilmesine olanak tanır. Bu düzen sayesinde birey ve toplum dini, sosyal ve ahlaki varlığını sürdürebilmektedir. Taşköprizade'nin düşüncesine göre evlilik kurumunun ortaya çıkmasının bir diğer önemli yararı bireyin sorumluluğu olan dini vecibeleri yerine getirebilme imkânı sağlamasıdır. Bu bağlamda evlilik, yalnızca kişisel ve toplumsal bir yapı değil, aynı zamanda bireyin manevi gelişimine destek olan bir kurum olarak da değerlendirilmektedir.²⁰⁴

Neslin devamı ve evin düzeninin sağlanması için evlenilecek kadınlarda bulunması gereken üç temel özellik üzerinde durulmaktadır. Kadının akıllı, iffetli ve haya sahibi olması, evlilik kurumunun sağlıklı bir şekilde işlenmesi açısından büyük önem taşır. Hz. peygamber şöyle buyurur: “*Nutfeleriniz için araştırıp seçin. Çünkü damar çok çekicidir.*”²⁰⁵ Bu hadis, evlilikte eş seçiminde dikkat edilmesi gereken temel hususlara işaret etmektedir. Akıllı olmanın yanı sıra iffetli olmanın tercih edilme sebebi, erkeğin namusunu koruma zorunluluğundan kaynaklanmaktadır. Her bireyin haya sahibi olması gerektiği belirtilirken, hayanın özellikle kadın için daha elzem olduğu ve ona yakıştığı düşüncesiyle vazgeçilmez bir özellik olarak kabul edilmiştir. İffet, haya ve akıl gibi temel niteliklere sahip olmayan bir

²⁰² el-Bakara 2/264.bkn.“Başa kakmak ve incitmek suretiyle, yaptığınız hayırlarınızı boşa çıkartmayın.”

²⁰³ Taşköprizade, *Şerhu'l-Ahlaki'l-Adudiyye* 180.

²⁰⁴ Taşköprizade, *Şerhu'l-Ahlaki'l-Adudiyye* 184.

²⁰⁵ Suyuti, *el-Ca'miu's-sağir* (Beyrut: Daru'l-kütüb'l-ilmiyye). Nutfeden kastın kadının rahmini kastettiğini anlıyoruz yine damar çekicidir derken peygamberin kastettiğini kanın etkisiyle DNA ile çocuğa geçecek fiziki ve karakteristik özelliklerdir.

kadının evin düzenini sağlayamayacağı ifade edilerek, böyle bir evlilikten kaçınılması gerektiği belirtilmiştir.²⁰⁶

Evlenilecek kadın için asalet, zenginlik, güzellik önemli hasletler olsa da haya ve iffet sahibi olmayan bir kadının tercih edilmemesi gerektiği vurgulanmıştır. Bir kadın çirkin olabileceği ancak hayasız olamayacağı ifade edilirken, aşırı güzelliğin kadında akıl zayıflığına neden olabileceği düşüncesi dile getirilmiştir. Bu akıl zayıflığını Buhari'den alınan “*Kadınlar aklen ve dinen eksiktir.*”²⁰⁷ hadisiyle desteklemişlerdir. Tusi, el-İci, Devvani gibi düşünürler kadının akli eksikleri üzerinde durmuş olsalar da Taşköprizade gibi hadis ile destekleme yoluna gitmemişlerdir.

Hadiste bahsedilen kadın eksik yönleri şu çerçevede ele alınmıştır. Kadının fizyolojik özelliklerinden dolayı belirli günlerde dini vecibelerin yerine getirme hususunda muaf tutulmuştur. Kendi inisiyatifleri dışında gelişen ameli eksikliği sebebiyle insani değer açısından erkekte aşağıda olduğu anlamı çıkarılmamalıdır. Kadının bir diğer eksikliği ise şahitlik konusundadır. Kadının risk altında olma durumu göz önüne alındığında İslam'ın korumacı tavrından ötürü kadına böyle bir yaklaşım tarzı geliştirilmiştir. Kadına, ilahi hikmet gereği merhamet özelliği bahşedildiğinden dolayı tarafsız ve cesur bir karar veremeyeceği düşünülmüş ve eksik addedilmiştir.²⁰⁸ Ancak Taşköprizade hadis değerlendirmesini bu açıyla ele almadığı düşünülmektedir.

Kadınlardaki akıl eksikliğinin edepsizlik ve hayasızlığa yol açabileceği düşüncesiyle, kadınlara dikkat edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Güzelliğin kendisinden ziyade, kadında meydana getirebileceği olumsuzluklara karşı bir tavır alınmıştır. Mülk sahibi olan kadından kaçınmasının sebebi de benzer bir bağlamda değerlendirilmiştir. Kocasından maddi olarak daha güçlü olan kadının, eşine itaat etmeyeceği ve üstünlük çabasına gireceği düşünülmüş ve bunu evdeki düzeni bozabileceği endişesini oluşturmuştur. Bir önceki incelediğimiz düşünürler gibi Taşköprizade de kadının ev düzenini sağlayacak niteliklere haiz olmasını öncelemiştir. Servet ve güzelliğin tercih edilebilmesi için kadının akıllı, haya sahibi, bakire, hür, eşine itaat eden ve ev düzenini sağlayan bir kadın olması gerektiğini vurgulamıştır.

Düşünür, erkeğin evlendikten sonra kadına karşı takınması gereken üç tavrı bahseder. Erkeğin kadına karşı saygınlık kazanabilmesi için kadının ayıplarını gideren faziletli davranışlar sergilemesi gerektiğini belirtir. Erkeğin elde ettiği bu saygınlık kadının

²⁰⁶ Taşköprizade, *Şerhu'l-Ahlaki'l-Adudiyye* 184-185.

²⁰⁷ Buhari (hayz 6, Zekat 44, İmam 21, Kusuf 9, Nikah 88).

²⁰⁸ Yener Öztürk, Kadınlarla İlgili Olarak Hadis Rivayetlerinde Yer Alan “Aklen ve Dinen Eksik Olma” İfadesine Farklı Bir Yaklaşım”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10/35, (Kış 2011) 269-270.

ona itaat etmesini sağlayacağını düşündürür.²⁰⁹

Erkeğin dikkat etmesini istediği ikinci önemli husus ise eşini namahremlerden korumak ve onun tüm ihtiyaçlarını karşılamaktır. Kadının ihtiyaçlarını karşılamaktan kaçmamalı bu konuda cimrilik yapmamalıdır, çünkü evde erkek yokken onu temsil edecek olan kadındır ve ona layık bir şekilde davranmalıdır.

Düşünür burada kadına harcama yapmaktan endişe eden erkeğin aslında kendi itibarı için harcama yaptığını hatırlamasını ister. Erkeğin kadına harcama yapması, kadının evle ilgili işlerde tasarruf yaparak erkeğin işini kolaylaştırıp ona maddi destek sağlayacağını belirtir. Bu nedenle erkek ve kadın arasında giderler ve ev yönetimi konusunda bilgi alışverişi yapılmasını tavsiye etmektedir. Bu tavsiyenin temel sebebi, evin eksiklerini ve giderlerini kadının erkekten daha iyi bileceği düşüncesidir.

Kadının akıl zayıflığından ötürü, erkeğin her işini kadına danışmamasını ister eğer danışrsa ev düzeninin fesada uğrayacağını düşünülmüştür. Ancak bütünüyle istişareden kaçınmamalı, mutedil bir yol bulmadığı sürece her iki durumda da evde düzensizlik meydana geleceği belirtilmektedir. Maddi harcamalar konusunda, erkeğin eşini olabildiğince hoş tutmasını evdeki itibarını desteklemesini ister.²¹⁰

Erkeğin, eşinin akrabalarını ziyaret etmesi ve ikramda bulunması teşvik edilmiştir. Bu durum kadının hoşnut olmasını sağladığı gibi evine ve eşine olan bağlılığını güçlendirmede önemli bir rol oynamaktadır. Akrabalık bağlarının korunması eşler arasındaki sevginin pekişmesine vesile olmaktadır. Erkeğin kendi eşinden daha üstün özelliklere sahip kadınlara ilgi duymaması gerektiğini öğütler. Böyle bir durum meydana gelmesi halinde, kadının gururunun zedeleneneceğine, kıskançlıkların başlayacağı ve aile huzurunun bozulacağı endişesi dile getirilmiştir.²¹¹

Erkeğin dikkat etmesi gereken üçüncü önemli husus kadının kendisine zarar verebileceği işler ile uğraşmasını engellemek ve kadının zihnini meşgul edecek sorumluluklar vererek onu korumaktır. Zihni meşgul olmayan kadının süse ve namahreme yönelerek evin düzenini bozacağı düşünülmektedir. Bu nedenle kadına verilen sorumlulukların yeterli miktarda olması gerektiği, ancak evin her işiyle ilgilenen bir köle muamelesi görmemesi gerektiği de hatırlatır. Düşünür bu görüşünü desteklemek adına Haccac'ın, Velid b. Abdülmelik'e kadının bir fesleğen gibi nazik bir varlık olduğunu, ancak evin kahyası

²⁰⁹ Taşköprizade, *Şerhu'l-Ahlaki'l-Adudiyye* 184-186.

²¹⁰ Taşköprizade, *Şerhu'l-Ahlaki'l-Adudiyye* 186.

²¹¹ Taşköprizade, *Şerhu'l-Ahlaki'l-Adudiyye* 186-187.

olmadığını ifade ederek, kadına yaklaşımın nazik, özenli ve sevgi dolu olması gerektiğini tavsiye etmiştir.²¹²

Erkeğin kaçınması gereken hususlar üç başlık altında toplanmıştır. İlk olarak erkeğin eşine aşırı sevgi beslemekten kaçınmasını öğütler. Sevgiden kaçınılması durumunu da Hz. Peygamberin “*Bir şeyi sevmen seni kör eder.*”²¹³ hadisiyle temellendirmeye çalışmıştır. Eğer bu sevgi aşırıya kaçırıyorsa, erkeğin bunu eşine karşı gizlemesi veya kontrol altına alması gerektiği ifade edilir.

Kaçınılması gereken ikinci husus, erkeğin sırlarını eşinden sakınmasıdır. Bunun sebebi olarak kadınların akıl zayıflığının sır tutmalarına engel teşkil edeceği düşüncesidir. Bir başka açıdan erkeğin sırlarına vakıf olan kadının üstünlük kurma çabasına girebileceği ve bunun evdeki hiyerarşik düzeni bozabileceği belirtilmektedir. Erkeğin işlerinin bozulmaması için eşine danışmaması gerektiği ifade edilirken, “*Kadınlarla istişare edin fakat onlara muhalefet edin.*”²¹⁴ şeklindeki hadis temel alınarak, önemli işlerin kadınlardan sakınılması, küçük işlerin ise fazla ayrıntıya girmeden istişare edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Ayrıca erkeğin biriktirdiği malların miktarını da kadından sakınması gerektiği ileri sürülmektedir. Miktarın az olması durumunda kadının eşinden yüz çevireceği, çok olduğunu öğrenmesi durumunda ise ihtiyacı olmayan her metaya yönelmesinden endişe edilmektedir.

Erkeğin kadını sakınması gereken üçüncü husus, onun mahremiyle iletişiminden, ahlaki açıdan uygun olmayan eğlence yerlerinden ve kocakarıların muhabbetlerinden uzak tutması gerektiğini belirtir.²¹⁵ Düşünür evlilikte ortaya çıkabilecek olumsuzlukları bertaraf edebilmek adına dikkat edilmesi gereken hususları belirlemiş ve bu olumsuzluklardan kaçınmanın yollarını ortaya koymuştur.

Taşköprizade, ev yönetiminde erkeğin sorumluluklarını ve evde nasıl davranması gerektiğini ele aldıktan sonra, kadının da eşine karşı takınması gereken tutumları da değerlendirmiştir.

Kadının ilk sorumluluğu iffetli olmasıdır. Kocasına karşı saygılı olması, onun haklarını göz ardı edecek tutumlardan kaçınmasıdır. Kadın aile düzenini bozacak herhangi bir davranışta bulunmamalıdır. Toplumun diliyle eşine söz getirecek bir durum içinde olmaktan sakınmasıdır.²¹⁶

²¹² Taşköprizade, *Şerhu'l-Ahlaki'l-Adudiyye* 188.

²¹³ Ebu Davud, “*Edep*”. 116. hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.

²¹⁴ Acluni, *Keşfu'l-hafa*, (Beyrut 1352) 2/3.

²¹⁵ Taşköprizade, *Şerhu'l-Ahlaki'l-Adudiyye* 189-190.

²¹⁶ Taşköprizade, *Şerhu'l-Ahlaki'l-Adudiyye* 191.

Kadınların sorumluluklarını oldukça kısa ve birkaç kelimeyle sınırlı tutan düşünür, kötü bir kadın ile karşılaşması durumunda erkeğe çeşitli tavsiyelerde bulunmuştur. Kötü kadından kasıt, ev içinde erkeğin hoşuna gitmeyecek küçük bir olumsuzluk yaşandığında, bu durumun ileride daha büyük problemlere yol açabileceği düşüncesidir. Bu olumsuzluk ihtimaline karşı, erkeğin boşanarak sorunu bertaraf edebileceği ifade edilmiştir.

Eğer boşanma sürecinde zorluk yaşıyorsa, bu süreci kolaylaştıracak yöntemler ayrıntılı şekilde ele alınmıştır. Bunlardan biri, kadına mal verilerek boşanmaya ikna edilmesidir. Para karşılığında boşanmaya yanaşmayan kadın için fiziksel şiddet uygulanması, yatakta yalnız bırakılması, kocasına karşı nefret beslemesinin sağlanması veya başka erkeklerin cazip hikayelerinin anlatılması gibi çeşitli yollar önerilmiştir. Ayrıca kocakarılarından kaçması öğütlenen kadınların, sırf eşinden boşanmaya ikna olması amacıyla dedikodu ortamına götürülmesi gerektiği tavsiye edilmiştir.

Bu yöntemler işe yaramazsa, kadını evlilikten vazgeçirmek adına erkeğin uzun bir yolculuğa çıkması öğütlenir. Evlilikte kötü olarak nitelendirilen kadından kurtulmak için çeşitli yöntemlere başvurulması, kadından duyulan çekincenin büyüklüğünü göstermektedir. Öte yandan kötü kadından uzaklaşmanın yanı sıra salih kadına yaklaşmak da teşvik edilmiştir. Düşünürün aktardığına göre salih kadın anne gibi şefkatli, kendisine verilen paya şükreden bir arkadaş gibi, itaat ve hizmet etme konusunda ise cariye gibi olduğunu söyler. Bu sıfatlara sahip olan kadının değerli olduğu ve uygun görüldüğünde evlenilmesi gerektiği ifade edilmiştir.²¹⁷

Kaçınılması gereken kadınları genel olarak beş başlık altında sıralamıştır. Bunlar; eski eşini hatırlayıp ona özlem duyan kadın, mülküyle eşini ezerek ona saygı göstermeyen kadın, ahlaki kurallara aykırı davranan ve eşinden dolayı sürekli şikâyet eden kadın olarak belirtilmiştir. Erkeğin eşinden kötülük yapacağına dair bir davranış sezinlemesiyle bile evliliklerini sonlandırılması gerektiği hatırlatılmıştır. Kadının hata yapması değil hata yapma ihtimalinin olması bile kadını boşayabilmek için bir sebep görmüşlerdir.²¹⁸

Taşköprizade, İslam dininde kadınlarla ilgili yedi şartının bulunduğunu ifade etmektedir. Nisa suresi 19. “... *Onlarla iyi geçinin...*” ayetine dayanarak, kadınlarla iyi geçinmenin ilk şart olduğunu belirtir. Bu konuda hadisi şerifte şöyle buyrulmaktadır. “... *Kadınlar hakkında Allah’tan korkun, Allah’tan! Zira kadınlar ellerinizin altındadır.*”²¹⁹

²¹⁷ Taşköprizade, *Şerhu'l-Ahlaki'l-Adudiyye* 190.

²¹⁸ Taşköprizade, *Şerhu'l-Ahlaki'l-Adudiyye* 190-191.

²¹⁹ Ebu Davud, “*Edep*”, 123-124.

Erkeklerin eşlerine karşı nazik davranması ve onlara değer vermesi gerektiği sonucunun çıkarabileceği ifade edilmiştir.

İkinci şart ise kadınların yönetimidir. Mümin erkeklerin, eşlerini hevalarından zarar görmeyecek şekilde yönetmeleri gerektiği belirtilir. Kadınlara karşı uyanık olunması ve onların dine aykırı davranışlarının önüne geçilmesi gerektiği vurgulanır.

Hz. Peygamber (a.s.) şöyle buyurmuştur: “*Kadınlarla istişare edin fakat onlara muhalefet edin. Çünkü onlara muhalefette bereket vardır.*”²²⁰ Kadınlara karşı mesafeli durmanın ve fikirlerini paylaşmanın uygun olmadığı görüşü, halk arasında hadis olmadığı halde hadis olarak değerlendirilen bir söz kaynak olarak gösterilmiştir. Zaten eserin bütününe baktığımızda paylaşılan dini argümanların çoğunun kadının lehine açıklamalar olduğu açıktır. Düşününün böyle bir kaynağa başvurmasını ise konunun ehemmiyetini artırmak olduğu düşüncesi daha makuldür.

Üçüncü şart kıskançlık konusudur. Hz. Peygamberin “*Muhakkak ki ben çok kıskancım. Kıskançlıktan mahrum olanın kalbi tersyüz olmuştur.*”²²¹ bu hadise dayanarak, erkeklerin kıskanç olabileceğini ve eşlerini namahremlerden koruyabilmek adına onlara bazı sınırlamalar getirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Kabir, cami, düğün yerleri gibi erkekler kadın ve erkeğin aynı ortamda bulunabileceği her yer için, erkeğe bu yasaklama hakkının vermiş olduğunu ifade edilmiştir. Bununla birlikte erkelere vermiş olduğu hakların yanında, eşlerinin eksik hallerini göz ardı etmeye çalışmalarını tavsiye etmiştir.

Dördüncü şart, kadının geçimini sağlayacak nafakayı kazanmak üzerinedir. Erkeğin eşine sağladığı kazancın helal yollarla elde edilmesinin önemi vurgulanmıştır. Helal kazanç erkeğin temel yükümlülüğü olarak kabul edilmiştir.

Beşinci şart ise kadının dini bilgiler öğrenmesidir. “*Ey inananlar! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insan ve taşlar olan ateşten koruyun.*”²²² Müellif bu ayete dayanarak erkeğin kendi ailesine ve temelde kadına mensubu olduğu dini vecibeleri öğretmekle yükümlü olduğunu belirtmiştir. Bu ayet gereğince erkeğin; Ehli sünnet akidesi, dini vecibeler ve akaid gibi konuları öğretmekle yükümlü olduğu ifade edilmiştir. Ancak erkeğin bu sorumluluğunu yerine getirmediği durumlarda, kadına eşinden izin almadan kendi başına ulemaya gidebilme

²²⁰ Acluni, *Keşfu'l-hafa*, II,3. Keşful hafa halk arasında hadis diye yaygın olan rivayetlerden hangisinin sahih hadis, hangisinin uydurma riayet, vecize, atasözü, hikmetli söz olduğunu belirlemek amacıyla kaleme alınmış eserdir. Halk arasında hadis diye yaygın olan rivayetlere dair eserdir. Bknz. Bünyamin Erul, “keşful hafa”, Tdv islam ansiklopedisi.

²²¹ Taşköprizade, *Şerhu'l-Ahlaki'l-Adudiyye* 192.

²²² et-Tahrir 66/6.

imkânı tanınmıştır.²²³ Bu konu özelinde kadına belirli bir özgürlük alanı tanınırken, diğer konularda bir serbestlik verilmemiştir. Kişinin iman ettiği dinin vecibelerini öğrenmesi farz olmasından ötürü kadına bu imkân sunulmuştur.

Altıncı husus ise erkeğin birden fazla eşinin olamaması gerektiği yönündeki öğüttür. Ancak, birden fazla eşi olması durumunda, erkekten adaletli davranması beklenmiştir.

Yedinci şart ise erkeğin kadına eğitim vermesidir. Dini eğitimin yanı sıra, kadının diğer konularda da eğitim almasının bu şartlar arasında yer aldığı belirtilmiştir.

Hizmetli ilişkisinin ele alındığı bölümde, evin idaresinden sorumlu olan erkeğin hizmetlilere nasıl muamele etmesi gerektiği anlatılmaktadır. Antik çağ *Oikonomia* eserlerinde evin idaresinden sorumlu tutulan kadının, evin hizmetinden sorumlu olanları eğitmesi yönetmesi konu edinilirken; Tedbiru'l-menziel metinlerinde, bu görevin tamamen erkeklere ait olduğu ifade edilmiştir. Kölelerin işlerinin takibi, eğitimleri ihtiyaçları gibi pek çok konudan evin idaresinden sorumlu olan erkek ilgilenir. Tusi, İci, Devvani ve Kınalızade bu anlayış çerçevesince konuyu ele almışlardır.²²⁴

Tedbiru'l-menziel bölümünün dördüncü konusu çocuktur. İlk olarak babanın çocuğa güzel bir isim koyma sorumluluğu üzerinde durulmaktadır. Ardından, çocuğun beslenmesi için gerekli olan süt annenin seçimi ve bu seçimde nelere dikkat edilmesi gerektiği ele alınmıştır. Süt ile mizacın ve ahlakın geçtiğine dair inanç nedeniyle, süt annenin ahlaklı ve düzgün mizaçlı olması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Metnin devamında, çocuğun beslenmesinden eğitimine kadar birçok alanda babanın sorumluluğu çerçevesinde ilerlediği ifade edilmektedir.

Metin boyunca babanın sorumluluklarına geniş yer veren müellif anne baba hakkı bağlamında ise annenin çocuğu dokuz ay boyunca merhametle ile taşımasının, ona hürmet gösterilmesi gerektiğini ortaya koymuştur.²²⁵ Çocuğun büyüüp yetişmesi konusunda herhangi bir sorumluluğu yokmuş gibi kadına dair bir ifadeye yer verilmediği görülmektedir.

1.7. Sadreddinzade Mehmed Emin Şirvani

Azerbaycan'ın Şirvan şehrinde doğan ve asıl adı Mehmed Emin olan düşünürün doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. İlk eğitimini babası Molla Sadreddin'den almıştır. Şirvan'ın Safevi yönetimine geçmesiyle artan Şii baskıları nedeniyle, önce ilk

²²³ Taşköprizade, *Şerhu'l-Ahlaki'l-Adudiyye* 194.

²²⁴ Taşköprizade, *Şerhu'l-Ahlaki'l-Adudiyye* 197-199.

²²⁵ Taşköprizade, *Şerhu'l-Ahlaki'l-Adudiyye* 200-216.

Halep'e ardından Diyarbakır' göçmüşlerdir. I.Ahmed döneminde farklı şehirler de müderrislik ve kadılık görevlerinde bulunmuştur.²²⁶

Hadis, kelam, fıkıh, akaid, mantık gibi birçok alanında eserler kaleme almıştır. İlimler tasnifinin yapıldığı elli dört ilim dalının tanıtımını içeren eseri, *Feva'idü'l-hakaniyye*'dir. Bu eser, Osmanlı padişahlarından I. Ahmed'e ithaf edilmiş olup, Kâtip Çelebi'nin eseri olan *Keşfü'z-Zunun*'a kaynak olmuştur.²²⁷

1.7.1. *Fevaidü'l-Hakaniyye*'de Ev İdaresi Anlayışı

Eserin asıl adı, Hakan Ahmed Han'a ithaf edilmesi üzerine *el-Fevâidü'l-Hâkâ niyyetü'l-Ahmediyye Hâniyye* şeklinde belirlenmiştir.²²⁸

Eserin içeriği mukaddime, kalb (şer'i ilimler üzerine), meymene (edebi ilimler olarak adlandırılan Arapça ilimler üzerine), meysere (akli ilimler üzerine) ve saka (adabu'l mülük ilmi üzerine) şeklinde beş bölümden oluşmaktadır.²²⁹ Şirvani'nin, ilimler tasnifini incelediğimizde tedbirü'l-men zil ilmini Meysere (akli ilimler üzerine) bölümünde kaleme almıştır.

Tedbirü'l-men zil ilmini baba ve çocuk, efendi ve köle gibi evde bulunan toplulukların faydasına olan işlerdeki ortalık kurmayı amaçlayan bir yapı olarak tanımlamaktadır.²³⁰ Ancak ilmin tanımı yapılırken baba, çocuk, efendi, köle ile sınırlandırılmış; kadının evin ortak paydasına dahil olduğu belirtilmemiştir. Kadının bu tanımlamaya dahil edilmemesi dikkat çekici bir noktadır.

Bireyin eve olan ihtiyacı ele alınırken, evi oluşturan unsurlar arasında kadının da koca ile karı ilişkisi bağlamında değerlendirildiği ifade edilmiştir. Ev dışında bireyin gıdaya da ihtiyaç duyan bireyin bu evi ve gıdayı temin ettikten sonra onları koruyabilmesi için bir yardımcıya gereksinim duyduğu belirtilmiştir. Bir önemli ihtiyaçlarından biri ise neslin devamlılığının sağlanmasıdır. Bu neslin devamı ve mülkün korunmasında kadına ihtiyaç duyulmuştur ve bu ihtiyaç hikmeti ilahi ile ilişkilendirilmiştir.²³¹

Evin unsurlarını oluşturan topluluğun düzen içinde yürütülmesi bir idareci tarafından

²²⁶ Ramazan Altıntaş, “Şirvani, Sadreddinzade”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV yayınları 2010), 39/208-209.

²²⁷ Altıntaş, “Şirvani, Sadreddinzade”, 39/208-209

²²⁸ Sadreddinzade Mehmed Emin Şirvani, *el-Fevaidü'l-Hakaniyye*, nşr.Ahmet Kamil Cihan (İstanbul:Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2019) 17.

²²⁹ Sadreddinzade Mehmed Emin Şirvani, *el-Fevaidü'l-Hakaniyye*, 24.

²³⁰ Sadreddinzade Mehmed Emin Şirvani, *el-Fevaidü'l-Hakaniyye*, 666.

²³¹ Sadreddinzade Mehmed Emin Şirvani, *el-Fevaidü'l-Hakaniyye*, 666-667.

gerçekleştirilmelidir. Sevgi ve birlik içinde yönetebilecek becerikli bir idareciye ihtiyaç olduğu vurgulanmıştır. Aile için de bu görevi layıkıyla yerine getirecek kişinin baba olduğu kabul edilmiştir.

Babanın bu görevi üstlenmesinin nedeni, evde bulunan bireyleri teşvik etmesi, korkutması, ödüllendirmesi, cezalandırması ve sorumluluk verme gibi konularda yetkili ve otoriter bir konumda bulunmasından dolayıdır. Aile bireyleri hakkında doğru karar verebilme yetisine sahip olması nedeniyle baba aile reisi olarak kabul edilmiştir. Erkeğin akli yeterliliği, erdemleri ve erdemsizlikleri bilmesi onu bu göreve layık görülmesini sağlayan unsurlar olarak ifade edilmiştir. Kadının bu unsurlara sahip olamayacağı düşüncesinden ötürü aile idaresinde kendisine söz hakkı tanınmamıştır.²³²

Müellif tedbirü'l-menзил ilminde evin unsurları arasında yer alan kadın hakkında, bizim değindiğimiz ötesinde başka bir açıklamada bulunmamıştır. Maişetin kazanılması, malın kullanım keyfiyeti ve harcamalar üzerine çeşitli değerlendirmeler yapmış olsa da kadına dair doğrudan bir beyanat içermemektedir.

1.8. Osmanzade Ahmed Taib

Osmanlı şairi ve biyografi yazarıdır. İstanbul'da 1659-60 yıllarında doğmuştur. Düzenli bir medrese eğitimi almasıyla birlikte birçok Osmanlı medreselerinde müderrislik yapmıştır. Ayasofya müderrisliğine yükselen Osmanzade, Süleymaniye medreseleri müderrisliğinden sonra Mısır ve Halep kadılığına atanmıştır. Hadis şerhleri, divanı ve birçok ahlak eserleri bulunmaktadır.²³³

1.8.1. *Hulasatu'l-Ahlak*'da Ev İdaresi Anlayışı

Osmanzade Ahmed Taib, eserinde dört ana fazileti ayrı başlıklar halinde kaleme almıştır. Bölümde, erdemlerin nasıl elde edileceği ve erdemsizliklerden nasıl sakınılacağı konularına yer vermiştir. Bu konuları detaylandırdıktan sonra, ev yönetimiyle ilgili hususlar başlığı altında aile ahlakını, tedbirü'l-medine bağlamında toplumsal ahlak konularını ele almıştır.²³⁴

Osmanzade ev idaresi tanımını, ev halkının düzen ve nizamı olarak kabul etmektedir.

²³² Sadreddinzade Mehmed Emin Şirvani, *el-Fevaidü'l-Hakaniyye*, 668.

²³³ Abdülkadir Özcan, "Osmanzade Ahmed Taib", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV yayınları 2010), 34/2-4.

²³⁴ Abdullah Çorumluoğlu, *Osmanzade Ahmed Taib Efendi ve Hulasatu'l-Ahlak(Hikmet-i Ameliye) Adlı Eseri* (İzmir: Katip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 4-5.

Giriş bölümünde, ev idaresinin bir ilim olarak ele alınması gerektiğini vurgulamış: insanın seçkin bir varlık olması nedeniyle yiyecek düzenlemesi, barınmanın sağlanması gibi fiziksel ihtiyaçların yanı sıra manevi huzuru sağlayan bir düzenin oluşturulmasını önermiştir. Barınmanın sağlandığı yapıların tasarımı, aile mahremiyetine dikkat ederek inşa edilmesi istenmiştir. Burada daha çok kadının konfor alanı düşünülerek yapılması öngörülmüştür. Evlerin gereğinden fazla konfor ve süs açısından abartılmasını bir şu beyit ile hicvetmiştir.

“ *Kâr-i tıflân est kerdên-i nakş ber-dîvâr u der*
Bâligân-râ zînhâr ez-kâr-ı tıflân zînhâr”²³⁵

Müellif, malın kazanımı konusunda açıklamada bulunduktan sonra malın korunması ve tüketiminin nasıl olması gerektiğini izah etmiştir. Bireyin yaşamını sürdürebilmesi için malını koruması gerektiğini ifade ederken, bu korunmanın ev halkını açlığa ve yoksulluğa sürükleyecek kadar olmaması gerektiğini öğütlemiştir. Müellif, erkeğin aile üyelerine cimrilik ile muamele etmesi nedeniyle eşinin ve çocuklarının onun ölümünü isteyecek kadar ileri gideceklerini hatırlatmıştır. Bunun için aileye yapılacak harcamanın cimriliğe kaçmadan gerçekleştirilmesi gerektiğini vurgulayarak, böylece eşinin kendisine saygı duyacağını ifade etmiştir.²³⁶

Kişinin eşi ve aile fertleri için yaptığı harcamanın boşa olmadığı hatırlatılarak, bu harcamanın aslında farz türünden olup, fakirlere verilen sadaka gibi kişiye sevap kazandırdığı belirtilmiştir. Harcama çeşitlerinden bir diğeri ise kişinin zorunlu ihtiyaçları için yaptığı harcamadır. Müellif kişinin kendisine zararı engellemek, zalimlerden ailesinin namusunu korumak amacıyla yaptığı harcamaları da bu kapsamda değerlendirmiştir.²³⁷

Evlenmenin şartları konulu makalesinde evliliği, Müslümanların neslinin devamı ve bireyin kendisini isyan ile fesattan koruma şartı olarak değerlendirir. Müellif, erkeğin evleneceği kadının akıllı, dinine bağlı, namuslu, terbiyeli, ahlaklı ve eşiyle muhabbet edip onun gönlünü hoş tutan biri olması gerektiğini ifade eder. Kadının eşine karşı en büyük sorumluluğu, kendi namusunu koruması olarak değerlendirilir. En üstün kadının, bu özelliklere sahip olup sorumluluklarını yerine getiren kişi olduğu vurgulanır. Neslin

²³⁵ “Duvarın pencerenin üzerinde resimler çizmek çocuk işidir. Yetişkinler kesinlikle çocuk işinden uzak durması gerekir.” Çorumluoğlu, *Osmanzade Ahmed Taib Efendi ve Hulasatu'l-Ahlak(Hikmet-i Ameliye) Adlı Eseri*, 45.

²³⁶ Çorumluoğlu, *Osmanzade Ahmed Taib Efendi ve Hulasatu'l-Ahlak(Hikmet-i Ameliye) Adlı Eseri*, 43-44.

²³⁷ Çorumluoğlu, *Osmanzade Ahmed Taib Efendi ve Hulasatu'l-Ahlak(Hikmet-i Ameliye) Adlı Eseri*, 45.

devamının önemli olması sebebiyle, kısır olmayan bir kadınla evlilik yapmasına dikkat edilmesi gerektiğini hatırlatır. Dul kadınla evlilik söz konusu olduğunda ise önceki evliliğinden doğan çocuğu olup olmadığına bakılmasını önerir. Eğer bekar biriyle evlilik düşünülüyorsa, kız kardeşlerine ya da amca kızlarına yönelmesi tavsiye edilir.

Özgür kadınla evlilik, cariyeye ve dul kadınlarla evlenmekten daha üstün tutulmuştur. Özgür kadınların, cariyelere kıyasla daha akıllı, namuslu ve ahlaklı olacağı ifade edilmiştir. Ancak özgür kadının ahlaki açıdan eksiklikleri olsa bile, ailesinin kurduğu baskı ve ona yüklediği sorumluluk sebebiyle ahlaklı olmaya zorunlu hale geldiği belirtilmiştir. Cariyeler ise akrabaları olmadığı için toplumda sakınma ve korunma ihtiyacı hissetmeyecekleri söylenmiştir.²³⁸

Bekar kadınla evlilik, dul kadınla evlilikten üstün tutulmuştur. Bunu sebebi evliliği ilk kez deneyimleyeceği için eşine ve evine daha kolay uyum sağlayabileceğidir. Müellif, bu gibi hususlara dikkat ederek evlenen kişinin, soylu, güzel yüzlü ve mülk sahibi bir kadınla evlenmesinde bir sakınca olmadığından bahseder. Kadınla evlilik için akıllı, namuslu ve terbiyeli olması yeterli bulunur. Fazla güzel olduğunda dikkat çekerek kıskançlığa sebep olabileceği; çok çirkin olduğunda ise evlilik hayatının zorlaşabileceği belirtilir. Müellif bu görüşünü şu beytiyle kaleme alır.

“ *Ne fart-ı kubh gerek zevcede ne hüsn ü bihâ*
Meyân-ı güzele ki, hayru-l umûri evsatuhâ”²³⁹

Nefsine esir olan erkeğin, güzel kadınlara talip olacağı; çirkin kadınla evlilik de ise harama yöneleceğinden bahsedilmiştir. Akıllı erkeklerin ne çok güzel ne de çok çirkin olanı seçerek mutedil bir tercihe yönelmeleri öğütlenmiştir.

Mülk sahibi olan kadınlarla evlilikten uzak durmasını öğütlenir. Bunun sebebi, malı ve statüsü iyi olan kadının, kocasına karşı böbürlenmesi ve üzerinde hakimiyet kurmaya çalışmasıdır. Müellif, evin düzeni için kadının kocasından korkması ve ona itaat etmesi gerektiğini savunur.

Erkek bu sayılan niteliklere sahip bir kadın bulduğunda evlenmesinin şart olduğunu ve böylece kadının erkeğin hayatını düzene koyabileceğini belirtir. Evlenen erkeğin, kadın

²³⁸ Çorumluoğlu, *Osmanzade Ahmed Taib Efendi ve Hulasatu'l-Ahlak(Hikmet-i Ameliye) Adlı Eseri*, 46.

²³⁹ “Ne aşırı çirkin olmalı hanımın en fazla güzel. Orta güzellikte olsun ki, işlerin hayırlısı dengede olanıdır.” Çorumluoğlu, *Osmanzade Ahmed Taib Efendi ve Hulasatu'l-Ahlak (Hikmet-i Ameliye) Adlı Eseri*, 46.

ve ailesine ikramda bulunması, mülkünün imkân verdiği ölçüde eşini giyindirmesi ve bakımını sağlaması gerektiği vurgulanır. Ayrıca kadının evi çekip çevirmesi ve temiz tutması için ona destek ve imkân sağlamasının bir zorunluluk olduğunu belirtir. Erkeğin bu sorumluluklarının arka planında, kadının evlilik ile erkeğin hayatına bir düzen getireceği düşüncesi yatmaktadır.

Eşine duyduğu sevginin güzel bir huy olduğu ancak bunu aşıkâr ettiğinde başına sıkıntılar gelebileceği ifade edilmiştir. Bu nedenle, erkeğin sevgisini göstermekte ölçülü davranması ve hareketlerine dikkat etmesi gerektiği vurgulanır.²⁴⁰

“*Zen-i bed der-saray-ı merd-i nikû *Hem der-în âlemest dûzah-i o*
*Zinhâr ez-karîn-i bed zinhâr * Ve kinâ Rabbenâ azâbe ’n-nâr*”²⁴¹

Osmanzade ev idaresi bölümünün devamında, erkeğin hangi kadını tercih edeceği anlatıldıktan sonra Kınalızade ’nin eseri olan Ahlak-ı Alai adlı eserinde olduğu gibi Arap şairlerin kadınları beş sınıfta²⁴² değerlendirdiği bölümü aynı şekilde kaleme almıştır. Müellif diğer ahlak eserlerinden farklı olarak kadınları Şehbere, mavi gözlü kötü dilli kadın; Lehbere, uzun boylu zayıf kadın; nehbere, yaşlı kadın; hendere, kısa boylu ve çirkin kadın; lefvet, başka erkekten çocuğu olan kadın şeklinde sınıflamaya tabi tutmuştur.²⁴³ Osmanzade, bu özellikteki kadınların peygamberin buyruğu gereği uzak durulmasını tavsiye ettiği kadınlar olarak değerlendirmiştir.

Bir diğer uzak durulması gereken kadınları ise üç şekilde tanımlar. İlki gazup yani daima öfkeli olan kadına karşılık gelir. Katub ise daima suratı asıl olup hiç gülmeyen kadındır. Rakub ise mihrini alabilmek için kocasının ölümünü bekleyen kadındır. Bu kadınlardan kaçınılması gerektiğini ve aile kurulduğundan ise beklenmeden boşanılması gerektiğini ifade eder.²⁴⁴

Bir erkek, bu hususları öğrendikten sonra kendisine ve evine düzen getirecek bir kadın ile evlenmesi gerekmektedir. Pek çok erkek, makam, mevki ve mülk uğruna, mülk sahibi olan kadınla ile evlenmeye çalışır. Ancak müellif, kolaylıkla elde edilen mülkün

²⁴⁰ Çorumluoğlu, *Osmanzade Ahmed Taib Efendi ve Hulasatu’l-Ahlak(Hikmet-i Ameliye) Adlı Eseri*, 46-47.

²⁴¹ “İyi bir adamın sarayında fena bir kadın varsa, onun cehennemi bu dünyadadır. Kesinlikle kötüye yakın olmaktan sakın. Allah’ım bizi cehennem azabından koru.” Çorumluoğlu, *Osmanzade Ahmed Taib Efendi ve Hulasatu’l-Ahlak (Hikmet-i Ameliye) Adlı Eseri*, 47

²⁴² Kınalızade Ali Çelebi, *Ahlak-ı Alai* , 315-316.

²⁴³ Çorumluoğlu, *Osmanzade Ahmed Taib Efendi ve Hulasatu’l-Ahlak(Hikmet-i Ameliye) Adlı Eseri*, 48.

²⁴⁴ Çorumluoğlu, *Osmanzade Ahmed Taib Efendi ve Hulasatu’l-Ahlak(Hikmet-i Ameliye) Adlı Eseri*, 48.

kişide kalıcı olmayacağı, kazanç olarak elde edilse bile birçok bela getireceğini hatırlatır. Bu örnekten yola çıkarak, nesep ile güzelliğin de benzer sonuçlara yol açacağını vurgular. Bu tür isteklerin peşinden gidildiğinde, karşılaşılan durumlardan kaçınılmak istediğinde bile kişinin belalara düşeceğini iddia eder.

Müellif evliliğin zorunlu olduğu durumları sınıflamıştır. Buraya kadar belirtilen şartlara uygun davranması durumunda erkeğin doğru eşi tercih edebileceğini ifade etmiştir. Ancak müellif, bu yeterliliğe sahip olmayan kişilere de bekar kalmasını öğütlenmiştir. Filozoflar da evini geçindirme gücü olmayan kişilere bekar kalmalarını tavsiye etmiştir. Hatta bazı filozofların evliliği kötülediği, erkek için borç ömür boyu pişmanlık olduğunu savundukları hatırlatılır²⁴⁵. Müellif durumu şu beyitle örneklendirir.

“ *Berâ-yı yek-deme şehvet ki hâk ber-ser-i û*
Esîr-i zen ne-tevân şod be-sâlhâ-yı dırâz ”²⁴⁶

Osmanzade, çocukların dünya gelmesiyle kız ya da erkek olsun onlara layık isim verilmesini öğütler. Ardından erkeğin çocukları için sağlıklı, akıllı ve ahlaklı bir süt anne tutması beklenir. Süt annenin çocuğu beslemesiyle karakterinin bebeğe geçtiğine ve emzirmenin ikinci doğum olarak kabul edildiğine dair bir görüş vardır. Burada kadının çocuğu dünyaya getirmesiyle sorumluluklarının biteceği izlenimi oluşturulmuştur. Çocuğun beslenmesi dahil bütün durumuyla erkeğin ilgilenmesi beklenmiştir.

Müellif, kız çocukları için evliliğin önemini vurgular. Ergenlik çağına gelen kadar dini ve ahlaki eğitimlerinin verilmesi, ayrıca ev işlerinin öğretilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Ergenliğe ulaştığında ise denginin bulunup geciktirilmeden evlendirilmesi gerektiği savunulmuştur. Damat olacak kişide kesinlikle soya, mülke bakılmadan dini, ahlaki erdemlerine göre kızlarıyla evlendirilmesine dikkat edilmesini ister.²⁴⁷

Osmanzade ev idaresi bölümünde kadının görevlerini soyun devamı ve mülkü korunması bağlamında değerlendirirken kız çocuklarının ergenlik çağına ev işlerinin öğretilmesi gerektiğini vurgular. Evlenilecek kadınlar ile kızlardan beklentinin farklı olduğu çelişkisi ortaya çıkmaktadır. Evlendikten sonra çocuğun eğitime dahi müdahil ettirilmeyen kadının, kızlar söz konusu olduğunda evdeki sorumluluğu alçak eğitime haiz olması

²⁴⁵ Çorumluoğlu, *Osmanzade Ahmed Taib Efendi ve Hulasatu'l-Ahlak(Hikmet-i Ameliye) Adlı Eseri*, 48-49.

²⁴⁶ Bir anlık şehvete kapılanın başına toprak saçılın, Kadına esir olan uzun yıllar yaşayamaz. Bknz. Çorumluoğlu, *Osmanzade Ahmed Taib Efendi ve Hulasatu'l-Ahlak(Hikmet-i Ameliye) Adlı Eseri*, 49.

²⁴⁷ Çorumluoğlu, *Osmanzade Ahmed Taib Efendi ve Hulasatu'l-Ahlak(Hikmet-i Ameliye) Adlı Eseri*, 49-50.

beklenmektedir.

1.9. İbn Ebü'r-Rebi ve *Sülükü'l-malik fî Tedbiri'l-memalik Tercümeleri*

Asıl ismi Şehabeddin Ahmed b. Muhammed İbni Ebü'r-Rebi'nin Abbasi döneminde halife Mutasımbillah'ın isteği üzerine ele alınmış eserdir. *Sülükü'l-malik fî Tebdiri'l-memalik*, erken dönem İslam ahlak ve siyaset eserlerindendir. Eser bize II. Abdülhamid döneminde Müşir Muhammed Nusret Paşa ile Babanzade Mustafa Zihni Bey tarafından tercüme edilmiştir.²⁴⁸ *Nusretü'l-Hamid* eserini Müşir Nusret Paşa yazmıştır. *Mikyasü'l-Ahlak* eserini Babanzade Mustafa Zihni Paşa kaleme almıştır.

1.9.1. *Nusretü'l-Hamid*'de Ev İdaresi Anlayışı

Nusretü'l-Hamid, Müşir Nusret Paşa tarafından tercüme edilen *Sülükü'l-Malik* adlı eserdir. Eserde ahlak kategorisinin ikinci kısmı başlıklı bölüden tedbirü'l-menail konuları başlar. Bu ikinci kısımda mal, zevce, evlat, hizmetkarlar ve ev yönetimi ile ilgili olan konuları ele alır. Bu kavramlar içinde zevceyi şu şekilde tanımlamıştır. Zevcenin evin tamamlayıcısı ve düzenleyicisi olup evin idaresinde akılcı davranan bir yönetici olduğunu ve erkeğin bu yönetimde ortağı olduğunu ifade eder.²⁴⁹

Malın harcanması konusunda dikkat edilmesi gerekenler hususlar belirtilirken, kişinin ailesine ve eşinin yakınlarına yapacağı harcamalarda cimrilik yapmaması gerektiği vurgulanır. Cimrilik yapılacak konuların zevk ve arzularını tatmin için olması gerektiğinden bahseder.²⁵⁰

Eserin devamında “tezevvücün lüzumu” evliliğin gerekliliği başlığı altında, akıl ve planlama yolu ile doğal eğilimler ve kader yolu şeklinde iki kısımda ele almaktadır.²⁵¹

Evliliğin gerekliliği üzerine yapılan tartışmalar hem bireysel hem de toplumsal açıdan önemi irdelenmektedir. Müellif, kişisel görüş ve akıl yürütme yöntemini şu şekilde açıklıyor: Erkek, hayatın getirdiği sorumluluklar nedeniyle çoğunlukla evin dışında olmak zorundadır. Bu durumda evini koruyacak, ev işlerini düzenleyip idare edecek bir kişiye ihtiyaç duyar. Bu kişinin sıradan biri olmaması gerektiği bildirilir, çünkü hiç kimse başkasının işine kendi özel

²⁴⁸ Özgür Kavak-Hızır Murat Köse (ed.) *Nusretü'l-Hamid Ala Siyaseti'l-Abid & Mikyasül-Ahlak* (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu, 2020), 16-18.

²⁴⁹ Müşir Nusret Paşa, “Nusretü'l-Hamid”, *Nusretü'l-Hamid & Mikyasü'l-Ahlak*, Müşir Nusret Paşa & Babanzade Mustafa Zihni Paşa (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2020), 101.

²⁵⁰ Müşir Nusret Paşa, “Nusretü'l-Hamid”, 102.

²⁵¹ Müşir Nusret Paşa, “Nusretü'l-Hamid”, 103.

işlerine gösterdiği özeni ve dikkati göstermez. Bundan dolayı, erkeğin kendisine eş bulması gerekmektedir. Evleneceği kadın, kocasının evine özenle bakmalı ve onu koruyup yönetmelidir.²⁵²

Müellif, evlenilecek kadında dikkat edilmesi gereken iki temel hususun bulunduğunu belirtir. Erkeğin eş seçiminde yalnızca fiziksel özelliklere değil, aynı zamanda ruhsal özelliklere de önem vermesi gerektiğini savunur. Ruhsal açıdan, kadının akıl sağlığının ve idrak yeteneğinin hem sağlam hem de üstün olması gerektiği ifade edilir. Ayrıca akıl ve hikmetin gerektirdiği şekilde davranmasına da dikkat edilmesini ister.

Bedensel cihet ise, kadının bedenlen sağlıklı olmasını ve fiziksel bir kusurunun olmamasına dikkat edilmesini belirtir. Eğer kadının ruhsal ve bedenlen sağlıklı olmadığı düşünülürse, bu kadından uzak durulması gerektiği ve eş olabilecek bir niteliğe sahip olmadığı ifade edilir. Burada sadece eş açısında değil topluma sağlayacağı yarar açısından da eksik olduğunu ifade eder. Bedenin sağlığı gibi ruh sağlığının da bireyin, toplumsal ve ahlaki görevlerini yerine getirebilmesi için temel etken olduğu açıktır. Tusi ve Osmanzade'ye kadar olan müellifler kadının fiziksel özelliklerine dikkat çekse de ruh ve beden sağlığı açısından bir değerlendirmede bulunmamışlardır.

Doğal eğilimler ve kader yolu başlığında ise insanın doğası gereği neslini devam ettirme arzusunun biyolojik temellerle açıklaması yapılmaktadır. Kadın ve erkekte bulunan özelliklerin birbirini tamamlamasıyla bir neslin devam edebileceğini ve bu özelliklerin Allah'ın kullarına bahsettiği bir lütuf olduğundan söz edilmektedir. Erkek ve kadındaki bu fiziksel unsurlarının bir araya gelmesiyle neslin devam etmesinin ilahi bir düzen olarak takdir edildiğini vurgulanmıştır.²⁵³

“Bir erkeğin kadından amacı ne olmalıdır?” başlığı altında müellif üç temel özellik sıralar. İlki haseb yani şeref, asalet, soy temizliğidir. Kadının asil bir soydan olması, onu evlilik için doğru kişi yapar. Nesebin kadına sağladığı sorumluluktan ötürü, faziletli davranışlardan alı koyacak herhangi bir duruma yönelmeyeceğini ifade edilir. Ahlaki değerlerinden ve sorumluluklarında ödün vermez; toplumun ve ailesinin kendisinden beklediği görevleri yerine getirmek için çaba göstereceği belirtilir.²⁵⁴

Müellife göre erkeğin mülk konusunda eşinden bir beklentisi olmamalıdır. Malın yapıcı değil, bozucu bir özelliğe sahip olduğunu ifade eder. Mülkün, iradesi güçlü olan

²⁵² Müşir Nusret Paşa, “Nusretü'l-Hamid”, 103-104.

²⁵³ Müşir Nusret Paşa, “Nusretü'l-Hamid”, 104.

²⁵⁴ Müşir Nusret Paşa, “Nusretü'l-Hamid”, 104-105.

erkeğin dahi dengesini bozabileceği; iradesi zayıf olan kadının ise bu durumdan daha fazla etkileneceği vurgulanır.

Kadının güzelliğinin de bir amaç olmaması gerektiği öğütlenir. Müellif, “kadın güzel olmamalıdır.” demek yerine, erkeğin yalnızca kadının güzelliği için evlenmemesi gerektiğini ifade eder. Kadının güzelliğine karşı daha önce ele aldığımız müellifler gibi ön yargıyla yaklaşmaz. Kadının güzelliği fazla dikkat çektiğinde düzenin ve huzurun bozulabileceği belirtilmiştir.

Bu özellikten herhangi biri nedeniyle evlenen erkek, evinde düzeni sağlayamaz. Bunun sebebi, bu özellikleri nedeniyle erkeğin ilgisini çeken kadının başka sorumluluklara girmek istememesidir. Böylece evin düzeni bozulur ve sağlıklı bir aile kurulamaz. Müellif ev yönetimi konusunda sorumluluğu kadından çok erkeğe yükler. Erkeğin doğru eş, doğru muamele ve doğru seçim yapması halinde, güzel bir hayat kuracağını anlatmaya çalıştığını söyleyebiliriz.

“Zevce sahibi ademe şunlar lazımdır.” başlığı altında, evlilikte erkeğin eşine karşı sorumlulukları ve evlilik bağının gerektirdiği ahlaki ilkeler üzerinde durulmuştur.

Öncelikle, evlilik ilişkisinin yalnızca çocuk sahibi olma amacıyla sınırlı kalmaması gerektiği vurgulanır. Bunun yanı sıra, ev yönetimi, aile sorumlulukları ve bireyler arasındaki denge de göz önünde bulundurulmalıdır. Müellif, evlilikte dürüst bir iletişim ve sorumluluk paylaşımının önemine dikkat çekerek, kişinin evlilikten beklentilerini ve niyetlerini açıkça ifade etmesi gerektiği belirtilmiştir.²⁵⁵ Tusi’den Taşköprizade’ye kadar ele aldığımız her düşünür, ev idaresinde kadını neslin devamı olarak görmüşlerdir. Ancak Nusretü’l-Hamid’de evlilik amacını sadece neslin devamı olarak ifade etmemiştir. Diğer düşünürlerle nazaran farklı bir görüş ortaya koymuştur.

Evli adamın, eşinden beklemesi gereken ikinci husus, eşinin evini ve ailesini her koşulda düzenli bir şekilde yönetmesidir. Kadın, erkeğin varlığında ve yokluğunda, sağlıklı olduğu zamanlarda ve hastalık durumlarında mülkünü düzenli bir şekilde koruyup idare etmelidir.

Üçüncü hususta ise, eşine maddi varlıkları hakkında bilgi vermemesi gerektiği belirtilir. Müellif, erkeğe eşine duyduğu muhabbet ve sevgi açıkça göstermemesinin daha iyi olacağını savunur. Erkeğin hem maddi hem de duygusal alanlarda ölçülü ve dikkatli davranması gerektiğini öğütler.

²⁵⁵ Müşir Nusret Paşa, “Nusretü’l-Hamid”, 105

Dördüncü olarak, erkeğin eşine sırlarını paylaşmaması ve onunla istişare etmekten uzak durması gerektiği vurgulanır. Bir diğer ikazı ise, bir kadın ile evlenmiş olan erkeğin daha fazla kadını nikahı altına almaması gerektiğidir. Müellif, bu tercihin hayatın düzenini bozacağı ve sağlıklı bir aile yapısının kurulmasını engelleyeceğini hatırlatır. Bu öğütle, bireyin aile hayatında sadakat ve istikrarı korumasının önemi vurgulanarak, aşırılıktan kaçınılması gerektiğine dikkat çekilir.²⁵⁶ Son olarak, kötü bir eşle evlilik söz konusu olduğunda, ondan ayrılmanın kişi için daha faydalı olacağı öğütlenir. Müellif bireyin huzuru ve düzenini koruyabilmesi için olumsuz bir ilişkiyi sonlandırma konusunda kararlı davranması gerektiğini ifade eder.

1.9.2. *Mikyasü'l -Ahlak'da Ev İdaresi Anlayışı*

Babanzade Mustafa Zihni Paşa'nın Sulûkü'l-Malik adlı eserin tercümesini Mikyasü'l-Ahlak adlı eserinde kaleme almıştır.²⁵⁷

Eserde tedbirü'l-menziel konuları, “Amelin ikinci kısmı” başlığı altında servet, evlat, zevce, tedbir şeklinde kaleme almıştır. Servet olarak tanımlanan istisnasız herkesin ihtiyaç duyduğu mülktür. Eş ise evin sahibesi ve erkeğin yönetimdeki ortağıdır. Çocuklar soyun devamını sağlayan insana iç huzur verendir. Ev yönetimi ise evin idaresinde her konuda doğru bir şekilde hareket etmeyi ifade eder.²⁵⁸ Konu başlıklarını metinde açıklamaya başlamadan önce kısaca tanımlarını vermiştir. Amelin ikinci kısmı şu'abatından te'ehhül başlığı altında evlilik incelenir. Bölümde bireyin evlilik ve aile hayatındaki sorumluluklarını, ahlaki ve sosyal açıdan ele alır. Evlenmenin zorunlu bir ihtiyaç olduğunu belirleyen ve kanıtlayan iki önemli sebep vardır. Bu sebeplerden biri ‘akli’ ve ‘düzenleyici’, diğeri ise ‘doğal’ sebeptir. Akli ve düzenleyici sebep, erkeğin çoğunlukla işleri ve sorumlulukları evin dışına yönelik olmasına rağmen, evin düzenlemesi ve yönetilmesi ihtiyacına işaret eder. Geçim ve ticaret işleri için evin dışına çıkmak zorunda olan erkek, aynı zamanda evin korunmasını ve içindeki ihtiyaçların tasarruflu bir şekilde tüketimini sağlaması gerekir. Ev yönetimi, mutlaka güvenilir bir ortak getirir; dolayısıyla evin yönetimi için akıllı, tasarrufu bilen bir eş ihtiyacı vardır.²⁵⁹ Burada evliliği akıl ve düzen endeksliliği ele almaktadır. Hem ekonomik açıdan hem de sosyal açıdan bireyin evliliğe olan ihtiyacını açıklamaktadır.

²⁵⁶ Müşir Nusret Paşa, “Nusretü'l-Hamid”, 105.

²⁵⁷ Babanzade Mustafa Zihni Paşa, “Mikyasü'l-Ahlak” , *Nusretü'l-Hamid & Mikyasü'l-Ahlak*, Müşir Nusret Paşa & Babanzade Mustafa Zihni Paşa (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2020), 101.

²⁵⁸ Babanzade Mustafa Zihni Paşa “Mikyasü'l-Ahlak” 259.

²⁵⁹ Babanzade Mustafa Zihni Paşa “Mikyasü'l-Ahlak” 259-260.

Müellif evlilikte kadını erkeğin yönetimde ortakçı ve destekçisi olarak görmektedir. Kadın evin yönetiminde ortak olarak kabul edilmesinin temel nedeni, aile içindeki iş birliğinin öneminden dolayıdır.

Evlenmenin uygun şartları ikiye ayrılır. Biri nefsi natıkaya diğeri beden in ihtiyaçlarıdır. Nefsi natıka akıl ve düşünce yeteneğine karşılık gelir. Evliliğin uygun şartlarda olabilmesi için bireyin davranışlarını ve işlerini yönetebilecek kadar sağlıklı olması gerektiği belirtilmektedir. Bu bireyin evlilikteki sorumluluklarını yerine getirebilmesi ve aile düzenini sağlayabilmesi için önemli bir gereklilik olarak vurgulanmaktadır. Bedene taalluk eden şart-ı cevaz ise bireyin fiziksel sağlığını ve bedeninin ihtiyaçlarından söz etmektedir. Metinde evlilik için gerekli olan fiziksel şartlar arasında sağlıklı bir vücuda ve işlevsel organlara sahip olan kişinin evliliği tercih edebileceğini belirtir.²⁶⁰ Bedensel sağlığa sahip olmayan birinin evlilikten yarar sağlayamayacağını da hatırlatır. Akli sebepler için de bu hususlar yeterli gelmektedir. Bu niteliklere sadece erkek muhatap değildir, aynı şekilde kadın için de bu hususların dikkat edilmesi gerektiği vurgulanır. Tusi ve ondan sonraki filozofların beyan ettikleri düşünceler ile kıyasladığımızda eser daha genel konuları birey endeksli ele almamıştır.

Doğal sebebe gelince, Yaratıcı, kâinatın varlığını belirli bir süreye kadar devam ettirmeyi takdir etmiştir ve bu süre, neslin devamıyla sürmektedir. Bu nedenle müellif, erkek ve kadının evlilik yoluyla tabiatlarına uygun olan fiili yerine getirebilmeleri fırsatına sahip olduğunu belirtmiştir. Evliliğin doğal bir gereklilik olduğunu ve neslin devamı için temel bir rol oynadığını vurgulamaktadır.²⁶¹

Evlilikte erkeğin amacının kadının güzelliği, serveti ya da soyu olmaması gerektiğini belirtir. Güzel bir soya sahip olan kadının buna güvenerek kendisini ve ahlakını iyileştirecek erdemlerin çoğunu terk etmesine sebep olacağını söyler. Bu erdemleri ihmal eden bir kadın ile evliliğin hayır getirmeyeceğini vurgular. Müellif soyluluğun bireyin davranışları ve karakteri üzerinde olumsuz bir etkide bulunabileceği ihtimaline dikkat çeker. Kadınların doğaları gereği sahip oldukları bazı eksikliklerin yanı sıra, servet ve mala sahip olduklarında, eşlerine itaat etmeyip, ev yönetimi gibi konularda ihmalkâr davranabileceklerini belirtir. Müellif bu görüşlerini kendi deneyimlerine dayandırarak ve kesinlikle bu tür sonuçlarla karşılaşabileceğini vurgulayarak dile getirir. Fiziksel güzelliğin kadında gurura sebep olacağını ve toplumda dikkatleri üzerine toplayacağını söyler. Kadının, başkalarının ilgisini

²⁶⁰ Babanzade Mustafa Zihni Paşa “Mikyasü'l-Ahlak” 260-261.

²⁶¹ Babanzade Mustafa Zihni Paşa “Mikyasü'l-Ahlak” 261.

ve övgüsünü kazanma çabası içinde olabileceğini; bunun da kocasının kıskançlığına yol açarak aile huzurunu bozabileceğini hatırlatır.²⁶²

Babanzade, erkeğin eşine karşı davranışlarında altı temel prensibe uyması gerektiğini bilginlerin önemle tavsiye ettiğini belirtmektedir. Evlenmenin amacının yalnızca çocuk yetiştirmek sınırlı kalmamalı, aynı zamanda evin yönetimi de bu sürecin ayrılmaz bir parçası olmalıdır. Erkeğin eşine bu husus açık ve ciddi bir şekilde anlatması gerekmektedir. İkincisi ise evin korunması ve yönetimi, özellikle erkeğin yokluğunda veya hastalığında, evin işlerini aksatmadan yerine getirmesi için eğitilmesini vurgulamaktadır. Üçüncüsü duygusal ve maddi konularda ölçülülük, evlilikte düzenin korunması açısından önemlidir. Erkeğin eşine duyduğu sevgi aşırı şekilde göstermemesi ve serveti hakkında bilgi vermemesi gerektiği belirtilmektedir. Aksi takdirde, kadının beklentilerinin artacağı ve bu durumun ev içi düzeni bozabileceği konusunda endişeler deli getirmektedir. Dördüncü husus karar alma süreci, erkeğin eşinin sözlerine itaat etmek zorunda olmadığı hissettirmelidir. Erkeğin her konuda kadının fikrini almak zorunda olmadığını hem sözlü hem de davranışlarıyla ifade etmesi gerektiği belirtilmektedir.²⁶³

Son tavsiyesinde müellif, erkeğin tek eşliliğe sadık kalması gerektiğini vurgulamaktadır. Çok eşlilik olduğu zaman erkeğin evinin düzenin bozulacağından bahsedilir. Kur'an-ı Kerim'de çok eşliliğe adalet şartının yerine getirilmesi koşuluyla izin verildiği belirtilse de müellif tek eşliliğin hem ev yönetimi hem de adalet açısından dini bir gereklilik olduğunu savunmaktadır. Ayrıca müellif, İslam'ın çok eşlilik konusunda ruhsat vermesi ile Hristiyanlıktaki evliliğin zorunlu olarak sürdürmesi anlayışı arasındaki farklara değinir. Kadının boşanmak istemesi durumunda İslam buna izin vermesini kadına özgürlük alanı tanıdığından bahseder.²⁶⁴

Nusretü'l-Hamid, Mikyasül-Ahlak eserleri ne kadar *Sulûkü'l-Malik* eserinin tercümesi olsalar da müelliflerin yorumlarıyla farklı hüviyetler kazanmıştır. Her müellif eserini kaleme alırken kendi bireysel fikirlerini yansıtmışlardır.

1.10. Hüseyin Hüsnü Efendi

Seyid Hüseyin Hüsnü Efendi İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Osmanlı'nın devlet kurumlarından Meclis-i Muhasebe-i Maliye azalığı, Bolu defterdarlığı, Meclis-i Vala-yı

²⁶² Babanzade Mustafa Zihni Paşa "Mikyasü'l-Ahlak" 261-262.

²⁶³ Babanzade Mustafa Zihni Paşa "Mikyasü'l-Ahlak" 262-263.

²⁶⁴ Babanzade Mustafa Zihni Paşa "Mikyasü'l-Ahlak" 263.

Ahkam-ı Adliye azalığı gibi birçok resmi görevleri ifa etmiştir. 27 Temmuz 1849 da vefat etmiştir ve Eyüp'te defnedilmiştir.²⁶⁵

1.10.1. *Fihrist-i Ahlak* 'da Ev İdaresi Anlayışı

Osmanlıca metnine ulaştığımız *Fihrist-i Ahlak* eseri, *Fasl-ı Tehzib-i Ahlak*, *Fasl-ı Tedbirü'l-menzil* ve *Fasl-ı Tedbir-i Mülk* şeklinde bölümlere ayrılmıştır. Tedbirü'l-menzil kavramını karşılayan dört madde vardır müellif için onlar, mal, evlat, zevce ve huddamdır(hizmetçi). Tedbirü'l-menzil bu unsurların güzel idare edilmesi ve tasarrufunun sağlanması üzerine kuruludur.

Müellif zevce bölümünde kadından bahsederken akıl, iffet ve hayanın vazgeçilemeyecek unsurlar olduğunu vurgular. Genel olarak güzellik, mal ve nesep gibi hususlar zorunlu görülmemekte, evlilik için temel kıtas olarak kabul edilmemektedir. Daha önce ele alınan metinlerde olduğu gibi müellif mal, nesep ve güzelliği elzem olmadığını, bunun yerine akıl, iffet ve hayanın esas alınması gerektiğini ifade etmektedir.

Müellif, evlenilecek kadında dikkat edilmesi gereken hususlara yönelik önemli uyarılarda bulunmaktadır. Kadının daima vakar sahibi olması, içinde bulunduğu toplulukta saygınlık kazanmasını sağlayacak bir ağır başlılık sergilemesi gerektiği belirtilmektedir. Ayrıca ev yönetimi konusunda ayrıntılı bilgiye sahip olduğu kadar dini konulara da vakıf olması gerektiği vurgulanmaktadır. Müellif, dini sorumluluklarını layıkıyla yerine getiren bir kadının, edep ve haya bakımından yeterli seviyede olacağı çıkarımında bulunur. Ev yönetimin de görgü kurallarına uygun hareket eden kadının, evliliğe yalnızca iyilik ve güzellik katacağı ve huzurlu bir aile ortamının sağlanmasında önemli rol oynayacağı ifade edilmektedir.²⁶⁶

Evlenilecek kadın ile ilgili tavsiyelerde bulunduktan sonra kendisinden uzak durulması gereken kadın profilini de tanımlamaktadır. Bunlardan biri bozgunculuk yapan kadındır. Böyle bir kadınla evlenilmesi durumundan bu özelliğinin bertaraf edilebilmesi adına, fesatlık yapan kişiler ile sohbetinin yasaklanması elzemdir. Israra etse bile bu yolun kadına ve evliliğine zarar vereceğinden onu korumak adına taviz verilmemelidir. Ancak bu kısıtlamanın yalnızca iffetsizlik ve hayasızlığa neden olmadığı sürece geçerli olduğu belirtilmektedir; aksi takdirde bu tür bir sınırlamalar yanlış olup dinen caiz olmayan bir

²⁶⁵ Mükerrerem bediz Aydın- Ender Büyüközkara, "Hüseyin Hüsnü Efendi ve Fihrist-i Ahlak", *Ahlak Çalışmaları ve Ahlak Felsefesi Dergisi*, 2/2 (Aralık 2022), 46.

²⁶⁶ Aydın- Büyüközkara, "Hüseyin Hüsnü Efendi Fihrist-i Ahlak" 46-47.

durum olarak değerlendirilmektedir.²⁶⁷

Müellif kadından bulunulması istenen özellikler konusunda diğer eserlere kıyasla daha mutedil bir yaklaşım benimsemiştir. Kadına fayda sağlayacak nitelikler konusunda ısrarcı bir tutum sergilemiştir ve diğer müelliflerin anlayışı gibi olumsuz özelliklere sahip kadından uzaklaşmayı eserine almamıştır. Kadının birey olarak dikkate alındığı, yasaklarla terbiye edilmesi gibi bir amacın güdülmediği görülmektedir. Müellif kocanın eşiyle sağlıklı bir diyalog kurarak, iyilikle açıklamalar yapmasını ve sorumluluklarını tatlı dille anlatması gerektiğini vurgulamıştır. Bu yaklaşım, Ksenophon'u eserinde Ishamakhos'un²⁶⁸ eşine yönelik tutumuyla benzerlik taşımaktadır. Müellif koca ile eşi arasında emir ve yasak üzerine değil açıklayıcı ve anlayışlı bir diyalog temelinde bir iletişim kurulması gerektiğini öne sürmektedir.

Eserde yönetim konusunda belirli bir ayrım yapıldığı görülmektedir. Evin idaresini sağlayacak kişinin erkek olması gerektiğine dair bir vurgu yapılmaz; bunun yerine, eşyanın korunması, tüketimi ve genel tasarruf gibi iç yönetim unsurlarının kadının sorumluluğunda olduğu ifade edilir.

Bunun yanı sıra, hizmetçilerin eğitimi ve çalıştırılması da kadının yönetim alanına dahil edilmiştir. Evin iç düzenini sağlayabilmesi için kadının otorite sahibi olması gerektiğini vurgulamaktadır. Ancak bu otoritenin erkek tarafından desteklenmesi gerektiği belirtilmektedir. Müellif erkeğin kadının fikirlerine saygı duymasının ve işlerine müdahale etmemesinin, kadının otoritesinin güçlenmesini sağladığını ifade eder.²⁶⁹ Bu yaklaşım, erkek için herhangi bir otorite kaybı anlamına gelmemekte, aksine kadına karşı oluşan saygınlığın, erkeğin hem ev içinde hem de toplum içinde otoritesini pekiştirdiği ileri sürülmektedir.

Eserde, evin dışındaki sorumluluk ve idarenin erkeğe ait olduğu belirtilir. Kadının ev dışındaki işlere müdahil olmaması öğütlenmektedir; zira bunun evin birliğini ve düzenini bozacağı, karmaşaya sebebiyet vereceği kabul edilmektedir.

Müellif, erkeğin eşinin akrabalarına ikram ve hürmet göstermesi istenir. Bunu yanı sıra erkeğin eşinden başka bir kadına sevgi beslemesinin doğru olmadığı ve bu durumun aile içindeki sükûneti bozacağı hatırlatılmaktadır.²⁷⁰ Buradan kadına ve ailesine duyulan saygının erkeğin otoritesinin temel kaynağı olduğu çıkarımında bulunmak mümkündür. Düşünür, Osmanlı müelliflerinden Kınalızade'nin eserinde kadına duyulan sevginin aslında

²⁶⁷ Aydın- Büyüközkara, "Hüseyin Hüsnü Efendi Fihrist-i Ahlak" 47.

²⁶⁸ Ksenophon, *Oikonomikos*, 30.

²⁶⁹ Aydın- Büyüközkara, "Hüseyin Hüsnü Efendi Fihrist-i Ahlak" 47.

²⁷⁰ Aydın- Büyüközkara, "Hüseyin Hüsnü Efendi Fihrist-i Ahlak" 47-48.

erkeğin otoritesini zedeleyeceği²⁷¹ düşüncesine aykırı farklı görüş öne sürülmüştür.

Müellif, zevc ve zevce arasındaki iyi geçimin temelini sevgi birbirlerine karşı gösterdikleri saygıdan kaynaklandığını söyler. “... bu cihetle tarafeyn muhabbetin vesaili olan müraat ve muamelat-ı layıkada tekasül etmemeleri cümle-i kazaya-yı müsellemedendir.”²⁷² Bu bağlamda, her iki tarafın da sevgi ve saygının gerekliliklerine dikkat etmesi, uygun davranışlar sergileyerek birbirlerini ihmal etmemeleri gerektiği vurgulanmaktadır. Müellif, evliliğin ancak karşılıklı sevgi ve saygının korunmasıyla sağlam bir şekilde ayakta kalabileceğini belirtmektedir.

Çocuğun dünyaya gelmesiyle babanın ilk sorumluluğunun ona en güzel ismi vermesidir.²⁷³ Müellif bu süreçte kadını doğrudan ele almamasının, erkeklerin çocukların isimlerini kulaklarına okuma sorumluluğunu üstlenmelerinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Çünkü eserde birçok alanda kadına alan açan müellifin, bu noktada kadını dahil etmemesi, büyük olasılıkla geleneksel pratikler doğrultusunda şekillenmiş olabilir. Bu durum, erkeğin çocuk üzerindeki dini ve kültürel etkisinin bir yansıması olarak yorumlanabilir.

Eserde ele alınan ikinci husus çocuğun beslenme meselesidir. Annesinin ona sağlıklı bir şekilde bakacağını ve bu nedenle çocuğun bakımının annesi tarafından üstlenilmesi gerektiğini öğütlemektedir. Ancak, Taşköprizade²⁷⁴ ve ondan öncesinde ele aldığımız bütün İslam filozoflarında çocuğun bakımı için bir bakıcıya ve beslenmesi için ise bir süt anneye ihtiyacın olduğu yaklaşımını benimsemişlerdir. Onlara göre, çocuğun bakımı için bir bakıcıya ve beslenmesi için ise bir süt anneye ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bakıcı ve süt anne temini ise erkeğin sorumluluğuna bırakılmıştır. Buna karşılık, Fihrist-i Ahlak eserinde çocuğun bakımının tamamen anne tarafından yapılması gerektiği kesin bir dille ifade edilmiştir. Çocuğun bütün ihtiyacının annenin doğasında bulunduğunu bedensel ve manevi açıdan olumlu katkı sağlayacağını savunmaktadır.

Üçüncü husus ise çocuğa verilecek eğitimidir. İsim ve beslenme konusunda sorumluluk dağılımı yapılmasına rağmen eğitimi açısından böyle bir ayrıma gidilememiştir. Eğitiminin ve ahlaki gelişiminin dönemlere göre farklılık arz edeceği için annenin ve babanın verecekleri eğitimin de farklı olduğundan söz eder. Kız çocukları için ise ibadet ve kulluk konusunda verilecek dini eğitimin belirli bir ölçüde olması gerektiğini, fazlasının gerekli

²⁷¹ Kınalızade Ali Çelebi, *Ahlak-ı Alai*, 314.

²⁷² Aydın- Büyüközkara, “*Hüseyin Hüsnü Efendi Fihrist-i Ahlak*” 47.

²⁷³ Aydın- Büyüközkara, “*Hüseyin Hüsnü Efendi Fihrist-i Ahlak*” 48.

²⁷⁴ Taşköprizade, *Şerhu'l-Ahlaki'l-Adudiyye* 200-202.

olmadığını belirtir.²⁷⁵

Hüsnü Efendi'nin Fihrist-i Ahlak adlı eseri, Tusi, Kınalızade, İci, Taşköprizade gibi müelliflerin ele algısından farklı bir perspektif sunmaktadır. Eser, Bryson ve Ksenophon'un ev yönetimine dair eseriyle benzerlikler taşımaktadır. Kadın ile olan iletişim biçimi, kadına sorumluluk vermesi ve fikrinin önemsenmesi açısından bu eserlerle ortak yönleri sahiptir.²⁷⁶

²⁷⁵ Aydın- Büyüközkara, “*Hüseyin Hüsnü Efendi Fihrist-i Ahlak*” 48.

²⁷⁶ Ksenophon, *Oikonomikos*, 44.

II. BÖLÜM

2. TEDBİRÜ'L-MENZİL METİNLERİNDE KADIN ALGISI

Bu bölüme kadar ele aldığımız İslam düşünce geleneği bağlamında, ahlâk filozoflarının eserlerinde kadına dair algının nasıl şekillendiğini ayrıntılı biçimde tahlil edebilmek amacıyla, bundan sonraki kısımda ilgili temaları başlıklar altında analiz edeceğiz.

2.1. Filozofların Bakış Açlarına Göre Evliliğin Gayesi

İslam düşüncesinde geleneğinde evlilik, yalnızca neslin devamını sağlayan biyolojik bir birliktelik değil; bireyin ahlaki kemale ulaşmasını mümkün kılan, kadın ve erkeğin yaratılış hikmetine uygun davranmasına olanak sağlayan, karşılıklı hak ve sorumluluklar yükleyen bir sözleşmedir.²⁷⁷ Tedbirü'l-menzil metinlerinde evlilik, ev idaresinin ötesinde, bireyin nefis terbiyesi, toplumsal ahengin tesisi ve ahlaki sorumluluğun paylaşımı açısından merkezi bir rol üstlenir. İslam düşüncesinde evlilik yalnızca bir sosyal kurum olmaktan çok bireyin iç disiplinin geliştiği, toplumsal düzenin sürdürülebilirliğine katkı sağlayıp, ahlaki sorumlulukların karşılıklı şekilde ele alındığı bir yaşam pratiği olarak ele alınmaktadır. Bireylerin yaşamalarını idame ettirme arzusu ve birilerine olan ihtiyaç sebebiyle evlilik kurumu toplum ve bireyler için zorunlu hale gelmiştir.²⁷⁸

Tedbirü'l-menzil metinlerinde ve Antik Çağ oikonomia eserlerdeki evlilik anlayışı mülkün temeli olarak nitelenmiştir.²⁷⁹ Antik Çağ oikonomia eserleri ile İslam düşünce geleneğindeki tedbirü'l-menzil metnlerinin ev idaresi olarak tanımlanması, söz konusu filozofların evliliğe yalnızca bireysel bir tercih değil, toplumsal düzenin ve mülkün korunmasının bir aracı olarak yaklaştıklarını göstermektedir. Ksenophon'un eserinde Sokrates ile geçen diyalogda kadının mülkün artırılabilmesi için iş birliği yapılacak zorunlu bir unsur olarak değerlendirilmiştir. Bu bakış açısıyla değerlendirildiğin ise filozofun evliliği ağırlıklı olarak ekonomik faydaya hizmet eden bir kurum olarak nitelendirdiğini anlayabiliriz. Aynı şekilde Hesiodos'un *İşler ve Günler* adlı didaktik şiirinde erkeğin ihtiyacı olana unsurları sıralarken bir çift öküz ile kadını aynı dize içinde kullanmıştır. Şiirin devamında kadının bu listede olmasının en önemli yanının erkeğe işlerinde yardımcı olması

²⁷⁷ Saruhan, *İslam Ahlak Esasları ve Felsefesi*, 271-278.

²⁷⁸ Çağrı, "Tedbirü'l- Menzil" (17.07.2025)

²⁷⁹ Esra Yalazı-Sultan Deniz Küçük, "Ksenophon'un Oikonomikos Adlı Eserinde Evlilik ve Kadın Yaklaşım", *Archium Anatolicum*, 9/2 (2015), s.57-62.

için yazıldığı fark edilmektedir.²⁸⁰ Antik Çağ'da evlilik kurumunun ekonomik faktörlerle şekillendiği, edebi eserlerde dahi işlendiğini gözlemlenebilmektedir. *Oikonomikos* adlı eserde Ksenophon evliliği daha çok ekonomik kaygılar çerçevesinde ele almıştır. Eserde, erkeğin üstlendiği geçim sorumluluğunun evlilik yoluyla kadın ile paylaşılması fikri, evliliğe ekonomik bir boyut kazandırmaktadır. Bu yaklaşım, kadının evlilik bağlamında maddi çıkar unsuru olarak konumlandırılabilceği fikrini çağrıştırmaktadır. Ksenophon, kadının ekonomik fayda üretebilme kapasitesini, kocasından alacağı eğitime bağlı olarak değerlendirmiştir.²⁸¹

Antik Çağ'da kadının maddi destek sağlayabilmesi için erkeğin eğitimine ihtiyaç duyduğu gibi, evliliğe karar verme konusunda yine söz hakkı babasına aittir. Evlilik akdinin kızın babası ile damat arasında meydana gelmesi evliliğin erkek eksenli bir akit olduğu kabulünü ortaya koymaktadır.²⁸² Ksenophon'un evliliğe bakış açısı, kadının maddi olarak eşine destek sağlamasını ön plana çıkarırken, Antik Çağ toplumunda kadının evliliğe ait bir söz hakkının bulunmaması durumu, filozofun kadına bir anlam yükleme çabası içinde olduğunu düşündürmektedir.

Antik Çağ filozoflarından Pseudo Aristoteles ve Aristoteles'in evliliğe bakış açısı Ksenophon'dan farklı olarak kadının neslini devamı üzerindeki rolüne dikkat çekilmiştir. Filozofların bu alanda yoğunlaşmasının sebebi kadının fizyolojik özellikleri üzerine olan düşüncelerdir. Kadının zayıf tabiatlı olması erkek tarafından korunmaya ihtiyaç duyduğu kabulünü geliştirmiştir.²⁸³ Kadına bu şekilde yarar sağlayan evlilik kurumu erkek için ise neslin devam ettirmesi açısından yarar sağlamaktadır. İki tarafın alma verme dengesi filozoflar tarafından bu perspektif çerçevesince değerlendirilmiştir. Antik Çağda hiçbir maddi zenginliği olmayan kadın için erkeğin onunla evlenip ona evini ortak paylaşımına sunması, Aristoteles tarafından minnet duyulması gerek bir unsur olarak telakki edilmiştir. Filozof açısından evlilik kurumu kadın için bir fırsat olarak değerlendirilmiştir.²⁸⁴

Antik Çağ ev idaresinin Orta Çağ İslam dünyasına aktarımında etkin bir rol oynayan Bryson'un evliliğe dair düşünceleri, kendisinden önceki filozoflara kıyasla daha

²⁸⁰ Hesiodos, *Theogonia / İşler Günler*, 63

²⁸¹ Ksenophon, *Oikonomikos*, 18.

²⁸² George Duby, Michelle Perrot (ed.) *Kadınlar Tarihi*, çev. Ahmet Fethi (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları), (2000), s.154.

²⁸³ Rukiye Akkaya Kia, "Atina'daki Demokrasiden Orta Çağ'a Kadının Dünyası ve Kadın Filozoflar" İÜHFİM, LXXIII/ 1 (2015, Ocak),9.

²⁸⁴ Yalazı-Üstünel Keyinci, "Pseudo Aristoteles'in *Oeconomica* adlı yapıtının 3. Kitabının yorumu ve çevirisi", 101-102.

kapsamlıdır.²⁸⁵ Bryson'un evlilikten beklentisi Ksenophon ve Aristoteles'in belirli bir alana yoğunlaşan yaklaşımlarından farklıdır. Kadından beklentisi, onun sağduyulu oluşu sayesinde evde erkek olmadığında mülkün korunmasını sağlayabilmesidir. Kadının fitratı öncelendiğinde ise, onun çocuğunu yetiştirmesi ve ailenin ev içindeki ihtiyaçlarını karşılaması bakımından değerlendirilmiştir. Bryson kadından ev içi ihtiyaçlarını karşılamasını beklerken bu beklentisinin aynı zamanda evin idaresini üstlenmesini de kapsadığını eder. Ksenophon'un kadından evin idaresi yoluyla maddi kazanım sağlaması anlayışını, Bryson farklı bir bağlamda ele almıştır. Aynı şekilde Pseudo Aristoteles ve Aristoteles'in kadının fitratı üzerine yoğunlaştığı gibi Bryson'da neslin devamını da önemseyen bir yaklaşım benimsemiştir.

Bryson kendinden önceki filozoflardan farklı olarak evlilik kurumunun inşası için sevgi ve muhabbet bağının temel olması gerektiğini savunmuştur. Bu sevgi bağı ile erkeğin kendi mülkünü eşiyle gönül rahatlığı ile paylaşabileceğini ve diğer insanlara nazaran daha çok güvенеbileceğinin imkanını verdiğini belirtir. Kadın açısından bu sevgi bağına kazanımları ise eşine karşı duyduğu yakınlığı pekiştirir ve eşine itaat etme konusunda olumlu yönelime sahip olur. Filozof ailenin ilk adımı olan evlilik kurumunu sağlam temeller üzerine kurmak adına sevgi ve muhabbet bağına çok dikkat edilmesini tavsiye etmiştir.²⁸⁶

Antik dönemden İslam dünyasına intikal eden ev idaresi ilmi, farklı coğrafi koşullar ve İslami düşüncenin temel dini argümanları doğrultusunda yeniden yapılandırılarak özgün bir form kazanmıştır. Tedbiru'l-menziel olarak adlandırılan bu disiplini İslami anlayışın değerleriyle yoğrulmuş, aile yapısının korunması, toplumsal düzenin tesisi ve bireylerin ahlaki gelişimi gibi temel hedeflerle yeniden yorumlanmıştır.²⁸⁷ Bu dönüşüm, yalnızca pratik ev yönetimiyle sınırlı kalmayıp, dönemin filozoflarının evlilik kurumuna dair bakış açlarına da yansımıştır.

Tusi, ev idaresinin temelini evlilik üzerine değerlendirir ve evin idaresinin sağlanması iki kişinin iş birliğiyle mümkün olduğunu savunur. Erkek evin dışındaki faaliyetlerle meşgul olduğunda, içeride mülkün korunmasını sağlaması için güvenilir bir yardımcıya ihtiyaç doğar. Tusi bu ihtiyacı karşılayacak kişinin açık biçimde kadın olduğunu belirtmese de, neslin devamına yönelik düşüncelerinde bu sorumluluğun nikahlı eşe ait olduğunu ifade eder.

Filozofa göre evin idaresini üstlenecek kişinin nikahlı eş olması hem maddi hem

²⁸⁵ Swain, *Roma'dan İslam'a Ekonomi, Aile ve Toplum*, 57.

²⁸⁶ Swain, *Roma'dan İslam'a Ekonomi, Aile ve Toplum*, 34.

²⁸⁷ Ocak, "İslam Ahlak Felsefesinde et-Tedbiru'l-Menziel/ Ev İdaresi Kavramı", 89-92.

manevi açıdan daha hikmetli ve makul bir tercihtir. Başka bir kadının veya hizmetçinin bu sorumluluğu aynı titizlikle üstlenmeyeceği, evin yararına olan işlerde aynı sadakatini göstermeyeceği düşüncesiyle nikahlı eşin önemini vurgular.

Tusi ayrıca soyun cariyeye üzerinden devam ettirilmesinin uygun olmadığını, neslin meşru bir zeminde sürdürülmesi için evlilik yolunun tercih edilmesi gerektiğini belirtir. Bu bağlamda evin korunması ve neslin devamı gibi temel iki ihtiyacın farklı kişilerce üstlenilmesinin külfetli olacağını, bu görevlerin nikahlı eşte toplanmasının daha rasyonel ve düzenli olduğunu savunur. Tusi, evliliği yalnızca bireysel bir birliktelik biçimi olarak değil, aynı zamanda nefis terbiyesi ve toplumsal düzenin tesisinde işlevsel bir araç olarak değerlendirir. Ona göre evlilik, bireyin içsel disipliniyi sağlama sürecinde ahlaki bir eğitim zemini sunarken, toplumun mülkiyet ilişkilerinin sorunsuz sürmesi için de kurumsal bir yapı niteliği arz eder.²⁸⁸

Bu bağlamda kadının toplumsal temsiliyeti, kendi öznel kimliğinden ziyade erkeğin otoritesinin görünür kılınmasına hizmet eder. Kadın, erkeğin iradesi doğrultusunda şekillenen bir temsil alanında konumlandırılır; bu temsiliyet, erkeğin fiziksel olarak bulunmadığında dahi onun otoritesinin hissedilmesini sağlayan bir sembolik işlev görür.

Kadının ev içindeki rolü ise yalnızca düzeni sağlamakla sınırlı bir sorumluluk alanı olarak tanımlanır. Bu sınırlı rol ev içinde bağımsız bir otoritenin oluşmasını engellemek amacıyla kurgulanmıştır. Böylece evin iç düzeni, erkeğin dışsal otoritesiyle uyumlu bir biçimde sürdürülürken, kadının varlığı bu düzenin devamlılığını sağlayan arka plandaki bir unsur olarak konumlandırılır.²⁸⁹

İslam ahlak felsefedeki ilk sistematik ahlak kitabı olan *Ahlak-ı Nasırı* kendisinden sonra yazılan tüm eserlerin bel kemiğini oluşturmuştur. Evliliğe bakış açısında Tusi kendisinden sonra gelen tüm filozofları etkilemiştir. Aynı şekilde, yukarıda bahsedilen Bryson'un evlilik anlayışı da Devvani, Celali, Taşköprülü, Kınalızade gibi birçok ahlak eseri yazan düşünürleri etkilemiştir.²⁹⁰

Tusi'den sonra tedbirü'l-menziel adlı bölümde evliliğin gayesi üzerine düşüncelerinde erkeğin mülkünü korunması ve neslini devam ettirme arzusu ekseninde diğer filozoflar küçük eklemelerde bulunmuşlardır.

Adudüddin İci, *Ahlak-ı Adudüddin* adlı eserde evliliğin gayesini yalnızca erkeğin

²⁸⁸ Tusi, *Ahlak-ı Nasırı*, 189-190.

²⁸⁹ Tusi, *Ahlak-ı Nasırı*, 187.189.

²⁹⁰ M. Nazif Şahinoğlu, "Ahlak-ı Nasırı" 17-18.

bulunmadığı zamanlarda kadının mülkü koruması ve neslin devamının sağlaması gibi toplumsal işlevlerle sınırlı görmemektedir. Bunun yanında, evliliğin aşk ve nefsanî arzular ekseninde şekillenmemesi gerektiğini özellikle vurgular. Ona göre evlilik, bireysel tutkuların tatmini için değil, toplumsal düzenin ve ahlaki yapının korunması için gereklidir.²⁹¹

İci'nin düşünce sisteminde kadın, çoğunlukla erkeğin yardımcısı konumunda değerlendirilmiştir. Kadının ev içi düzenin sağlanması ve neslin devam ettirilmesindeki zorunlu rolü, ona toplumsal işlev açısından belirli bir önem atfetmiş olsa da bu önem kadının bireysel konumunu ikinci planda bırakmıştır. İci'nin yaklaşımında evlilik, bireyin kemale ulaşmasında bir vasıta olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda kadın, erkeğin ahlaki ve toplumsal olgunlaşma sürecinde tamamlayıcı bir unsur olarak konumlandırılmıştır. Ancak bu tamamlayıcılık, kadının özneleşmesini değil daha çok erkeğin otoritesine katkı sağlayan bir figür olarak değerlendirilmesini beraberinde getirmiştir.

Ahlakı Celali adlı eserinde Celaleddin Devvani, Tusi'nin evliliğin gerekliliğine dair ileri sürmüş olduğu iki temel unsura atıfta bulunur. Bu çerçevede evlilik kurumu, yalnızca dünyevi bir birliktelik değil, aynı zamanda ilahî hikmetle kuşatılmış bir yapı olarak ele alınır. Düşünür, evliliği Tanrı tarafından insanlığa bahşedilmiş bir hikmet olarak tanımlamakta; bu yönüyle evlilik kurumuna metafizik bir anlam yüklemektedir. Evlilik bireyin erdemlerini geliştirdiği ve ahlaki olgunlaşmasını sürdürdüğü bir eğitim alanı olarak konumlandırılır. Bu çerçevede kadın, erkeğin ahlaki gelişimine katkı sağlayan bir eş olarak tanımlanır. Ancak bu tanımda kadının bireysel yönü ön planda değildir. Daha çok erkeğin ahlaki olgunlaşmasında üstlendiği yardımcı rol üzerinden değerlendirilmiştir.²⁹²

Ahlak-ı Alai'de Kınalızade ise benzer bir yaklaşımla evliliği ilahî hikmetle yoğrulmuş bir kurum olarak ele alır. Ona göre evlilik, dini temellere dayanmalı ve ümmetin çoğalması gibi ilahî bir gayeye hizmet etmelidir. Bu düşünce temelinde ise şu hadis-i şerif yer alır: “*Evleniniz çoğalınız. Zira ben diğer ümmetlere karşı düşük çocukla da olsa sizin çokluğunuzla övüneceğim.*”²⁹³ Kınalızade, bu hadisi evliliğin toplumsal ve dini boyutunu temellendirmede bir referans olarak kullanır.²⁹⁴ Kınalızade'nin evlilik anlayışı, diğer ahlak filozoflarına kıyasla daha belirgin biçimde dini temellere dayanmaktadır. Evlenilecek kadının seçimi konusunda Kur'an ve hadisleri doğrudan referans alan Kınalızade, bireylerin evliliğe

²⁹¹ Adudüddin el-İci, *Ahlaku Adudüddin*, 65-67.

²⁹² Devvani, *Ahlak-ı Celali*, 147-148.

²⁹³ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi'u's-şâhih*, nşr. Muhammed Zühayr b. Nasr (b.y.: *Dâru Tavki'n-Necât*, 1422/2001), “*Menâkıb*”, 24 (No. 3437).

²⁹⁴ Kınalızade, *Ahlak-ı Alai*, 290.

yönelmesini teşvik eden yaklaşımını da bu kaynaklarla ilişkilendirmiştir. Bu bağlamda İbnü'l-Abdilber'in *et-Temhîd*²⁹⁵ adlı eserinde yer alan hadisler ile Seyyid Şerîf Cürcânî'nin *Ta'rifât*²⁹⁶ adlı çalışmasından aktarılan tanımlar ve Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*²⁹⁷ esrinden alıntılanan rivayetler aracılığıyla evliliğin dini ve ahlaki boyutunu temellendirmiştir. Kınalızade, erkeğin evlilikten beklentilerini ve kadında aranan fiziki nitelikleri dahi dini argümanlar çerçevesinde şekillendirmiştir. Bu bağlamda Kur'an ayetleri ve hadis literatüründen hareketle ideal eş tasvirini normatif bir zemine oturtmuştur.²⁹⁸

Kınalızade'nin eserlerinde dikkat çeken bir diğer nüans ise şiirsel anlatımın bilinçli bir yöntem olarak tercih edilmesidir. Ev idaresine dair kadınlara atfedilen nitelikler ve erkeklerin üstlenmesi gereken görev ve sorumluluklar, beyitler aracılığıyla şiirsel bir dille ifade edilmiştir. Bu şiirsel anlatım yalnızca estetik bir kaygının ürünü olmayıp ahlaki ilkelerin sanatsal bir zeminde benimsenmesini amaçlayan didaktik işlev taşıyan bilinçli bir yöntemdir. Soyut ahlaki düşüncelerin somut bir boyut kazanmasını sağlamak üzere hikmetli sözler ve edebi örneklerle desteklenen bu yaklaşım, öğütlerin etkisini artırmakta ve bireyin zihninde oluşan hikmetli düşüncenin kalbe nüfuz etmesini kolaylaştırmaktadır. Dolayısıyla Kınalızade'nin şiirsel üslubu ahlaki değerlerin içselleştirilmesinde hem estetik hem öğretici bir işlev üstlenmektedir.²⁹⁹

Taşköprülü ise kadının fizyolojik ve tinsel boyutta özellikleri üzerinde durur. Evliliğin kadına yükleyecek sorumlulukların hepsinin üstesinden gelebilecek kabiliyete ve yeteneğe sahip olmasından bahseder. Evin yönetiminde, gıdaların hazırlanmasında, eşine vekil olma konusunda ve çocuk yetiştirme gibi hususlarda özel yeteneklere sahip olduğunu savunur. Bu perspektiften baktığımızda ise evlilik için tek uygun olan kişinin kadın olduğunu ve onsuz neslin devamı ile mülkün korunmasının sorun olacağını söylemiştir. Kınalızade'nin aksine

²⁹⁵ Malik B. Enes'in el-Muvatta adlı hadis kitabına İbni Abdülber en-Nemeri(ö.463/1071) tarafından yazılan şerhdir. İbni Abdülber en-Nemeri Endülüslü muhaddis, münekkî, edip, tarihçi ve maliki fakihidir. Bkn. Leys Suud Casim "İbn Abdülber en-Nemeri" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV yayınları 1999), 19/269-272.

²⁹⁶ Seyid Şerif el-Cürcani'nin (ö.816/1413) İslami ilimlere dair terimler sözlüğüdür. Müellifin kendi açıklamasına göre İslami ilimler alanında kendi devrine kadar yazılmış belli başlı eserlerden derleme yoluyla meydana getirilen bu sözlük talebelere kolaylık sağlamak amacıyla yazılmış ve alfabetik düzenlenmiştir. Bknz. Sadreddin Gümüş, "et-Ta'rifât", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV yayınları 2011), 40/29-30.; Kınalızade, *Ahlak-ı Alai*, 290.

²⁹⁷ Müsned türü hadis kitaplarının Ahmed b. Hanbel (ö.241/855) tarafından tasnif edilen ve günümüze kadar gelen en geniş örneği. Ahmed b. Hanbel 200-228 (815-843) yıllarında 700.000 hadis arasından seçerek meydana getirdiği eser 904 kadar sahabein rivayetlerini ihtiva etmektedir. Bknz. M. Yaşar Kandemir "el-Müsned" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV yayınları 2006),32/103.

²⁹⁸ Hulusi Arslan, Kınalızade Ali Efendi'd Ahlak-Din ilişkisi, İ.Ü. İlahiyat Dergisi, 5/2 (Güz 2014), 56-57.

²⁹⁹ Haluk Gökalp, "İslam Felsefesinin ve Kelamının Divan Şiirine Yansımaları: Tevhid Kasidelerinde İsbat-ı Vacib" *Osmanlı Araştırmaları XXVII* (İstanbul: 2006), 78-79.

ilahi referanslardan ziyade daha çok kadının fizyolojik ve ruhani niteliklerini esas almış, kadını evin iç düzeninden sorumlu, erkeğin tamamlayıcısı olarak değerlendirmiştir.³⁰⁰

Osmanzade Ahmed Taib Efendi, *Hulasatu'l-Ahlak* eserinde kendisinden önceki filozofların düşüncelerini devam ettirmekle birlikte evliliğin toplumsal açıdan değerlendirmeye tabi tutmuştur. Bireyin kendisinin isyandan ve fesattan korumanın yolunun evlilik kurumundan geçtiğini belirtir. Düşünür, Kınalızade gibi evlilik anlayışını ayet ve hadisler ile temellendirdiği görülmektedir. Erkeğin ev dışında çalışarak aile yaşamını sürdürebilme zorunluluğu, onu evlilik kurumuna yönelten temel bir etken olarak değerlendirilir. Bu bağlamda evlilik, erkek açısından yalnızca bireysel bir tercih değil, aynı zamanda nefsin terbiyesi ve toplumsal düzenin işlevselliğinin korunması açısından önem arz eder. Osmanzade'ye göre evlilik yalnızca fiziksel bir birliktelik değil, aynı zamanda ruhsal ve ahlaki bir ortaklık olarak da tanımlanır. Bu yaklaşım, erkeğin nefs terbiyesini sağlamasının yanı sıra ahlaki kemale ulaşmasında kadını tamamlayıcı bir rol üstlendiğini ortaya koyar. Evlilik gayesi olarak mülkün muhafazası ve neslin devamı ilkesi, kadının yalnızca sosyal hayatın bir parçası olarak değil, aynı zamanda erkeğin manevi gelişiminde de tamamlayıcı bir unsur olarak değerlendirilmiştir.³⁰¹

Osmanzade, *Hulasatu'l-Ahlak* adlı eserinde düşüncelerini aktarmada şiirsel üslubu bilinçli bir tercih olarak kullanmıştır. Kınalızade Ali Çelebi gibi evlilik kurumunun gayesini yalnızca teorik açıklamalarla değil, aynı zamanda şiirsel ifadelerle de işlemeyi tercih etmiştir. Eserde kadın özelinde kullanılan “çirkin”, “kaçınılması gereken”, “ahlaksız” veya “esir olunacak kadın” gibi olumsuz çağrışımlı tabirlerin etkisini hafifletmek amacıyla şiirsel anlatım tercih edilmiştir. Kadının zayıf ve narin bir varlık olarak tasvir edilmesi, ona dair söylemin daha ılımlı ve incelikli bir biçimde sunulmasına olanak sağlamıştır.³⁰²

Bu tutum, kadına dair olumsuz algıların sert biçimde sunulmasından kaçınıldığını ve kadına yönelik değer atfının dolaylı biçimde korunduğunu göstermektedir. Dolayısıyla Osmanzade'nin şiirsel üslubu hem ahlaki söylemin estetikle bütünleşmesini hem de kadın algısında daha mutedil bir yaklaşımın benimsenmesini mümkün kılmıştır.³⁰³

Antik Çağ düşünürlerinden Hesiodos'un *İşler ve Günler* adlı eserinde olduğu gibi

³⁰⁰ Taşköprizade, *Şerhu'l-Ahlaki'l-Adudiyye*, 174-175.

³⁰¹ Çorumluoğlu, *Osmanzade Ahmed Taib Efendi ve Hulasatu'l-Ahlak* (Hikmet-i Ameliye) Adlı Eseri, 44-46.

³⁰² Çorumluoğlu, *Osmanzade Ahmed Taib Efendi ve Hulasatu'l-Ahlak* (Hikmet-i Ameliye) Adlı Eseri, 45.46.47; Kınalızade Ali Çelebi, *Ahlak-ı Alai*, 313.

³⁰³ Hayyam Celilzade, “Felsefenin Şiirle Barışması: Aristotelesçi Şiir Anlayışı ve İslam Felsefesinin Şiire Bakışı” *KOSBED*, 44,(Ekim 2022) ,59.

şiiir in ahlaki ve toplumsal öğretileri aktarmadaki işleviyle örtüşmektedir. Benzer biçimde Aristoteles'in *Poetika*³⁰⁴ adlı eseri şiiiri bilgi üretiminin bir parçası olarak ele almıştır. Bu örneklerden hareketle şiiirin felsefeye epistemolojik bir katkı sunduğu düşüncesi ortaya çıkmaktadır. İslam düşüncesinde şiiirin bir etki sanatına dönüştürülerek ilmi eserlerde kullanılması geleneğinin, Kınalızade ve Osmanzade örneğinde özellikle ev idaresi ilminde kadının tanımlanması ve konumunun aktarımında tercih edildiği anlaşılmaktadır.³⁰⁵

Ev idaresi ilminde evliliğin gayesi Antik Çağ filozofları ile İslam ahlak düşünürleri tarafından iki temel düşünsel eksen etrafında ele alınmıştır. Her iki gelenek, evliliği hem neslin devamını sağlama aracı olarak hem de erkeğin yokluğunda kadının evin idaresinde vekil konumuna geçmesi bağlamında değerlendirmiştir. Ayrıca filozofların içinde bulundukları kültürel bağlam ve ilmi birikimlerinin etkisiyle evliliği farklı düşünsel perspektiflerden ele almışlardır. Antik Çağda neslin devamı ve mülkün korunmasında öncelik sıraları değişmiş olsa da İslam düşünce geleneğinde iki unsur eşit önem sırasına sahip olmuştur. Evliliğin gayesi, bireysel arzuların ötesinde, ahlaki sorumluluk, neslin devamı ve toplum inşası gibi daha derinlikli amaçlarla filozoflarca ele alınmıştır. Kadınların ahlaki durumu, erkeklerin evlilik tercihleri arasında belirleyici bir unsur olarak öne çıkmıştır.³⁰⁶

2.2. Kadının Evlilikte Tercih Edilme Kriterleri

Antik çağ ve İslam düşünce geleneğinde yer alan metinlerde kadın sadece evin parçası olarak değil, ahlaki düzenin taşıyıcısı olarak da tanımlanmıştır.³⁰⁷ Filozoflar evliliğe dair düşüncelerinde kadın ve erkek için farklı tercih kriterleri ortaya koymuşlardır.

Ksenophon'un *Oikonomikos* adlı eserinde kadın evin düzenleyicisi ve mülkün koruyucusu olarak tanımlanır. Erkeğin evlilikte tercihi, kadının sadakati ve eğitilebilirliği üzerine şekillenir. Bu bağlamda Ksenophon, kadının evlilik sürecinde eğitilmesini erkeğin sorumluluğunda görür. Kadının sadakati kadar, evin idaresini üstlenebilecek yetkinliğe ulaşması da önemlidir. Mülkün korunması ve artırılması, kadının erdemli davranışları ve pratik becerileriyle doğrudan ilişkilendirilir. Dolayısıyla evlilik, sadece bireysel bir birliktelik

³⁰⁴ Şiiir teorisi bağlamında bir eser adı olarak ilk defa Aristoteles tarafından (MÖ 44) kullanılmıştır. Aristoteles'in kendisi de *Poetika*'nın girişinde kavramı şiiir sanatı anlamında kullandığını belirtir. bkn. Mehmet Narlı, *Poetika*, TÜBİTAK Ansiklopedisi, (10.08.2025).

³⁰⁵ Esat Burak Şaman, "Şiiir Mantiğın Neresinde Durur?" *Felsefe Arkivi- Archives of Philosophy*, (Aralık 2019),214-223.

³⁰⁶ Tusi, *Ahlak-ı Nasiri*,199-202; Devvani, *Ahlak-ı Celali*, 154-156; Kınalızade Ali Çelebi, *Ahlak-ı Alai*, 306-309; Taşköprizade, *Şerh'ul-Ahlaki'l-Adudiyye*, 156.

³⁰⁷ Ocak, "İslam Ahlak Felsefesinde et-Tedbiru'l-Menzi/ Ev İdaresi Kavramı" 99-112.

değil, aynı zamanda ekonomik ve ahlâkî bir iş birliği olarak tanımlanır.³⁰⁸

Pseudo Aristoteles'e göre evlenilecek kadından beklenen temel özellik, önceki filozoflarda olduğu gibi töreye uygun bir eğitim alabilecek nitelikte olmasıdır. Dış görünüşten ziyade kadının karakterine yatırım yapılmasının gerekliliğini vurgulamıştır.³⁰⁹ Evin idaresinin kadına emanet edilebilmesi için onun ahlaklı olması şart koşulmuştur. Dönemin toplumsal anlayışına göre, ahlaklı bir kadınla yapılan evliliklerde evin sorumluluğu güvenle kadına teslim edilebilir; filozof da bu görüşü benimser. Pseudo Aristoteles, kadının dış güzelliğinden çok iç güzelliğine odaklanılması gerektiğini ve erdemli, merhametli kadınların tercih edilmesini öğütler.³¹⁰

Aristoteles ise *Politika* eserinde kadının daha çok fizyolojik özellikleri üzerinde durmayı tercih etmiştir. Ona göre kadının neslin devamını sağlaması ve mülkün korunmasına engel teşkil edecek bir durumunun bulunmaması yeterlidir. Kadından daha fazla bir beklenti içinde olmamasının temelinde, filozofun kadını erkekten eksik yapıda bir varlık olarak kabul etmesinde yatmaktadır. Aristoteles, kadının erdemleri erkek aracılığıyla öğrenmiş olsa da bu erdemleri fiilen uygulayabilecek bir yetkinliğe sahip olmadığını savunur. Bu nedenle, evlilik bağlamında kadından beklenen niteliklerin sınırlı olduğunu belirtmiştir.³¹¹

Bryson, *Oikonomikos Logos* adlı eserinde kadının evlilik için tercih edilmesinde sağduyu ve fitrat üzerine değerlendirmelerde bulunur. İlk olarak, sağduyu bağlamında kadının ev düzenini sağlayabilme, eşinin yokluğunda mülke sahip çıkabilme gibi pratik yeterlilikleri ön plana çıkartılmıştır. Bu özellikler, ev içi düzenin sürdürülebilirliği açısından temel kabul edilmiştir. İkinci olarak ise fitrat boyutunda, kadının neslin devamını sağlayacak biyolojik özelliklere sahip olması vurgulanmıştır. Sağlık durumu ve beden bütünlüğü bu bağlamda önemli kriterler arasında yer almıştır. Bryson, bu iki hususun toplumun kadından beklentisini yansıttığını özellikle belirtmiştir.

Bryson'a göre evlilik, yalnızca biyolojik ya da duygusal bir birliktelik değil; aynı zamanda ekonomik ve ahlaki bir ortaklıktır. Kadının, erkeğin eksik kaldığı alanlarda tamamlayıcı bir rol üstlenmesi, bu ortaklığın sağlıklı işlenmesini mümkün kılar. Bu tamamlayıcılık hem ekonomik hem de ahlaki rollerin sorunsuz biçimde yürütülmesini sağlar.

³⁰⁸ Ksenophon, *Oikonomikos*, 15-33.

³⁰⁹ Pseudo Aristoteles, *Oikonomika*, 244-246

³¹⁰ Yalazı-Üstünel Keyinci, "Pseudo Aristoteles'in *Oeconomica* adlı yapıtının 3. Kitabının yorumu ve çevirisi", 100-101.

³¹¹ Aristoteles, *Politika*, 26-29.

Böylece toplumun temel yapı taşı olan aile kurumu istikrarlı bir şekilde işler.³¹²

Kadının evlilikte tercih edilme sebebi, yalnızca evlilik için uygun ve vazgeçilmez biri olmasıyla sınırlı değildir. Arka planda, toplumun ve ekonominin belkemiğini oluşturan bir unsur olarak konumlandırması dikkat çeker. Kadının bu kadar değerli oluşu birebir söylenmez ancak toplumdaki ahlaki erdemler üzerinden sorumluluklar yüklenerek dolaylı biçimde hissettirilir.

Bryson’a göre kadının evlilik için seçilme kriterleri arasında ahlaki erdemlerden özellikle, iffet, sağduyu sadakat önemli bir yer tutar. Evlenilecek kadında yalnızca bedensel yeterlilik değil; aynı zamanda merhametli, alçak gönüllü ve adaletli bir karaktere sahip olması da arzu edilir. Bryson, kadının sağlık açısından fizyolojik özelliklerine değinse de karakteristik nitelikleri üzerine oldukça ayrıntılı değerlendirmelerde bulunur. Bu erdemlere sahip olmayan bir kadınla evliliği uygun görmez. Bryson’un dikkat çekici yaklaşımı, özellikleri yalnızca kadından beklenmesiyle sınırlı değildir. Erkek için aynı nitelikleri doğrudan zikretmez; zira ona göre erkek, bu erdemleri kadından talep ediyorsa, zaten kendisi bu özelliklere sahip olduğu varsayılır. Bu düşünce “talep ettiğin şeye hakimsen, onu istemeye hak kazanırsın” anlayışıyla örtüşür. Bryson’ın bu yaklaşımı, evlilikte ahlaki erdemlerin yalnızca kadına yüklenen bir sorumluluk değil, aynı zamanda erkeğin kendi yeterliliği üzerinden şekillenen bir beklenti olduğunu ima eder.³¹³

Tusi, kadının evlilikte tercih edilme kriterlerini ayrıntılı biçimde eserinde ele almıştır.³¹⁴ Ona göre erkek için evlilik, zorunlu bir yükümlülüktür. Bu yükümlülüğün yerine getirilmesi sürecinde dikkat edilmesi gereken hususlar da eserinde kapsamlı biçimde açıklanmıştır. Tusi, evlilik kurumunun inşasında ilk uyarıyı erkeklere yöneltir. Düşünür, erkeğin evliliği yalnızca şehvet ve bireysel çıkarları doğrultusunda gerçekleştirmemesi gerektiğini vurgular. Kadının, cinsel bir obje olarak değil; aile düzeninin asli bir unsuru ve mülkün ortağı olarak görülmesi gerektiğini ifade eder.

Tusi bu temel ilkeleri zikrettikten sonra, evlenilecek kadınları tercih edilme veya edilmeme gerekçelerine göre üç gruba ayırır: salih kadın, hür kadın ve bakire kadın. Özellikle salih kadın, akıl, iman, haya ve itaat gibi ahlaki nitelikleriyle ön plana çıkmakta; Tusi tarafından en erdemli kadın tipi olarak değerlendirilmektedir.³¹⁵

Tercihler arasında en öncelikli konumda yer alan salih kadın; akıl, zeka, haya, iman,

³¹² Swain, *Roma’dan İslam’a Ekonomi, Aile ve Toplum*, 31.

³¹³ Swain, *Roma’dan İslam’a Ekonomi, Aile ve Toplum*, 32-33.

³¹⁴ M. Nazif Şahinoğlu, “Ahlak-ı Nasırı” 17-18.

³¹⁵ Tusi, *Ahlak-ı Nasırı*, 199.

eşe itaat ve iffet gibi nitelikleriyle öne çıkan, ahlaki ve manevi değerleriyle dikkat çeken bir şahsiyettir.³¹⁶ Tusi saliha kadını dünyada en güzel erdemlere sahip bir kişi olarak tanımlamaktadır. Bu yaklaşımın arka planında Nisa Suresi'nin 34. ayet yer almakta olup, aynı zamanda Hz. Muhammed'in (sav) evlilikle ilgili tavsiyeleri doğrultusunda şekillenen bir saliha kadın profili olduğunu düşünülmektedir. Kadınlar arasındaki üstünlük ölçütü, müellife göre daha alt konumda yer alan kadın tipinin nitelikleriyle karşılaştırmalı olarak belirlenmektedir. Bu bağlamda, saliha kadınla evlenme imkânı bulamayan bir kişinin, hür bir kadınla evlenmesi gerektiği ifade edilir. Zira hür kadının akraba çevresine sahip olmasının, onun ekonomik sıkıntı yaşamamasına, düşmanlara karşı daha güvende olmasına ve çocuklarını daha güvenli ve kültürel açıdan donanımlı bir ortamda yetiştirme imkânı sunmasına vurgu yapılmaktadır. Hür kadın tercihinin gerekçeleri bu yönleriyle temellendirilirken, düşünür kişisel değerlendirmelere veya ayrıntılı yorumlara yer vermemektedir. Düşünür bakire kadını da bakire olmayan kadına kıyaslamıştır. Çünkü edepli olma, birlikte iş yapma, kocasına bağlanma ve itaat etme konusunda bakire kadının, bakire olmayana nazaran daha iyi bir seçenek olduğundan söz eder.³¹⁷

Tusi'ye göre kadında akıl, iffet, edep vazgeçilmez nitelikler arasında yer almaktadır. Buna karşılık, kadının güzellik, servet ve sosyal nüfuz gibi özelliklere sahip olması, düşünür tarafından hem dünyevi hem uhrevi açıdan erkek için bir helak sebebi olarak değerlendirilir. Zira güzelliğin, kadının iffetsizliğine ve akli zayıflığına işaret edebileceği; aynı zamanda çok sayıda talibin varlığı nedeniyle güvenirliliğinin sorgulanabileceği ifade edilir. Kadının malına rağbet edilmesi durumunda ise, erkeğin aile içindeki otoritesinin zedeleneceği ve ev idaresinin bozulacağı yönünde uyarılarda bulunulur.³¹⁸

Tusi'den sonra gelen İci, Devvani, Kınalızade ve Osmanzade, ev idaresine dair bölümlerde kadın tipolojisini benzer şekilde sürdürmüş; özellikle saliha, hür ve bekar kadın sınıflandırmasını muhafaza ederek bu nitelikleri ideal kadın tasavvurunun temel unsuru olarak değerlendirmişlerdir.³¹⁹

Taşköprizade, geleneksel kadın tipolojisini eserinde doğrudan dahil etmeksizin, evlenilecek kadında aranması gereken temel niteliklerin üç unsurda toplandığını belirtir: akıl,

³¹⁶ M. Hanefi Palabıyık, "Toplumsal Cinsiyet ve İslam Düşüncesinde Kadın" *Atatürk Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*, 2 (Aralık 2019), 81-100.

³¹⁷ Tusi, *Ahlak-ı Nasırı*, 199.

³¹⁸ Tusi, *Ahlak-ı Nasırı*, 198.200.

³¹⁹ Tusi, *Ahlak-ı Nasırı*, 199-202; Devvani, *Ahlak-ı Celali*, 154-156; Kınalızade Ali Çelebi, *Ahlak-ı Alai*, 306-309; Taşköprizade, *Şerh'ul-Ahlaki'l-Adudiyye*, 156.

iffet ve haya. Bu ahlaki ve zihinsel meziyetlerin, evlilik kurumunun sağlıklı bir şekilde tesisi edilmesinde belirleyici olduğunu vurgulayan müellif, asalet, servet ve dış güzellik gibi zahiri sıfatlara aldanılmaması gerektiğini özellikle hatırlatır. Bu yaklaşım, kendisinden önceki ahlak eserlerindeki ideal kadın tasavvuruyla örtüşmektedir.³²⁰

Osmanlı'nın son dönemlerinde kaleme alınan *Nusretü'l-Hamid*, *Mikyasü'l-Ahlak* ve *Fihrist-i Ahlak* gibi eserlerde, evlilik için belirlenen kriterlerin geleneksel ahlak literatüründen farklı çerçevelerle ele alınmaya başlandığı görülmektedir. *Nusretü'l-Hamid*'de eş seçiminde evin idaresi ve çocuk doğurma kapasitesi açısından fiziksel özelliklere dikkat edilmesi gerektiği vurgulanmakta ve bununla birlikte, kadının ruhsal durumunun da göz önünde bulundurulması gerektiği işaret edilmektedir.³²¹ *Mikyasü'l-Ahlak* 'ta ise kadının beden sağlığı ve akli melekeleri ön planda çıkarılmıştır, bu hususlara özen gösteren erkeğin evliliğinin daha huzurlu ve dengeli olacağı ifade edilmiştir. Müellif, geleneksel filozofların yaklaşımına paralel olarak, yalnızca güzellik, servet ve nesep gibi zahiri sıfatlara dayanarak evlenmenin sakıncalarına dikkat çekmiştir. Ancak bu özelliklerin kadında fizyolojik ve zihni bir problem bulunmadığı takdirde evliliğe engel teşkil etmeyeceğini belirtmiştir. Dolayısıyla, sağlıklı bir kadınla evlenilmesi durumunda güzellik, nesep ve mülk gibi niteliklerin varlığına mutlak bir karşı çıkış sergilenmemiştir.³²²

Eserlerin tarihsel sıralaması dikkate alındığında, kadınla evlenme tercihi ilişkili gerekçelerin zamanla değişim gösterdiği gözlenmektedir. Bu değişim, sosyal ve kültürel yapıda kadına yüklenen sorumlulukları kısmen farklılaşmaya başladığını da sezdirmektedir. Her ne kadar bu dönüşüm sınırlı düzeyde olsa da kadının yalnızca nefsanî arzuların tatmini amacıyla veya nesebi, malı ve güzelliği gibi zahiri niteliklerinden ötürü uzak durulması istenmiştir. İlk başta bu kriterler kadının aleyhinde gibi görünse de aslında erkek için öngörülen ahlaki ölçütler bağlamında değerlendirildiğinde, kadının bir meta gibi konumlandırılmasının önüne geçilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Bu yaklaşım, evliliğin yalnızca bireysel çıkarlar doğrultusunda değil, ahlaki ve toplumsal sorumluluklar çerçevesinde şekillenmesi gerektiği yönündeki düşünsel dönüşümün bir yansımasıdır.³²³

³²⁰ Taşköprizade, *Şerhu'l-Ahlaki'l-Adudiyye*, 180.

³²¹ Müşir Nusret Paşa, "*Nusretü'l-Hamid*", 104.

³²² Babanzade Mustafa Zihni Paşa "*Mikyasü'l-Ahlak*" 260-261.

³²³ Genişletilmiş bilgi için bakınız. Tusi, *Ahlak-ı Nasiri*, nşr. Anar Gafarov-Zaur Şükürov, 199-202; Devvani, *Ahlak-ı Celali*, 154-156; Kınalızade Ali Çelebi, *Ahlak-ı Alai*, 306-309; Taşköprizade, *Şerh'ul-Ahlaki'l-Adudiyye*, 156. Müşir Nusret Paşa, "*Nusretü'l-Hamid*", 105; Babanzade Mustafa Zihni Paşa "*Mikyasü'l-Ahlak*" 262-263.

2.3. Evlilikte Tercih Edilmeyen Kadın Profilleri

İslam düşünce geleneğinde yer alan tedbiru'l-men zil metinlerinde, evlilikle ilgili tavsiyelerin yanı sıra, hangi karakter özelliklerine sahip kadınlardan kaçınılması gerektiği de ele alınmıştır. Örneğin Tusi, evlilik yapacak bir erkeğe; güzel, zengin ve soylu (nesebi yüksek) kadınlardan uzak durmasını öğütler. Müellife göre bu üç özelliği tercih eden kişi hem dünya hem de ahiret hayatında bozguna uğrayabilir.

Tusi ayrıca akılsız kadının da sakınılması gerekenler arasında sayar. Bunun gerekçesi, akılsız bir kadının eşine itaat etmekten alıkoyulabileceği düşüncesidir. Malı çok olan kadının ise kocası üzerinde tahakküm kurma ve kendisini üstün görme eğiliminde olabileceğini belirtir. Bu durum, erkeğin otoritesinin zayıflamasına ve ev idaresinin bozulmasına yol açabilir. Güzellik konusunda ise, güzel kadına duyulan rağbetin fazla olması nedeniyle, erkeğin malını ve servetini israf etme riski taşıdığını ifade eder.³²⁴

Tusi, evlilik için uygun kadını anneye ve yakın arkadaşına benzetirken, uygun olmayan kadını ise zalimlere ve düşmanlara benzetmektedir. Kadının zalim olarak nitelendirilmesinin gerekçesi, onun tembel olması, ev işlerinden geri durması, edepsiz bir üslup kullanarak küfürlü konuşması, eşini yaptığı ya da yapmadığı her şeyden dolayı suçlaması ve aşırı öfkeli bir tutum sergilemesidir. Kadının bu tür davranışlarının sonucunda erkeği olumsuz davranışlara yönlelteceğinden söz eder. Müellif bu tür kadınların evlilik kurumunu zedeleyici bir rol oynadığını vurgulayarak, erkeğin hem sosyal hem de ahlaki otoritesinin sarsılabileceği uyarısında bulunur.³²⁵

Tusi, bu genel sınıflandırmaların ardından Arap bilginlerinin sakınılması gerektiğini belirttiği beş kadın tipini de eserine dahil etmiştir. İlk olarak Hannane tipi kadın, önceki evliliğinden kalan çocukların ihtiyaçlarını yeni eşinin imkanlarıyla karşılamaya çalışır. Bu tutum, Arap kültüründe uygun görülmemiş; kadının önceki hayatına dair sorumluluklarını yeni eşe yüklememesi, evlilik bağlamında sakınılması gereken bir davranış olarak değerlendirilmiştir. Mennane, kendi mal varlığı sayesinde eşini minnet altında bırakan kadındır. Bu tip kadın evlilikteki dengeyi bozduğu ve erkeği küçük düşürüp baskı altına aldığı gerekçesiyle olumsuz olarak nitelendirilmiştir. Ennane, önceki eşinin zenginliğini ve refahını şimdiki eşine hatırlatarak onu rencide eden kadın tipidir. Bu davranış hem geçmişin gereksiz yere hatırlanmasına hem de mevcut eşin onurunun zedelenmesi açısından

³²⁴ Tusi, *Ahlak-ı Nasiri*, 200.

³²⁵ Tusi, *Ahlak-ı Nasiri*, 204.

eleştirilmiştir. Keyyetü'l-kafa, eşinin bulunmadığı ortamlarda onun itibarını zedeleyecek şekilde konuşan ve davranan kadındır. Bu tutum, aile mahremiyetine zarar verdiği ve erkeğin sosyal konumunu olumsuz etkilediği için hoş karşılanmamıştır. Son olarak zikredilen kadın profilinden biri olan Hadraü'l-dimmen ise soy itibarıyla düşük bir aileden akıllı, edepli ve güzel olan kadının tanımlaması için kullanılmıştır*. Bu tür kadınlar için “bataklıkta açan gül” benzetmesi kullanılmıştır.³²⁶

Tusi'nin bu sınıflandırmaları, bireysel ahlakın toplumsal yapı üzerindeki etkisini vurgulayan bir yaklaşım sergiler. Kadın karakterinin evlilikteki rolü, yalnızca bireysel uyum açısından değil, aynı zamanda aile ve toplumsal düzen açısından da değerlendirilmiştir.

Kınalızade, *Ahlak-ı Alai* adlı eserinde kadın karakterine dair yapılan sınıflamayı Tusi'nin *Ahlak-ı Nasırı*'sindeki yaklaşımla paralel biçimde ele alır. Bu sınıflamanın doğruluğunu temellendirmek amacıyla, Hz. Muhammed(sav) ile Zeyd arasında geçtiği rivayet edilen bir diyalogu örnek olarak sunar. Söz konusu diyalogu aktarmak suretiyle, Tusi'nin kadın tipolojine dair görüşlerinin yalnızca felsefi değil, aynı zamanda dini ve ahlaki zemine dayandığını ispata gayret eder.³²⁷

Osmanzade, *Hulasatu'l-Ahlak* adlı eserinde Tusi'nin sakınılması gereken kadınların sınıflandırılmasından etkilenmiştir ve buna benzer yaklaşım sergilemiştir. Düşünür yalnızca bireysel ahlaki zaafı değil, aynı zamanda evlilik bağlamında uzak durulması gereken kadın profillerini üç kısma ayırmıştır.

İlk olarak gazub, sürekli öfkeli ve hiddetli olan kadın tipidir. Bu karakter evlilikte iç çatışmalara sebebiyet vereceği düşünülmüştür. İkinci olarak Katub, yüzü asık, neşesiz kadını ifade eder. Bu kadından sakınılmasının istenmesi eşler arasındaki iletişimi olumsuz etkileyebileceği ihtimalidir. Rakub ise mehir hakkını elde edilmek için eşinin ölümünü bekleyen kadındır ki bu da kadının maddi çıkar uğruna evliliği basitleştirdiği ve sadakatin zedelenmesine sebebiyet verdiğinden dolayı uzak durulması istenmiştir. Osmanzade'nin bu sınıflaması ahlaki düşüncenin yalnızca bireysel faziletler açısından değil aynı zamanda evlilik kurumunun sağlıklı ve sürdürülebilir olması açısından da değerlendirmiştir.³²⁸

İslam düşünce geleneğinde yer alan tedbirü'l-menzipil metinlerinde, evlilikte sakınılması veya uzak durulması gereken kadın profillerine dair yapılan nitelendirmelerin iki temele dayandığı görülmektedir. İlki bireyin ahlaki zaafının evlilik ilişkisine olumsuz

³²⁶ Tusi, *Ahlak-ı Nasırı*, 205.

³²⁷ Kınalızade Ali Çelebi, *Ahlak-ı Alai*, 315-316.

³²⁸ Çorumluoğlu, *Osmanzade Ahmed Taib Efendi ve Hulasatu'l-Ahlak* (Hikmet-i Ameliye) Adlı Eseri, 48.

yansımalarıdır. İkinci ise evlilik kurumunun sürdürülebilirliği ve toplumsal düzen açısından bu özelliklerin kabul edilmemesi olabilir. Filozoflar bu değerlendirmeleri yaparken kadının bireysel karakterinin yalnızca ahlaki etkileri değil, aile yapısına ve sosyal hayata etkileri de gözlenmektedir.

2.4. Ev İdaresinde Kadının Sorumluluğu ve Kocasına Karşı Tutumu

Tebdirü'l-men zil literatüründe İslam düşünürlerinin evlilik bağlamında kadına yükledikleri iki temel sorumluluk öne çıkmaktadır: neslin devamını sağlama görevi ve erkeğin yokluğunda onun vekili olarak hane idaresini üstlenme sorumluluğudur Kadının bu iki sorumluluğu yalnızca İslam düşünce geleneğiyle sınırlı kalmayıp, Antik Çağ felsefesinden Osmanlı düşünürlerine uzanan geniş bir entelektüel mirasın ortak kabulleri arasında yer almaktadır.³²⁹

Antik Çağ ve İslam düşünce geleneğinde ev idaresi yönetimine uygun olan kişinin erkek olduğu yönündeki kanaat, Antik Çağ düşünürlerinden Ksenophon, Pseudo Aristoteles, Aristoteles'in eserinde ortak kabul olarak yer almaktadır. Bu çerçevede kadına yüklenen sorumluluklar ise daha çok malın korunması, gıdaların tüketimi ve muhafazası gibi ev içi düzenin sürdürülmesine yönelik görevlerle sınırlandırılmıştır. Kadının bu görevi üstlenmesinin gerekçesi olarak yaratılış fıtratı gösterilmiştir. Ksenophon kadının bedeni erkeğe göre zayıf yaratıldığından ötürü ev içi uğraşlarla sorumlu tutulduğunu hatırlatır.³³⁰ Ev içindeki eşyaların düzeni ve yiyeceklerin tüketiminin sorumluluğu Antik Çağdan beri kadına ait olduğu kabul edilmiştir. Tusi malın tüketiminde açık olarak bir kişiye sorumluluk yüklemekten genel konuşur. Malın korunmasından tüketilmesinde uyulması gereken kuralları ayrıntılı olarak ele alır. Nasiruddin Tusi'nin bu tutumu kendisinden sonra gelecek olan ahlak filozoflarını da etkileyecektir.

Tedbirü'l-men zil literatüründe kadının ev içindeki konumu, ahlaki ve toplumsal sorumlulukları çerçevesinde ele alınırken, özellikle kocasının rızasını kazanma yükümlülüğü dikkat çekici bir başlık olarak öne çıkar. Bu metinlerde, kadının eşine karşı sergilemesi gereken tutumlar hem bireysel erdem hem de aile düzeni açısından değerlendirilir. Filozoflar bu sorumluluğun yerine getirilmesinde kadının dikkat etmesi gereken hususları çeşitli kategorilere ayırmışlardır. Bunlar arasında Tusi'nin yapığı beşli tasnif, dönemin ahlaki ve

³²⁹ Ocak, "İslam Ahlak Felsefesinde et-Tedbirü'l-Men zil/ Ev İdaresi Kavramı", 89-92.

³³⁰ Ksenophon, *Oikonomikos*, 33.

toplumsal beklentilerini yansıtan önemli bir çerçeve sunar.

Tusi 'ye göre kadının kocasının rızasını kazanabilmesi için öncelikle iffetli olması ve eşine sadakat göstermesi gerekir. Bu hem bireysel ahlakın hem de evlilik kurumunun temelini oluşturan bir bağlılık biçimidir. İkinci olarak, kadının ev içindeki görevlerini özenle yerine getirmesi beklenir. Bu onun sorumluluk bilinciyle hareket etmesini ev idaresine katkı sağlamasını ifade eder. Üçüncü unsur, kadının eşinin heybeti karşısında çekinmesi yani onun otoritesine saygı duymasıdır. Bu tutum, aile içi hiyerarşinin korunmasına hizmet ederken aynı zamanda kadının nezaket ve ölçülülük içinde davranmasını sağlar. Dördüncü olarak kadının eşine karşı gelmekten sakınması ve onun davranışlarına uyum göstermesi gerektiği vurgulanır. Bu evlilik çatılmayı engelleyen uyum olarak değerlendirilebilir. Son olarak kadından beklenen eşini kıskanması ve ona karşı saygıda kusur etmemesidir. Bu durum hem sevgi bağının hem de eşe duyulan değer bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Tusi'nin bu beşli çerçevesi, kadının ev içindeki rolünü sadece hizmetle sınırlamayan aynı zamanda ahlaki ve duygusal boyutlarıyla da tanımlayan bir yaklaşımı temsil eder.³³¹

Devvani, Kınalızade, Taşköprizade ve Osmanzade, kadına dair beklentileri ele alırken, bu başlıkları doğrudan Tusi'nin eserlerinden aktarmışlardır. Kadınla ilgili temalar, herhangi bir içeriksel genişletmeye ya da yorum yapılmaksızın, Tusi'deki sıralamaya sadık kalmış olsalar da ayrıldığı kısımlar mevcuttur. Devvani kadının tutumunu hikmetli itaat ile tanımlama yolunu seçer. Bu itaat körü körüne bir bağlılığa karşılık gelmemektedir. Akıl ve erdemle dengelenmiş bir uyumu karşılar ve kadındaki içsel terbiye ön plana çıkartılır. Kınalızade ve Hüsnü Efendi yaşadığı topluma özgü bir ahlaki yapı sunar. Kadın, evin “ahlaki direği” olarak konumlandırıldığı için her durumda sabır ve anlayışla hareket etmesi beklenir. Ahlaki vurgunun dini argümanlar üzerinden hemen hemen her konuda değerlendirilmesi, kadının ahlaki olgunluğunun ön plana çıkarılmasına zemin hazırlar. Bu bağlamda Kınalızade ve Osmanzade kadının dini ve ahlaki eğitim almasının, erkeğin rızasına bağlı olmaksızın mümkün ve hatta gerekli olduğunu vurgular. Onlara göre kadının bu eğitimi alması erkeğe karşı bir itaatsizlik teşkil etmez, bilakis erkeğin kadının eğitimini desteklemesi onun ahlaki ve dini bir sorumluluğu olduğunu beyan eder.³³²

Özetle Tusi ve Devvani gibi erkene dönem ahlak filozofları kadını görevlerini daha teorik ve sistematik biçimde ele alırken; Kınalızade, Osmanzade ve kendisinden sonra gelen

³³¹ Tusi, *Ahlak-ı Nasiri*, 203.

³³² Devvani; *Ahlak-ı Celali*, 157; Kınalızade Ali Çelebi, *Ahlak-ı Alai*, 307. 313-317; Aydın- Büyüközkara, “Hüseyin Hüsnü Efendi Fihrist-i Ahlak” 47-48.

Osmanlı düşünürleri, bu görevleri toplumsal bağlamda daha somut ve pratik biçimde tanımlar. *Mikyasü'l-Ahlak*'ın nefis terbiyesi eksenli yaklaşımı kadının evdeki rolünü çok boyutlu bir çerçeveye oturtur. Bu çizginin devamı niteliğinde değerlendirilebilecek *Nusretü'l-Hamid*'in yaklaşımı ise kadının sadakatının yalnızca duygusal bir bağlılık değil aynı zamanda evin huzurunu temin eden ahlaki bir yükümlülük olarak ele alınır. Hizmet ise kadının toplumsal varlığının meşrutiyet zemini olarak kabul edilmektedir. Kadın, eşine karşı gösterdiği sadakat ve hizmetle tanımlanmaktadır.³³³

Tusi'den sonra son Osmanlı ahlak filozofuna kadar mevcut ahlaki geleneği sürdürme eğilimde olduklarını göstermektedir. Nitekim bu konu başlığında kadının yapması gerekenlerden çok erkeklerin hangi durumlarda nasıl tutum geliştirmeleri gerektiği üzere şekillenmiştir.³³⁴

2.5. Evlilik İdaresi ve Erkeğin Rolü

Tedbirü'l-menzil metinlerinde filozoflar; mal yönetimi, ekonomik tasarruf, hizmetlilerin idaresi, çocuk eğitimi ve evlilik gayesi gibi konuları ele almaktadır. Evlilik idaresinin temelinde iki bireyin hayatlarını birleştirmesi yer aldığından, uyum ve düzenin sağlanabilmesi için evin hâkimi olarak konumlandırılan erkeğin, kadına karşı nasıl bir tutum sergilemesi gerektiği hususu üzerinde özellikle durulmuştur. Bu bağlamda, ev içi ilişkilerin dengesi, karşılıklı sorumluluklar ve ahlaki yönelimler detaylı biçimde tartışılmıştır.

Ahlak literatürünü derinden etkileyen Tusi, karı-koca ilişkisine dair üç temel yolun izlenilmesini ve üç husustan sakınılmasını tavsiye etmiştir. Tusi 'ye göre evlilikte uyumun sağlanabilmesi için eşlerin karşılıklı sorumluluk bilinciyle hareket etmeleri, ölçülü davranış sergilemeleri ve ahlaki erdemleri gözetmeleri gerekmektedir. Bu düşünce gözetilerek erkeğin üç konuya riayet etmesi üç husustan uzak durması telkin edilmiştir. Evlilik ilişkisinde erkeğin gözetmesi istenen ilk husus heybetli olmasıdır. Filozofa göre erkek bu heybeti sayesinde kadına güven verdiği gibi yasaklarına karşı gelmesini engeller. Kadının bu heybeti görmediğinde kendi istekleri doğrultusunda kocasını kullanabileceğini ve böylece erkeğin ilişkide bir hükmünün kalmayacağı kabul edilir. Tusi bu durumu hiçbir padişahın hizmetçisinin hükmü altına giremeyeceği örneğiyle izah eder. Evin selameti için bu heybetin

³³³ Müşir Nusret Paşa, “Nusretü'l-Hamid”, 104-105; Babanzade Mustafa Zihni Paşa “Mikyasü'l-Ahlak” 260-261; Aydın- Büyüközkara, “Hüseyin Hüsnü Efendi Fihrist-i Ahlak” 46-47.

³³⁴ Taşköprizade, *Şerhu'l-Ahlaki'l-Adudiyye* 190; Çorumluoğlu, *Osmanzade Ahmed Taib Efendi ve Hulasatu'l-Ahlak (Hikmet-i Ameliye) Adlı Eseri*, 46.

olmasının elzem olduğunu hatırlatılır.³³⁵ Devvani de Tusi gibi heybeti evlilik siyasetinin etkili yöntemi olarak nitelendirir. Burada erkeğin kendi heybetini ortaya koyarak eşine karşı saygınlık kazanması gerektiğini anımsatır. Kınalızade'ye baktığımızda kadının kocası herhangi bir çabaya girmeden kadının saygı duyması gerektiğini söylemesi dikkat çekicidir. Çünkü evlilikte erkeğin heybetli olması gerektiğine inanır.³³⁶ Taşköprizade, kendisinden önceki filozoflardan farklı bir yaklaşım sergiler. Ona göre erkeğin saygınlık kazanması, evlendiği kadının kusurlarını öğretmesi ve onları düzeltmesiyle mümkündür. Bu görüş, evlilik ilişkisinde erkeğin yalnızca maddi ve idari bir rol üstlenmesinden öte, ahlaki bir sorumluluk taşıdığını düşüncesindedir.³³⁷

İkinci husus erkeğin eşine karşı cömert olmasıdır. Tusi ve Devvani, bu cömertliğin maddi anlamdan çok sevgi ve şefkat anlamında olmasının daha doğru olacağı düşüncesindedirler. Kadının bu cömertliği kaybetmemek adına kocasına hürmette eksiklik etmeyeceğini savunurlar. Taşköprizade, cömertlik meselesinde erkeğin dikkat etmesi gereken hususları ayrıntılı biçimde ortaya koyar. Erkek, kadının dış görünüşünü güzelleştirecek ölçüde cömert davranmalıdır. Kadının namahremlerden korunabilmesi için barınma ihtiyacını karşılamalı ve onu namahremlerle aynı ortamda bulunmaya zorlayacak bir zorunluluğu olmamalıdır. İdari karar süreçlerinde kadına da danışmalı, böylece kadın, ailenin bir ferdi olduğunu ve değer gördüğünü hissedebilmelidir. Evin gıda, eşya ve hizmetlilerin kullanımında kadına serbestlik tanınmalıdır. Erkek eşinin akrabalarına karşı hürmet göstererek hediyelerle yakın durmalıdır. En önemlisi ise erkeğin eşinden daha iyi sıfatlara sahip olsa bile başka kadınlar ile bir münasebet kurmamalıdır. Bu özellikler erkeğin kadına karşı göstermek zorunda olduğu cömertlikler olduğu ifade edilir. Huzurlu bir aile ortamı için bu davranışların yapılmasında fayda görülmüştür.³³⁸

Taşköprizade, kadınla ilgili değerlendirmesinde onun namahrem erkeklerden korunması gerektiğini vurgularken; Kınalızade, kadına değer verilmesi ve saygı gösterilmesinin ahlaki bir yükümlülük olduğunu ifade eder.³³⁹

Erkeklerin eşleriyle ilişkilerinde dikkat edilmesi gereken üçüncü husus, Tusi'ye göre kadının zihninin meşgul edilmesidir. Kadının evin düzeni, gıdaların tüketimi, çocukların

³³⁵ Tusi, *Ahlak-ı Nasırı*, 201-202.

³³⁶ Kınalızade Ali Çelebi, *Ahlak-ı Alai*, 310-311.

³³⁷ Taşköprizade, *Şerhu'l-Ahlaki'l-Adudiyye* 185.

³³⁸ Tusi, *Ahlak-ı Nasırı*, 201-202 ; Devvani, *Ahlak-ı Celali*, 155 ; Taşköprizade, *Şerhu'l-Ahlaki'l-Adudiyye* 185-186.

³³⁹ Taşköprizade, *Şerhu'l-Ahlaki'l-Adudiyye*, 186.

eğitimi ve hizmetçilerin işleriyle ilgilenmesi onun başka alanların bu işlerle yeterince ilgilenmemesi durumunda evin dışındaki, kendisine zarar verebilecek alanlara yönelme ihtimalinin ortaya çıkabileceğini düşünülmektedir.³⁴⁰ Düşünürü göre kadın, ev idaresini üstlendikten, çocuk bakımını gerçekleştirdikten ve hizmetlilerle ilgilendikten sonra boş vakte sahip olmamalıdır. Bu bağlamda, farz ve mendup ibadetlerini yerine getirmesiyle birlikte pamuk ve keten eğirmekle meşgul olmasının uygun olacağı ifade edilir. Böylece hem zihinsel hem de fiziksel bir meşguliyet sağlanarak boş zamanın olumsuz etkilerinden kaçınılmış olur.³⁴¹

Eserde ayrıca, ev düzeninin korunması açısından tek eşliliğin daha sağlıklı bir tercih olduğu ifade edilir. Eğer erkek, kötü huylu bir kadınla evliyse, boşanma yoluna gitmeden önce uzlaştırıcı ve mutedil bir çözüm arayışına yönelmesi tavsiye edilir; ancak bu çabanın sonuçsuz kalması hâlinde, boşanma makul bir seçenek olarak değerlendirilir.³⁴²

Tusi ve onu takip eden Devvani, Kınalızade ve Taşköprizade gibi müellifler, kadının yönetimi bağlamında sakınılması gereken hususları ayrı başlık altında toplamışlar ve üç temel ilke çerçevesinde değerlendirmişlerdir. İlki, erkeğin eşine karşı aşırı sevgi göstermesidir. Filozoflara göre eşine âşık olan erkeğin otoritesini muhafaza etmesi oldukça güçleşeceği düşünülür. Kadın bu sevginin farkında olduğunda eşinin üzerinde hakimiyet kurma ve kendi isteklerini kolaylıkla dayatma eğilimine girebilir. Bu nedenle ev idaresinin erkeğe ait sorumluluk olarak kabul edilmesinden hareketle, erkeğin bu tür durumlara karşı azami dikkat göstermesi gerektiği vurgulanır.³⁴³

Ev düzeninin sağlıklı biçimde sürdürülebilmesi, müelliflere göre erkeğin kesintisiz ve sarsılmaz otoritesine bağlıdır. Kadın yönetimiyle ilgili olarak sunulan tüm tavsiyeler esasen erkeğin otoriteyi tesis edebilmesi ve sürdürebilmesi amacıyla şekillendirilmiştir. Dolayısıyla aşırı sevgi gibi duygusal eğilimlerin ev içi hiyerarşiyi zedeleyebilecek bir unsur olarak değerlendirilmesi, ahlaki düzenin korunması açısından kritik bir öneme sahiptir.

Kadını yönetme bağlamında dikkat edilmesi gereken ikinci husus, erkeğin işlerinde eşine danışmaması gerektiği yönündeki uyarıdır. Müellifler, erkeğin kendi sırlarını ve mal varlığının miktarını eşine bildirmemesi gerektiğini savunmuşlardır. Tusi, Devvani, Kınalızade ve Taşköprizade, bu konuda gerekli tedbirlerin alınmadığı takdirde, kadının aklı

³⁴⁰ Tusi, *Ahlak-ı Nasiri*, 202.

³⁴¹ Kınalızade Ali Çelebi, *Ahlak-ı Alai*, 311-312; Taşköprizade, *Şerhu'l-Ahlaki'l-Adudiyye*, 188.

³⁴² Müşir Nusret Paşa, "*Nusretü'l-Hamid*", 105; Babanzade Mustafa Zihni Paşa "*Mikyasü'l-Ahlak*" 262-263.

³⁴³ Devvani, *Ahlak-ı Celali*, 157; Kınalızade Ali Çelebi, *Ahlak-ı Alai* 312.

eksikliği sebebiyle ahlaki zaaflara yönelebileceğini ısrarla ileri sürmüşlerdir.³⁴⁴

Aynı müellifler erkeğin takip etmesi gereken ahlaki yolları sıralarken, kadının evine ve eşine sadakat gösterebilmesi adına onunla istişare etmenin doğru olacağını da belirtmişlerdir. Bu bağlamda, ikinci uyarı ile önceki tavsiyeler arasında görünürde bir çelişki olduğu izlenimi doğmuştur. Ancak eserler bütüncül bir yaklaşımla okunduğunda, bu çelişkinin izahı olduğu ve müelliflerin neyi amaçladıkları açık biçimde anlaşılmıştır.

İstişare edilmesinin tavsiye edildiği bağlamda, kadının ailenin bir parçası olduğunu idrak etmesi ve eşinin kendisine değer verdiğini hissetmesi amaçlanmıştır. Bu hissiyat, kadının kocasına karşı saygı duyması ve sadakat göstermesi açısından önem arz etmiştir. Öte yandan sakınılması gereken istişare biçimi ise ölçsüzlükle ilgilidir. Müellifler, erkeğin her konuda eşine danışmasının, kadının akli yeterliği nedeniyle ne zaman, nasıl konuşacağını, hangi tavrı sergileyeceğini ve sınırlarını bilip bilmeyeceğini öngöremeyeceği endişesiyle, bu tür davranışı uygun bulmamışlardır.³⁴⁵

Kadını yönetme bağlamında sakınılması gereken hususlardan son olarak, kadının oyun, eğlence ve halk arasında kocakarı sohbetleri olarak nitelendirilen gündelik konuşmalardan uzak tutulması gerektiğidir. Müellifler, bu tür meşguliyetlerin kadının ahlaki zaaflarını tetikleyebileceği kanaatindelerdir. Kadının zihni boş kaldığı durumlarda akli yetersizliği sebebiyle gayri ahlaki davranışlara yönelme ihtimali bulunduğu düşüncesi, bu tür eğilimlerin önlemesi adına zihnin sürekli meşgul edilmesini gerekli kılmıştır.

Tusi, Devvani ve Kınalızade, kadınların bu tür davranışlara meyletme ihtimali konusunda o denli kesin bir kanaate sahip olmuşlardır ki, bu yolların hepsinin itinayla kapatılması gerektiğini savunmuşlardır. Hatta müellifler, kadınların Yusuf Suresi'ni okumalarının yasaklanması gerektiğini ileri sürerek bu düşüncelerini daha da keskinleştirmişlerdir. Onlara göre kadınlar bu sureyi okuduklarında Hz. Yusuf'un güzelliği ve Züleyha'nın aşkı karşısında duygusal olarak etkilenip iffetsizliğe meyledebilecekleri endişesi duymuşlardır.³⁴⁶

Bu tür aşırı düşünceler, müelliflerin kadına duyduğu güvensizlikten kaynaklandığı düşüncesini destekler boyuttadır. Kadını sürekli bir otorite altında tutulmasının temel amacı ev idaresinde erkeğe bir ortakçı çıkmamasını sağlamak olduğu aşıkardır. Kadının ev

³⁴⁴ Tusi, *Ahlak-ı Nasiri*, 202; Devvani, *Ahlak-ı Celali*, 156; Kınalızade Ali Çelebi, *Ahlak-ı Alai*, 312; Taşköprizade, *Şerh 'ul-Ahlaki'l-Adudiyye*, 156.

³⁴⁵ Tusi, *Ahlak-ı Nasiri*, 202-203; Devvani, *Ahlak-ı Celali*, 157; Kınalızade Ali Çelebi, *Ahlak-ı Alai*, 312-313; Taşköprizade, *Şerh 'ul-Ahlaki'l-Adudiyye*, 185-191.

³⁴⁶ Tusi, *Ahlak-ı Nasiri*, 202-203; Devvani, *Ahlak-ı Celali*, 157.

idaresinde yalnızca yardımcı konumunda görülmesinin nedeni ise dönemin güç ve irade merkezli toplum yapısının kadını zayıf olarak değerlendirmesi ve ahlaki açıdan korunmaya muhtaç bir varlık olarak konumlandırmasından dolayıdır.

SONUÇ

Bu çalışma, İslam düşünce geleneğinde tedbiru'l-menzil metnindeki tarihsel sürecin kadın algısını nasıl şekillendirdiğini ve kadını hangi konuma yerleştirdiğini irdeleyerek birtakım sonuçlara ulaştırmıştır. Özellikle Antik Çağ'daki Oikonomia eserlerinde ortaya konan düşünce yapısıyla İslam filozoflarının kadın algısına dair görüşleri karşılaştırıldığında, belirgin benzerlikler ve farklılıklar tespit edilmiştir. Her iki dönemde de kadının ev idaresi bağlamındaki rolü, iki temel konu çerçevesinde felsefi açıdan değerlendirilmiştir.

Kadının ev yönetimindeki işlevi ve aile içindeki konumu tarihsel gelişim süreci içerisinde incelenmiş, Ksenophon, Aristoteles ve İslam filozoflarının eserlerinde karşılaştırılmıştır. Ksenophon'un *Oikonomikos* eserinde kadın, evin yönetiminde aktif bir rol üstlenirken, Aristoteles'in *Politika* eserinde kadın toplumsal hiyerarşinin bir parçası olarak görülmüş ve evin idaresi göreviyle sınırlandırılmıştır. Pseudo Aristoteles'in *Oikonomika* eserinde ise kadın hem Ksenophon'daki etkin kadın düşüncesiyle hem de Aristoteles'in belirli görevlerle sınırlandırdığı kadın anlayışının etkisiyle şekillenmiştir. Antik Çağ eserlerinde kadın, evin düzenini sağlamada etkin olduğu kabul edilirken, tedbiru'l-menzil metnlerinde kadın sadece düzen sağlamakla kalmayıp, ahlaki değerleri koruyan bir unsur olarak kabul edilmiştir.

İslam filozoflarının eserlerinde Antik Çağ'ın etkisi dikkate alındığında, Ksenophon'un ev yönetimi anlayışından ziyade Aristoteles'in kadına yaklaşımının benimsendiği görülmektedir. Kadın, ahlaki düzenin ve toplumsal yapının koruyucusu olarak tanımlanmış ve evlilik aracılığıyla kendisine belirli görevler verilmiştir. Erkeğin neslini devam ettirmesi ve mülkünü koruma konusundaki eksikliği kadının varlığı ile tamamlanmaya çalışılmıştır. İslam filozofları Aristoteles'in kadın algısını devam ettirerek kadının evlilik kurumu içerisinde erkeğin otoritesi altında bulunmasını ve sınırlı sorumluluklarla aileye dahil olmasını savunmuşlardır.

Tedbiru'l-menzil metnlerinde evlilik, yalnızca bireysel bir birliktelik değil aynı zamanda toplumsal düzenin sürdürülebilirliği açısından da bir zorunluluk olarak ele alınmıştır. Filozoflara göre evliliğin gayesi bağlamında kadın, evliliğin gerçekleşmesinde ve sürdürülmesinde temel aktör olarak konumlandırılmıştır.

Kadının toplum içindeki konumu ve ev yönetimine dahil olması belirli kurallar çerçevesinde ve erkeğin otoritesi altında şekillendirilmiştir. Bu otoritenin etkisi, evin

yönetiminden kadının eğitime kadar geniş bir yelpazede kendini göstermiştir. Antik Çağ'da evlilik, soyun devamlılığı için öncelikli bir kurum olarak görüldüğü gibi tedbiru'l-menzil metinlerinde bu anlayış korunmuş ve kadının haklarının da koruma altına alındığı vurgulanmıştır. Ksenophon ve Bryson'ın eserlerinde kadın, gıdaların tüketiminden hizmetlilerin eğitime kadar evin her alanından sorumlu tutulmuştur. Buna karşılık tedbiru'l-menzil metinlerinde bu tür sorumluluklar açıkça belirtilmemiş, daha çok evliliğin nasıl olması gerektiği ve hangi kadınların tercih edilmesi gerektiği gibi konulara odaklanılmıştır.

Antik Çağ'da evliliğin kadından çok soyun devamlılığı için öncelendiği görülürken, tedbiru'l-menzil metinlerinde İslam filozofları tarafından hem soyun sürekliliği hem de kadın haklarının korunması önemsenmiştir. Kadının evlilik ile kazandığı haklar doğrultusunda neslin devamı ve evin korunmasıyla sorumlu olduğu kesin bir dille ifade edilmiştir. Ancak evin yönetiminde sahip olduğu spesifik sorumluluklar açıklanmamıştır. Toplum kültürüne göre yiyeceklerin tüketimi, hizmetçilerin yönetimi ve çocuğun eğitimi gibi konularda kadının rolü belirgin olsa da, tedbiru'l-menzil metinlerinde bu sorumluluklara dair açık ifadelere yer verilmemiştir. Bu tür görevlerde dahi kadının erkeğin otoritesinden izin alarak onun gözetiminde sürece dahil olması gerektiği vurgulanmıştır. Tedbiru'l-menzil metinlerinde kadının ev yönetimindeki sorumluluklarından ziyade, evliliğin nasıl olması gerektiği ve sağlıklı bir evliliğin hangi niteliklere sahip kadınlarla kurulabileceği konuları ön plana çıkarılmıştır.

İslam filozoflarının eserlerinde kadının ev idaresiyle ilgili sorumlulukları Ksenophon ve Bryson'un eserlerinde olduğu gibi açık bir şekilde belirtilmemiştir. Kadının erkekle olan etkileşimi ve uyulması gereken kurallar ayrıntılı bir şekilde ele alınmış olmasına rağmen, kadının ev idaresindeki sorumluluklarına daha sınırlı bir şekilde değinilmiştir. Kadının varlık gösterebilmesi için erkeğin belirlediği şartlara uyum sağlaması gerektiği öne sürülmüştür. Erkeğin ev idaresindeki önemini koruyabilmesi ve otoritesini güçlendirebilmesi adına filozoflar tarafından çeşitli önerilerde bulunulmuştur. Ev idaresi bağlamında yapılan telkinlerde, erkeğin mutlak otoriter bir irade sergilemesi gerektiği vurgulanmıştır. Kadının konumu bu eserlerde tarih boyunca erkek otoritesine tabi bir biçimde değerlendirilmiş, kadının idareye müdahale hakkı bulunmadığı gibi, bu ihtimalin gerçekleşmesine yönelik tüm yollarında kapatılması için azami gayret sarf etmişlerdir.

Evlenilecek kadınlar konusunda düşünürler tarafından salih, hür, dul ve cariye gibi kategorilere ayrılarak, evliliğe en layık olandan daha az tercih edilene doğru bir sıralama yapılmış, bu sınıflama aracılığıyla kadınlar erdemlerine göre idealize edilmeye çalışılmıştır. Kadının evliliğe uygun görülmesi ile idealize edilmesi arasındaki temel bağın, erkeğe itaat

etme şartına dayandığı anlaşılmaktadır. Erkeğe itaat eden, dini vecibelerini yerine getiren, akıl ve haya sahibi kadınlar bulunmaz bir servet olarak tanımlanırken, diğer kadın tiplerinde erkeğe uyum sağlama konusunda sorun çıkarmamaları önemli bir ölçüt olarak kabul edilmiştir.

Bunun yanında, evlenilecek kadında bulunmaması gereken üç özellik üzerinde durulmuştur: *güzellik, zenginlik ve soyluluk*. Bu üç özellikten kaçınılmasının altında yatan gerekçeler, kadının evlilik içindeki konumu ve erkeğin otoritesi bağlamında değerlendirilmiştir. Güzelliğin sakıncalı görülmesi, kadının eşinden ilgi beklemek zorunda kalmadan başkalarından ilgi görebileceği ve bu durumun eşinin kontrolünü zayıflatabileceği düşüncesine dayanmaktadır. Zenginliğin sorun teşkil etmesi ise kadının ekonomik bağımsızlığı sayesinde erkeğe üstünlük kurabileceği ve böylece erkeğin otoritesini sarsabileceği gerekçesiyle açıklanmıştır. Soyluluk konusunda ise doğrudan kaçınılması önerilmemiş, ancak kadının ailesinin kabul ettiği örfi kurallar çerçevesinde erkeğin otoritesi altında yaşaması gerektiği vurgulanmıştır. Bu anlayış, kadının ailesinden çekinerek toplumsal normların dışına çıkmaması gerektiği düşüncesine dayanmıştır.

Ev yönetimi bağlamında erkeğin otoritesinin kabul edilmesini sağlamak adına dini argümanlardan da yararlanılmıştır. Ayetler ve sahih hadisler mutedil bir çerçevede yorumlanmaya çalışılmış olsa da bazı zayıf rivayetler ve *Keşfü'l-Hafa* gibi hadis niteliği taşımayan kaynaklar da öğretici unsurlar olarak kullanılmıştır. Kınalızade'den sonra gelen filozoflar hariç, Yusuf suresinin kadınları iffetsizliğe yönlendirdiği şeklinde yorumlanması, erkeğin otoritesini koruma düşüncesiyle bağlantılı olarak değerlendirilebilir.

Kadının eğitime erişimi ve ev yönetimindeki yetersizliği ile ilgili olarak *Tedbiru'l-menzi*l metinlerinde belirgin bir ataerkil yapı gözlemlenmektedir. Kadının eksik akıllı, zayıf fitratlı ve erdemsiz olarak tanımlanması, onun ev yönetimine uygun olmadığı fikrini pekiştirmek adına sıkça vurgulanmıştır. Bu söylemin temel amacı, kadının ev idaresinde bağımsız bir figür olarak hareket etmesini engellemek ve onu erkek otoritesine tabi kılmak içindir.

Osmanlı'nın son dönemlerinde yazılmış eserlerde ise kadın algısının daha ılımlı ve özgürlükçü bir perspektif doğrultusunda ele alındığı dikkat çekmektedir. Bu dönemde kadınların toplum ve aile içinde daha etkin bir rol üstlenmesine izin verilmiş, kadının sosyal ve kültürel hayatta görünürlüğü artırılmıştır.

İslam filozoflarının ev yönetimi ve idaresi konusunda kadının erkek otoritesi altında tutulması anlayışı benimsendiği görülmektedir. Kadının ev yönetimindeki konumunun yalnızca iki temel unsura indirgemeye çalışıldığı, ev idaresine katılımının ise erkek

otoritesinin belirlediği sınırlar çerçevesinde şekillendiği anlaşılmaktadır. Antik Çağdan İslam filozoflarına kadar uzanan ev idaresi konulu eserlerde ataerkil anlayış belirgin bir şekilde hissedilmektedir. Kadın algısı bazı filozoflar arasında farklılık gösterse de temel sorumlulukları neslin devamı ve mülkün, evin korunma ile sınırlandırılmıştır. Yönetimsel yetki kadına bağımsız bir karar alıcı kimliği kazandırmaktan ziyade onun destekleyici ve denetleyici bir figür olarak tanımlanmasıyla sınırlı kalmıştır.

Tedbiru'l-menziel metinleri belirli filozofların ahlaki anlayışları çerçevesinde analizi çerçevesinde sınırlı kalmasından dolayı farklı felsefi geleneklerle karşılaştırmalı çalışmalar yapılabilir. Kadın algısı sadece ev yönetimi bağlamında ele alınmış olup, toplumsal cinsiyet üzerinden daha geniş kapsamlı araştırmalar yapılması mümkün olabilir. Antik çağdaki toplumsal kadın algısının eserlere yansımaları ve bu eserlerin İslam dünyasının intikal eden ahlak anlayışlarının ne derecede etkilediği üzerinde durulabilir. Gelecek araştırmalarda tedbiru'l-menziel' in modern kadın algısı üzerindeki etkisinin daha detaylı bir şekilde incelenmesi faydalı olacaktır.

Bu tez çalışması göstermiştir ki tedbiru'l-menziel metinlerindeki kadının yönetimsel rolü, doğrudan karar alıcı olmaktan ziyade destekleyici ve denetleyici bir konumda tanımlanmıştır. Bu yaklaşım, kadının ev içindeki etkinliğini inkâr etmeksizin onun erkeğin otoritesi altında işlevsel bir figür olarak konumlandırılan felsefi ve ahlaki bir çerçeve sunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Aristoteles, *Politika*. Çev. Mete Tuncay. İstanbul: Remzi Kitapevi, 1975, 7.
- Adudüddin el-İci, Ahlaku *Adudüddin*. Çev. İlyas Çelebi. (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2019), 29.
- Aydın, Mükerrerem Bediz ve Ender Büyükozkara. “Hüseyin Hüsnü Efendi ve Fihrist-i Ahlak.” *Ahlak Çalışmaları ve Ahlak Felsefesi Dergisi* 2, no.2 (Aralık 2022): 46.
- Anay, Harun. “Devvani.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (1. edisyon). Ed. İSAM Yayın Kurulu. Cilt 9, s. 257-262. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/devvani>
- Acluni, *Keşfu'l-hafa*. Beyrut: 1352, 2:3.
- Aksoy, Hasan. “Kınalızade Ali Efendi.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (1. edisyon). Ed. İSAM Yayın Kurulu. Cilt 25, s. 416-417. Ankara: TDV Yayınları, 2022.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/kinalizade-ali-efendi>
- Altıntaş, Ramazan. “Şirvani, Sadreddinzade.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (1. edisyon). Ed. İSAM Yayın Kurulu. Cilt 39, s. 208-209. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/sirvani-sadreddinzade>
- Arslan, Hulusi. “Kınalızade Ali Efendi’de Ahlak-Din İlişkisi.” *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/2 (Güz 2014): 49-65.
- Aydın, Mehmet S. “Ahlak.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (1. edisyon). Ed. İSAM Yayın Kurulu. Cilt 2, s. 10-14. İstanbul: TDV Yayınları, 1. Basım, 1989.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/ahlak#2-islam-felsefesi>
- Aysan, Ahmet F. ve Mehmet Babacan. “Sabri Ormanı Anlamak: “Oikonomia’dan İlm-i Tedbir-i Menzil’e.” *Sabri Orman’da Klasik Dönem İktisat Düşüncesi ve İktisat Disipliniyle İlişkisi*, Ed. Hakan Kalkavan. İstanbul: 2021.
- Berber, Meryem Büşra. *Klasik İslam Filozoflarının Kadın Algısı*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2020.
- Casim, Leys Suud. “İbn Abdülber en-Nemeri.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (1. edisyon). Ed. İSAM Yayın Kurulu. Cilt 19, s. 269-272. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
[IBN ABDÜLBER en-NEMERÎ - TDV İslâm Ansiklopedisi](https://islamansiklopedisi.org.tr/ibn-abdulber-en-nemeri)
- Cevizci, Ahmet. *Etik – Ahlak Felsefesi*. İstanbul: Say Yayınları, 2014.
- Celilzade, Hayyam. “Felsefenin Şiirle Barışması: Aristotelesçi Şiir Anlayışı ve İslam Felsefesinin Şiire Bakışı.” *KOSBED* 44 (Ekim 2022): 55-64.
- Coulanges, Fustel De. *Antik Site: Yunan’dan Roma’ya Kadar Tapınma*. Çev. İsmail Kılınç.

- Ankara: Epos Yayınları, 2011, 75.
- Celeleddin Devvani, *Ahlak-ı Celali*. Nşr. Ejder Okumuş. Ankara: Fecr, 2020.
- Çağrı, Mustafa. “Tedbirü’l-Menzil.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (1. edisyon). Ed. İSAM Yayın Kurulu. Cilt 2, s. 260-261. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Çetinkaya, Betül Rüveyda Kılıç. *Toplumsal Cinsiyet Bağlamında İslam’da Kadın Algısı*. Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Samsun, 2020.
- Çınar, Rüveyda. *Orta Çağ İslam Kültüründe Kadın Algısı: ‘Kitabu’n-Nisa’ Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2020.
- Çorumluoğlu, Abdullah. *Osmanzade Ahmed Taib Efendi ve Hulasatu’l-Ahlak (Hikmet-i Ameliye) Adlı Eseri*. İzmir: Katip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Demir, Muzaffer. “Ksonophon’un Oikonomikos Adlı Eseri Kapsamında Ahlaki Değerler ve Ekonomi İlişkisinin Günümüze Yansımaları.” *Üçüncü Tarihi Kongresi Bildirileri-1*, Ed. Mustafa Öztürk – Ayşe Değerli. İzmir: Nisan 2019, 1:309-327.
- Darekutni, *es-Sünen*. 3:299, No.198.
- Duby, George ve Michelle Perrot (ed.). *Kadınlar Tarihi*. Çev. Ahmet Fethi. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2000, 154.
- Diyanet İşleri Başkanlığı, *Kur’an-ı Kerim*. Erişim 2 Nisan 2025, Hadid 57:18.
- Diyanet İşleri Başkanlığı, *Kur’an-ı Kerim*. Erişim 10 Nisan 2025, Tahrim 66:6.
- Efendioğlu, Mehmet. “Tedvin.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (1. edisyon). Ed. İSAM Yayın Kurulu. Cilt 40, s. 267-268. İstanbul: TDV Yayınları, 1. Basım, 2011.
- Erdem, Hüsameddin. “el-Ahlaku’l-Adudiyye.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (1. edisyon). Ed. İSAM Yayın Kurulu. Cilt 2, s. 14. İstanbul: TDV Yayınları, 1989. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ahlak-i-adudiyye>
- Ebu Naim el-İsbahani, *Hilyetü’l Evliya*. II/44.
- Ebu Davud, *Edep*. 123-124.
- Gedikoğlu, Alperen. *Toplumsal Anlamda Geniş Alanlara Yayılmış Dinler Kadın Algısı*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2021.
- Gözlü, Ahmet. “Antik Yunan’da Polis Öncesinde Bir Sosyal – Ekonomik Formasyon: Oikos.” *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 60 (Haziran 2018): 270-274.
- Gümüş, Sadreddin. “et-Ta’rifât.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (1. edisyon). Ed. İSAM Yayın Kurulu. Cilt 40, s. 29-30. İstanbul: TDV Yayınları, 2011. [et-TA’RÎFÂT - TDV İslâm Ansiklopedisi](https://islamansiklopedisi.org.tr/et-ta-rifat)

- Güngör, Erol. *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2000.
- Görgün, Tahsin. “İci Adudüddin.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (1. edisyon). Ed. İSAM Yayın Kurulu. Cilt 2, s. 17-18. İstanbul: TDV Yayınları, 1989. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ici-adududdin>
- Gökalp, Haluk. “İslam Felsefesinin ve Kelamının Divan Şiirine Yansımaları: Tevhid Kasidelerinde İsbat-ı Vacib.” *Osmanlı Araştırmaları* 27/27, (Haziran 2006).
- Gülaçar, İzzet. “İslam Ahlak Esasları ve Felsefesi.” *İslami Araştırmalar* 27, no.2 (Ankara 2013).
- Güzel Bekir, “Lysistrata: Kadının Antik Yunan Toplumundaki Yeri”, *Turkish Studies* 10/10 (Yaz 2015), s. 505-522, <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.8355>.
- Hesiodos, *Theogonia / İşler Günler*. Çev. Azra Erhat – Sabahattin Eyüboğlu. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016.
- Hick, R.D. “Xenophon.” *Diogenes Laertius*. 24 Ekim 2024.
- İbn Adî, Yahya. *Tezhibü'l-Ahlâk: Ahlâk Eğitimi*. Çev. Harun Kuşlu. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2013.
- İstanbuli, İsmail Müfid. *Şerhu'l-Ahlaki'l-Adudiyye*. Çev. Selime Çınar. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2014.
- İmam Nevevi, *Riyazü's Salihin*. Nşr. M. Yaşar Kandemir, İ. Lütfi Çakan, Raşit Küçük. İstanbul: Erkam, 2010, 654.
- Kandemir, M. Yaşar. “el-Müsned.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (1. edisyon). Ed. İSAM Yayın Kurulu. Cilt 32, s. 103. İstanbul: TDV Yayınları, 2006. [el-MÜSNED - TDV İslâm Ansiklopedisi](https://islamansiklopedisi.org.tr/el-musned)
- Karaaslan, Derya. “Antik Yunanda Kadın Olmak.” *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi* 1, no.2: 171.
- Kahraman, Ahmet. “Ahlak-ı Alai.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (1. edisyon). Ed. İSAM Yayın Kurulu. Cilt 2, s. 15-16. İstanbul: TDV Yayınları, 1989. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ahlak-i-alai>
- Karaman, Hüseyin. *İslam Felsefesi Tarihi*. Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Matbaası, 2014, 35-45.
- Kaya, Elif Ekgün. “Antik Yunan Eserlerinde Toplumsal Cinsiyet Rollerini.” *Mediterranean Journal of Humanities* 27-42 (Haziran 2023): 39.
- Kavak, Özgür ve Hızır Murat Köse (ed.). *Nusretü'l-Hamid Ala Siyaseti'l-Abid & Mikyasü'l-Ahlak*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu, 2020, 16-18
- Ksenophon, *Anabasis - On Binler'in Dönüşü*. Çev. Ari Çokona. İstanbul: Türkiye İş Bankası

- Kültür Yayınları, 2015, vii.
- Kınalızade Ali Çelebi, *Ahlak-ı Alai*. Nşr. Murat Demirkol. Ankara: Fecr Yayınları, 2020, 14-22.
- Kırak, Gözde. *Antik Yunan Düşünsel ve Toplumsal Hayatında Kadın Algısı*. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ, 2023.
- Kızıltunç, Rukiye. *Klasik Ahlak Düşüncesinde Kadın Algısı*. Yüksek Lisans Tezi, Bayburt Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bayburt, 2020.
- Kia, Rukiye Akkaya. “Atina’daki Demokrasiden Orta Çağ’a Kadının Dünyası ve Kadın Filozoflar.” *İÜHFM* LXXIII, no.1 (Ocak 2015): 9
- Ksenophon, *İktisat Üzerine -Oikonomikos-*. Çev. Ari Çokona. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2022, 13-14.
- Külahlı, Nuriye. *Antik Yunan Toplumunda Eğitim Hayatında Kadın*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021, 89.
- Kutluer, İlhan. “Keşfü’z-Zunûn.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (1. edisyon). Ed. İSAM Yayın Kurulu. Cilt 25, s. 321-322. Ankara: TDV Yayınları, 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/miftahus-saade>
- Kutluer, İlhan. “Miftahu’s-Sa’âde.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (1. edisyon). Ed. İSAM Yayın Kurulu. Cilt 30, s. 18-19. Ankara: TDV Yayınları, 2020. <https://islamansiklopedisi.org.tr/kesfuz-zunun>
- Leshem, Dotan. “What Did the Ancient Greeks Mean by Oikonomia?” *Journal of Economic Perspectives* 30, no.1 (Kış 2016): 227.
- Laertius, Diogenes. *Lives of Eminent Philosophers*. Çev. R.D. Hicks. Cambridge: Harvard University Press, 1972 (İlk Baskı: 1925).
- Macit, Muhittin. “Tercüme Hareketleri.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (1. edisyon). Ed. İSAM Yayın Kurulu. Cilt 40, s. 499-503. İstanbul: TDV Yayınları, 1. Basım, 2011. <https://islamansiklopedisi.org.tr/tercume-hareketleri>
- MacLachlan, Bonnie. *Women in Ancient Greece: A Sourcebook*. Londra: Bloomsbury, 2012.
- Narlı, Mehmet. “Poetika.” *TÜBİTAK Ansiklopedisi*, 10 Ağustos 2025. [POETİKA Ansiklopediler - TÜBİTAK](https://www.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/poetika)
- Nevevi, eş-Şerh ala Sahihi Müslim. 2:65
- Nusret Paşa, Müşir. “Nusretü’l-Hamid.” *Nusretü’l-Hamid & Mikyasü’l-Ahlak*. Müşir Nusret Paşa ve Babanzade Mustafa Zihni Paşa. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2020, 101.
- Ocak, Hasan. “İslam Ahlak Felsefesinde et-Tedbirü’l-Menzil / Ev İdaresi Kavramı.” *Journal*

- of *Intercultural and Religious Studies* 6 (2013): 89-92.
- Oktay, Ayşe Sıdıka. “Kınalızade Ali Efendi’nin Hayatı ve Ahlak-ı Alai İsimli Eser.” *Divan: Disiplinlerarası Çalışma Dergisi* 12 (Haziran 2002): 185-195.
- Onural, Ece. “Carl Gustav Jung, İnce Memed’i Okusaydı: Bilge Kadın Arketipinin İzinde.” https://www.academia.edu/50915764/Carl_Gustav_Jung_%C4%B0nce_Memed_i_Ok_ usayd%C4%B1_Bilge_Kad%C4%B1n_Arketipinin_%C4%B0zinde
- Oruç, Ayşe Betül. *Klasik ve Modern Dönem Tefsir Kaynaklarında Kadın Algısı*. Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2016.
- Özcan, Abdülkadir. “Osmanzade Ahmed Taib.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (1. edisyon). Ed. İSAM Yayın Kurulu. Cilt 34, s. 2-4. İstanbul: TDV Yayınları, 2010. <https://islamansiklopedisi.org.tr/osmanzade-ahmed-taib>
- Özturan, Hümeysra. *Ethostan Ahlaka: Antik Yunan Ahlak Literatürünün İslam Dünyasına İntikali ve Alımlanışı*. İstanbul: Klasik Yayınları, 2020.
- Öztürk, Serdar (ed.). *Sosyal ve Beşeri Bilimlerde Teori ve Araştırmalar II*. Ankara: Gece Kitaplığı, 2020, 3:489.
- Öztürk, Yener. “Kadınlarla İlgili Olarak Hadis Rivayetlerinde Yer Alan ‘Aklen ve Dinen Eksik Olma’ İfadesine Farklı Bir Yaklaşım.” *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 10, no.35 (Kış 2011): 269-270.
- Palabıyık, M. Hanefi. “Toplumsal Cinsiyet ve İslam Düşüncesinde Kadın”. Atatürk Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi 2 (Aralık 2019): 81–100. [Atatürk Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi » Makale » TOPLUMSAL CİNSİYET VE İSLAM DÜŞÜNCESİNDE KADIN](https://www.ataaturkuni.edu.tr/kadinarastirmalari/dergisi/2/81-100)
- Paşa, Babanzade Mustafa Zihni. “Mikyasü’l-Ahlak.” *Nusretü’l-Hamid & Mikyasü’l-Ahlak*. Müşir Nusret Paşa ve Babanzade Mustafa Zihni Paşa. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2020, 101.
- Petrovic, Ivana. “Polis and Oikos in Classical Athens.” *Greece & Rome* 46, no.1 (1999): 1-18.
- Pseudo Aristoteles, *Oikonomika*. Çev. Burak Takmer. İstanbul: Kabalcı, 2016, 241.
- Sadreddinzade Mehmed Emin Şirvani, el-Fevaidü’l-Hakaniyye. Nşr. Ahmet Kamil Cihan. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2019, 17.
- Saklı, Ali Rıza. “Kınalızade Ali Efendi’nin Ahlak-ı Alai Adlı Eserinin İncelenmesi.” *Uluslararası Ekonomi İşletme ve Politika Dergisi* 2, no.1 (Nisan 2018): 147.
- Saruhan, Müfit Selim (ed.). *İslam Ahlak Felsefesi*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2016.
- Suyuti, el-Ca’miu’s-sağir. Beyrut: Daru’l-kütüb’l-ilmiyye.

- Swain, Simon. *Roma'dan İslam'a Ekonomi, Aile ve Toplum*. Çev. Yusuf Sami Kamadan. İstanbul: Albaraka Yayınları, 2022, 100-101.
- Şahinoğlu, M. Nazif. "Ahlak-ı Celali." *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (1. edisyon). Ed. İSAM Yayın Kurulu. Cilt 2, s. 16. İstanbul: TDV Yayınları, 1989. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ahlak-i-celali>
- Şaman, Esat Burak. "Şiir Mantığının Neresinde Durur?" *Felsefe Arkivi – Archives of Philosophy* (Aralık 2019) 213-234.
- Taşköprizade, Şerhu'l-Ahlaki'l-Adudiyye. Çev. Mustakim Arıcı. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2014, 174.
- Taştan, Vahap. "Nasreddin Tusi: Hayatı, Eseri, Din ve Toplum Görüşü." *Dergi Park Akademik*. 5 Mart 2025.
- Tusi, Nasiruddin. *Ahlak-ı Nasiri*. Nşr. Anar Gafarov-Zaur Şükürov. İstanbul: Literal Yayıncılık, 2007, 188.
- Türker, Ömer. *İslam Düşünce Gelenekleri*. İstanbul: Ketebe Yayınları, 2020.
- Uslu, Laleş. *Antik Yunan'da Kadın Betimlemeleri ve Kadının Sosyal Statüsü*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018, 65-67.
- Uysal, Enver. "Aile Ahlâkı." *İslam Ahlâk Esasları ve Felsefesi*. Ed. Müfit Selim Saruhan. Ankara: Grafiker Yayınları, 2013.
- Ünal, Ayten. "Antik Çağ'da Çocuk, Çocukluk ve Eğitim Üzerine Bir İnceleme." *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi* 15, no.2 (Ağustos 2024): 1340-1364.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Taşköprizade Ahmed Efendi." *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (1. edisyon). Ed. İSAM Yayın Kurulu. Cilt 40, s. 151-152. İstanbul: TDV Yayınları, 2011. <https://islamansiklopedisi.org.tr/taskoprizade-ahmed-efendi>
- Yalazı, Esra ve Ceyda Küçüker. *Atina'da Göçmenlerin Hukuki Statüsü Üzerine Bir İnceleme: Lysias'ın Eratosthenes'e Karşı Adli Söylevi ve Çevirisi*. 2024.
- Yalazı, Esra ve Ceyda Üstünel Keyinci. "Pseudo Aristoteles'in *Oeconomica* Adli Yapıtının 3. Kitabının Yorumu ve Çevirisi." *Archivum Anatolicum - Anadolu Arşivleri* 9, no.2 (Ağustos 2015): 94.
- Yalın, Salih. "İslam Ahlak Filozoflarının Aile Ahlakına İlişkin Görüşleri Üzerine Bir İnceleme: İbni Sina, Tusi ve Kınalızade Örneği." *Journal Of Islamic Research* 30, no.3 (2019): 479-494.
- Yaman, Merve Nur. "İslam Düşüncesinde Ahlâkî Önergelerin Kaynağı." *İslam Düşüncesinde Ahlâkî Önergelerin Kaynağı*. Ed. Eşref Altaş ve Merve Nur Yılmaz. İstanbul: Nobel Yayınları, 2016.

- Yayla, Tuğba. *Aristophanes'in Komedyalarında Kadın ve Kadın Algısı*. Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ağrı, 2023.
- Yılmazcan, Defne. "Antik Yunan'da Oikos ve Kadın." *ÇKÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi* 8, no.2 (Ekim 2020): 278.
- Zengin, Zeki Salih. "İslam, Ahlâk ve Etik." *Kavramsal ve Kurumsal Tartışmalar Semineri-2*. Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi ULUSA Bülten, 2016.

ÖZ GEÇMİŞ**KÜBRA CEYLAN****Öğrenim Bilgisi**

Yüksek Lisans 2022-2025	Amasya Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı (Doç.Dr. Ahmet PİRİNÇ)
Lisans 2015-2020	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

